

CUPRINSUL

- A. A. Mureșianu :* Teofil Frâncu.
Aurelian Sacerdoțeanu : Andreanum și alte acte (cont.)
Mihail Popescu : Contribuțiuni la istoria revoluției
 lui Horia, Cloșca și Crișan.
Emil C. Lăzărescu : Cavalerii Teutoni în Țara Bărsei.
Dr. Luiza Netoliczka : Contribuțiuni la obiceiul Junilor
 brașoveni.
Norbert Salmen : Scrisori vechi.
Ax. B. : Un adversar maghiar despre
 Dr. Valer Branisce.

Poezii

Partea literară

- D. Olariu :* a) Orient. b) Transhumanță.
H. Petra-Petrescu : O mamă-și leagănă copila. ...
Victor Rath : Tristețe (de Alfred de Musset).
S. B. : a) Noapte cu lună (de Rainer
 M. Rilke).
 b) Ne așteaptă 'n sud (de A. Ady).
V. Netea : Copilului ce va cobori din mine.
Gh. D. Banu : a) Psalm. b) Mamei mele.

Proză

- A. P. Bănuț :* Visul lui Piștuca (Pagini de
 umor și satiră).
S. Tamba : Din stânga și din dreapta
Victor Rath, P. Teo- } Dări de seamă
dorescu, H. și Ax. B. : }
 Bibliografie, poșta redacției și paginile administrației.

TĂRA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

**Redacția și
Administrația** } **Str. Mureșenilor No. 22, I. Brașov**

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecar,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260   ACHITAT DECURSIV LEI 300   NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografiilor numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare. În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.
Nu luăm notă de cuprinsul revistei ce ni se trimit decât în măsura reciprocității.

Lucrările și revistele primite la red. vor fi amintite la „Bibliografia” acestei reviste
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul VII.

Martie-Aprilie 1935

No. 2.

Teofil Frâncu

— Un nedreptățit în viață și uitat după moarte —

de Aurel A. Mureșianu

Era în primăvara anului 1873. Pe cerul înnoirat al tinerei monarhii dualiste, începură să se ivească semne prevestitoare de furtună. Stăpânii jumătății dela răsărit de râul Leitha a împărăției, se străduiau din toate puterile ca să întemeieze marele stat *național* al Ungariei, care, în realitate, nu fusese până atunci decât *un regat cosomopolit*, format din mai multe neamuri și însuflețit de o limbă străină: *limba latinească*.

Trufașa clică a „marilor“ ungurești, hrănită și întărită, în decursul veacurilor, cu părți din trupul tuturor națiunilor Ungariei și Transilvaniei, înghițise deabinelea și străvechea autonomie sau independență a voevodatului și principatului Transilvaniei. Ucazuri peste ucazuri anunțau reorganizarea pe baze centraliste și naționale ungurești a administrației acestei frumoase țări, până atunci atât de puțin ungurești.

Căci puternica luptă pentru libertate și unire a popoarelor latine ale Europei, dela mijlocul veacului trecut, le hărăzise și Românilor ardeleni o oarecare independență națională. În așa numita „eră constituțională“ a imperiului austriac, între anii 1860—1865, ei reușiră să formeze chiar majoritatea dietei Transilvaniei și să se proclame națiune politică „egal îndreptățită“. În mai multe „comitate“ sau județe ale Transilvaniei se introduse atunci, în locul limbii germane din epoca absolutistică, limba românească în toate ramurile administrației publice. Între acestea fusese și Făgărașul, unul dintre cele mai românești județe ale țării, în care limba urmașilor lui Arpad nu se mai auzia, decât doar în viața de toate zilele a

vre-o 150 de familii ceilalți — vre-o 80.000 — fiind aproape cu toții Români.

Abia se născuse legea de uniune a Transilvaniei cu Ungaria din 1868, precum și așa zisa „lege a naționalităților“, tot din acel an — în care se decretase că în tot cuprinsul regatului nu există decât „numai o singură națiune politică“, cea ungurească — și nesățioșii „cavaleri“ se și năpustiră, flămânzi, asupra regiunilor încă virgine românești ale Transilvaniei. Nu scăpă de ei nici Făgărașul, județ românesc dela prefect și până la ultimul opincar. În anul 1869 sigilul românesc al acestui județ fu înlocuit cu unul național-maghiar; la 1871 guvernul din Budapesta înființă la Făgăraș, fără să întrebe pe nimeni, un tribunal unguresc; același guvern „alese“ tot acolo, în 1872, prin măsuri volnice și arbitrar, pentru parlamentul din Budapesta, doi Maghiari, și, ca paharul să fie plin, ei înlocuiră în 1873 și pe prefectul de naționalitate românească, cu un om de-ai lor, Kolomán Boér, nobil de viță „neaoșe“ ungurească — renegații au fost de multe ori cei mai periculoși — ca să desăvârșească opera de „naționalizare“ în sensul ideii de stat maghiar.

„Consiliul municipal“ al districtului Făgăraș, compus aproape numai din Români, nu se lăsă însă, cu una cu două, bătut, ci se opuse cu îndărătnicie măsurilor tiranice ale puterii de stat. În memorabilele ședințe dela 8 și 9 Aprilie 1873, el protestă cu energie împotriva „ordinelor arbitrar și de forță“ ale ministerului de interne maghiar, declarându-le de „ilegale“ și „aderând prin aceasta *ipso facto* la autonomia Transilvaniei garantată prin act de stat (legile dietei Transilvaniei din 1863/4 sancționate de monarh — A. A. M.), dar acum delăturată unilateralmente contra voinței și fără concursul națiunii române.“¹⁾

Ne putem închipui furia guvernului noului stat „național“ unguresc — că „Ungaria n'a fost, ci va fi“ o spusese doar și „cel mai mare Ungur“, Széchényi — la aflarea acestor hotărâri ale consiliului municipal al Făgărașului. Urmarea fu suspendarea imediată din posturi a principalilor „agitatori“ ai acelui consiliu, cari erau totodată și funcționari de stat, și punerea lor subt acuză,

---

1) Gazeta Transilvaniei dela 19/7 Aprilie 1873.

dimpună cu avocatul Aron Densușianu, energicul campion național, pentru îndemn la nesupunere, „turburarea liniștei publice” și „vătămarea legilor constituționale existente”.

Acești vrednici dregători români cari au pus cauza cea mare a poporului lor mai presus de interesele lor personale, au fost: *Teofil Frâncu*, fost vice-fiscal (procuror), iar atunci vice-notar al districtului Făgăraș, *Ioan Grama*, președintele „scaunului orfanal” al acestui district și „asesorul” (consilierul) acelui scaun, *Ilariu Duvlea*.

Intre aceștia cel mai vrednic și acela care și-a creat un nume însemnat în istoria noastră culturală și gazetărească a fost, fără îndoială, „ardeleanul cu inima mare” *Teofil Frâncu*.

*

S’au împlinit în 1933 treizeci de ani dela moartea acestui distins fiu al Transilvaniei — și în anul trecut 90 de ani dela nașterea lui — fără ca cineva să-și fi adus aminte de lupta ideală și desinteresată, pe care a purtat-o el, toată viața, pentru apărarea și îndrumarea pe calea dreptului și a libertății a hulitului și obiditului său neam românesc.

Teofil Frâncu este cunoscut mai ales prin excelențele sale scrieri: *Rotacismul la Moși și la Istrieni*, din 1886 și *Românii din Munții Apuseni*, din 1888. Aceasta din urmă, care a fost și premiată de Academia Română, este după N. Iorga „una din cele mai bune lucrări de etnografie ce avem până astăzi cu privire la poporul nostru, cu care ne fălim, sau de care ne batem joc, fără să-l cunoaștem”.¹⁾ Dar activitatea lui Frâncu a fost mult mai cuprinzătoare; el a fost timp de treizeci de ani unul dintre cei mai aprigi luptători ai condeiului în presa românească de dincoace și de dincolo de Carpați.

Pușini mai știu astăzi că la *Orientul Latin*, ziarul întemeiat în 1874 la Brașov de frații Densușeni, Aron și Nicolae, Teofil Frâncu a fost timp de doi ani „sufletul, condei bun, știl ușor și

---

1) N. Iorga, *Teofil Frâncu*, în „Sămănătorul” dela sfârșitul lui Mai 1903 și „Oameni cari au fost”.

inimă românească”,¹⁾ că apoi, trecând în Țară el a făcut parte mai mulți ani din redacția *Românului* lui C. A. Rosetti și că și mai târziu, ca funcționar al ministerului de instrucție din București, el a rămas unul din cei mai de seamă colaboratori al ziarelor principale din Țară și din Ardeal.

Nu voim să facem aici biografia amănunțită a lui Teofil Frâncu, ci ne vom da mai întâi de toate silința de a scoate la iveală unele date cu totul necunoscute din viața sa și unele trăsături frumoase ale caracterului său, care se desprind, ca tot atâtea pietri prețioase, de pe filele îngălbenite ale scrisorilor adresate între anii 1881 și 1903 scumpului său amic și sprijinitor dela Brașov, Aurel Mureșianu, căruia nu odată i-a mărturisit încrederea și devotamentul său „până la moarte“.

Fiu al preotului românesc Ioan Frâncu, din comuna Benic (județul Alba), dela poalele Munților Apuseni ai Transilvaniei — s’a născut la 23 Martie 1844 — Teofil Frâncu aducea cu sine în lupta vieții toată energia proaspătă a acelei admirabile clase de cărturari și luminători ai satelor, care a dat atâți oameni de seamă neamului nostru dintre Tisa și Carpați. El aparținea neaoșei și vâjnoasei rase a Românilor din Munții Apuseni, numiți în de obște „Moji“, dar cari în realitate nu poartă toți această numire, ci după diferitele regiuni, numirile de: Mocani, Băeși, Munteni, Câmpeni, Crișeni și altele.

Dupăce a trecut prin școalele dela Alba Iulia, Blaj și Cluj, Teofil Frâncu și-a continuat studiile la facultățile de drept din Sibiu și Cluj, unde a făcut și „examenul de stat“. Practica necesară atunci profesiei de avocat și-a făcut-o la tribunalele din Aiud și Hațeg, unde a avut însă multe de suferit din pricina naționalismului său înflăcărat. După multe stăruințe izbuti, în sfârșit, să ocupe funcția însemnată de „vice-fiscal“ sau procuror al distric-tului Făgăraș, unde i se deschise un teren larg de acțiune.

---

1) Gazeta Transilvaniei, nr. 108 din 1903 — Insuși Frâncu scrie la 6 Sept. 1900, lui Aurel Mureșianu, tatăl autorului acestor rânduri, corec-tând niște erori ale „Enciclopediei“ lui Diaconovici „care debitează biografii inexacte și fanfarone“ că el a fost timp de 2 ani, în tot decursul apariției ziarului, nu „colaboratorul“, ci „redactorul răspunzător“ al *Orientului Latin*.

Anii 1865—1868 aducând însă victoria Ungurilor în politica imperiului — și am putea zice și a Europei întregi — numeroșii funcționari români din Ardeal, și mai ales cei cu sentimente pronunțate românești, avură lupte grele de purtat cu puternicii zilei. Vrăjmașii fură însă mai tari și Frâncu fu despoiat, precum am văzut, de funcțiunea sa, și hărțuit mai mult timp de către tribunalul unguresc din Târgul Mureșului. Despre această întâmplare găsim câteva date interesante în scrisoarea lui din 6 Sept. 1900. Vorbind despre luptele sale și ale tovarășilor săi Grama și Duvlea cu Ungurii, el continuă:

„Câteși trei am fost suspendați din posturi și dați în judecată împreună cu Aron Densușianu. — Grama a înnebunit, Duvlea a murit și eu am luat lumea în cap... Aron Densușianu fără noi sigur că n'ar fi putut lupta, fără să ne fie frică că vom rămânea pe drumuri, precum am și rămas...”

Scăpat din închisoare și cu gândul de a înființa o tipografie românească în Ardeal, el pleacă la Frankfurt, în Germania, ca să studieze artele grafice. După 8 luni se întoarce însă la Brașov, cu nădejdea realizării planului său cu ajutorul bogatei și înfloritoare societăți românești de atunci a acestui vechiu și important centru comercial și cultural al Transilvaniei. Tipografia n'o putu înființa, dar din străduințele sale și ale soțului său de luptă Aron Densușianu se născu o nouă și simbolică flamură: *Orientul Latin*. Ziarul care număra între conducătorii săi și pe poetul *Ioan Lapedatu*, nu putu însă învinge greutățile financiare și, după aproape doi ani de efortări eroice, își încetă apariția. Teofil Frâncu fu silit să-și încerce norocul în Țară.

Și ce loc putea fi pentru el mai potrivit ca redacția *Românului* lui C. A. Rosetti? Aici pare a fi stat el dela 1876 și până la 1884, când trecu la *Gazeta Transilvaniei* din Brașov, dupăce aceasta deveni, la 1 Aprilie 1884, primul cotidian al Românilor din imperiul habsburgic.

Din timpul activității sale de ziarist la București aflăm câteva și din articolele și scrisorile sale publicate în *Gazeta Transilvaniei* sub titlul „Preumblări în București” și în care el descopere, între altele, pe bază de cercetări arhivistice și lucruri nouă din viața lui Eminescu. El mărturisește că a fost în relații amicale cu marele poet în timpul când acesta era redactor la ziarul *Timpul* din București, deci între anii 1877—1884. „Cu Eminescu — scrie el — mă

întâlneam mai în toată ziua în orele libere, când era în București redactor la ziarul „Timpul“, și eu eram la ziarul liberal „Românul“.¹⁾

Din scrisoarea sa din 5/17 Mai 1897, reiese, că el câștigase deplina încredere a ocârmuitorilor României. Vorbind despre continuarea amintirilor sale, publicate în Gazeta Transilvaniei, Frâncu scrie :

„Voi continua cu atât mai ales că după întoarcerea mea dela Brașov m'au întrebat mai mulți publiciști că pentru ce nu urnez cu ele!?,.. Sunt obligat către Gazetă și către scumpa mea națiune să continuu până la un moment dat când m'a trimis I. B. (Ion Brătianu) în Ardeal se . . . . cu Col. (onelul) U(rsu) și G(eneralul) D(oda) ²⁾. Deatunci încoace am devenit *pesimist*, fiindcă așa îți place să mă numești“.

La Gazeta Transilvaniei Teofil Frâncu funcționează ca prim-redactor „timp de peste un an“.³⁾ În 1885 el se întoarse însă din nou la București, rămânând și mai departe un colaborator extern valoros al iubitei sale Gazete dela Brașov. Din această perioadă datează și importantele sale lucrări despre Românii din Munții Apuseni, despre cari am vorbit mai sus. Asupra acestora găsim în corespondența lui o indicație de cea mai mare însemnătate. Și anume că *autorul adevărat al lor este el și numai el și nu și G. Candrea*, al cărui nume s'a publicat pe coperta cărții sale numai „ca recompensă“, pentrucă „i-a verificat manuscrisul.... la fața locului“, după „instrucțiunile ce i le-a dat“. Dar să-l lăsăm să vorbească singur :

„Am scris cărți recunoscute ca bune, prin care am ridicat poporul românesc din Munții Apuseni din mocirla în care l-au tăvălit scriitorii străini

---

¹⁾ Gazeta Transilvaniei dela 14/27 Aprilie 1902.

²⁾ Colonelul David baron Urs de Margina, eroul dela Lissa și generalul Traian Doda n'au fost numai două strălucite figuri ostășești ale Românilor din imperiul habsburgic, dar și doi conducători însemnați ai lor. Mai ales cel din urmă a combătut, ca deputat, cu multă energie pe Maghiari, fiind și condamnat de ei la 2 ani închisoare de stat. Procesul lui a făcut mare vâlvă în viața politică a monarhiei și a însemnat o victorie morală pentru Români, căci Doda a fost grațiat de împărat.

³⁾ Gazeta Transilvaniei, număr jubilar 1838—1908, pg. 131.

acompaniați de Slavici-Prohaska...') S'a spus un neadevăr când s'a afirmat la Academia Românească că cărțile mele ar fi fost scrise de reposatul G. Candrea, care pe când lucram eu la întocmirea manuscriselor era un dascălenci pârilit în Bucium-Cerbu și care prin mine a ieșit din întuneric și s'a procopsit, fiindcă i-am trimis manuscrisul ca să-l verifice la fața locului, arătându-i prin instrucțiuni scrise cum se procedează și ca recompensă i-am pus numele alăturarea cu al meu pe cuverta cărților. Pentru dovedirea afirmațiunei, dacă doarești, pot ca o scrisoare a lui se și-o trimit în original din Benic...“ (Scrisoarea dela 27 Aprilie 1903).

Pentru ca să-și asigure mai bine viitorul Teofil Frâncu se hotărî, probabil îndemnat și de soția sa Amalia Tasotti — o Ita-

1) Este vorba de marea publicație etnografică „Popoarele Austro-Ungariei“, apărută în limba germană, în 1881 la Viena, în editura Prohaska și în care I. Slavici a scris partea privitoare la Români. Slavici care a fost crescut într'un mediu unguresc și care afirmase el singur, cu ocazia procesului de presă al „Tribunei“ din 1888, că „până la vârsta de 20—22 de ani n'ar fi putut să scrie altfel decât numai ungurește“, a reproduș în această lucrare o mulțime de păreri eronate și injurioase asupra însușirilor și a caracterului poporului românesc, care nu puteau fi decât acelea ale celor mai înverșunați vrăjmași ai lor. Căci altfel nu ne putem explica cum a putut Slavici să facă în caracteristica Românului și afirmații ca acestea :

„Din punct de vedere românesc sinceritatea nu este o virtute, nici că există în limba românească cuvânt pentru această noțiune... La Maghiari însă sinceritatea e o datorie...“

„Arareori vei afla un Român, care pentru nimica să se expună vre-unui pericol, adeseori însă de aceia cari în precauțiunea lor merg până la lașitate...“

„Viteaz nu însemnează în limba românească ceea ce înseamnă în limba maghiară. Viteaz în sensul serios și nobil al cuvântului însemnează în românește „viteaz la strâmtoare“, când nu ai încotro; frica e cea mai bună pază zice proverbul românesc.“ ...

„In genere în ochii Românului nu trece de om rău acela care a furat dela vreun străin avut ci de neisteț dacă a fost prins în flagrant delict“, etc.

Aceste monstruoșități au fost reproduse, la rândul lor, de alți autori străini. Așa de pildă scriitoarea engleză E. Gerard a împrumutat multe în cartea sa despre Transilvania, intitulată *The Land beyond the forest* (Țara de dincolo de păduri), apărută la Londra în 1888. În capitolul *Characterul Românilor* citim între altele: *Frankness is not regarded as a virtue, and the Roumanian language has not word which directly expresses this quality. The Hungarians, on the contrary, regard frankness and truth-speaking as a duty, etc. etc.* (Sinceritatea nu este privită ca o virtute și limba românească nu are cuvânt cu care să poată exprima deadeptul această noțiune. Ungurii, dimpotrivă consideră sinceritatea și exprimarea adevărului ca o datorie) etc. etc.) Vezi vol. I. p. 230. — A. A. M.

lianță „dintr-o familie distinsă din Gorița (Görz), crescută sub cerul albastru al Rivierei“, dar ai cărei părinți sărăciseră „prin krahul dela Viena din 1873“¹⁾ — să între într-o slujbă de stat. A fost o problemă foarte grea pentru un om de cultura și pregătirea sa, însă iubitor de adevăr și idealist precum era el. Acela care la vârsta de 28 ani fusese procuror al județului Făgăraș, trebui deci să se mulțumească la vârsta de peste patruzeci de ani cu modesta funcție de „șef de serviciu“ și mai târziu „șef de birou“ într'un minister românesc, pe când alți Ardeleni cu mult mai puțină pregătire, ajunseră, grație favoritismului de partid și flexibilității caracterului lor, „până la cea mai înaltă treaptă socială.“²⁾

În biografia lui Teofil Frâncu, publicată, după moarte, în „Gazeta Transilvaniei“ dela 17 (30) Mai 1903, citim despre situația sa ca slujbaș al statului la București între altele:

„Deși decedatul în anii din urmă a ocupat numai o pozițiune modestă ca funcționar la ministerul român al instrucțiunii publice, mult prea modestă chiar pentru un om cu o creștere și cu cunoștințe ca dânsul, el a avut totuși o viață mișcată și mult sbuciumată *ce-l ridica sus peste nivelul oamenilor mediocri.*“

„Frâncu a fost de o fire „mult prea sinceră și idealistă“, decât ca să poată face „carieră“ în țară... Din cauza aceasta a „trebuit să treacă printr'o școală grea a vieții.“

Lupta acerbă sufletească a vrednicului coborîtor din rasa de eroi a lui Horia și Iancu, cu meschinăria vieții politice și cu hătârismul și favoritismul oriental, se desprinde în toată tragedia ei, din scrisorile sale.

Cu toate acestea el a dovedit în postul său atîta „tact, atîta de multă conștiințiozitate și simț fin de dreptate“, încât „a impus deopotrivă guvernelor liberale și conservatoare.“³⁾

Slujba sa a avut însă o urmare defavorabilă nu numai asupra independenței sale personale, ci și asupra activității sale publicistice-literare; de aceea el se purta, încă în 1897, cu gîndul de a-și cere pensionarea, după împlinirea primului termen de 10

---

¹⁾ Scrisorile sale din 21 și 27 Februarie 1897. Copii n'au rămas din această căsătorie, iar soția sa Amalia a murit în Februarie 1897.

²⁾ Scrisoarea din 27/IV 1903.

³⁾ Gazeta Transilvaniei, nr. 114 din 1903.

ani. „In conformitate cu reținerile ce mi s'au făcut — scria el la 28 Octomvrie 1897 — mi s'ar cuveni ceva peste 100 lei pe lună; cu aceștia și cu ce aş mai câștiga, *sper a mă întoarce la vechea mea profesiune publicistică, căci ca slujbaş e imposibil a scrie literatură.*“

Frâncu a scris însă și ca slujbaş lucruri de valoare și a publicat și un studiu important asupra lui Eminescu. Trimițând acest studiu lui Aurel Mureșianu el scrie la 1 Aprilie 1902 între altele:

„Anexat îți trimit un foileton, care cuprinde date *necunoscute* și *exact adevărate* luate de mine din arhiva Ministerului în privința funcțiilor publice ocupate de Eminescu. . . . Cred că această lucrare literară are destulă importanță ca se merite a fi publicată în numărul pentru sărbătorile Paștilor. . . .“

„Nu era să mă ocup de acest studiu, care în căutarea dosarelor în arhivă mi-a dat mult lucru, mai cu seamă Duminecele, când eram liber de cancelarie, dacă nu vedeam multe greșeli publicate în urma apelului studentului Scurtu, în privința *timpului* în care poetul a ocupat funcțiuni publice în țara sa. . . .“

„Articolul: *Pesimismul lui Eminescu*, publicat de Ioan Slavici în *Convorbirile Literare*, Nr. 4, dela 1 Aprilie 1902, merită să-l citești, fiindcă e plin de contraziceri și foarte mistic; ar vrea să spună adevărul, *însă-i frică* de stăpânii lui. De aceea în descrierea societății din vremea lui Eminescu vorbește în termeni generali, ca să nu-l înțeleagă nimeni. . . .“

Afară de cărțile amintite și de valoroasele sale articole din Orientul Latin, Românul, Gazeta Transilvaniei și alte foi, Teofil Frâncu a mai publicat și un „Raport“ important asupra „Stării bisericelor și școalelor din străinătate“, făcut din însărcinarea ministerului de culte și instrucțiune publică, raport care a fost și premeiat de acest minister. Teofil Frâncu fu și decorat, pentru meritele sale literare și culturale cu „Bene Merenti“, la 1892 și cu „Coroana României“, la 1895.

Acestea n'au fost decât o prea mică răsplată pentru marile jertfe aduse în viața sa pe altarul iubirii de neam și pentru marea pildă de solidaritate și *unire* națională dată prin toate faptele și acțiunile aceluia care „avea cele mai strânse cunoștințe personale între bărbații noștri din toate păturile sociale în ambele emisfere ale Carpaților.“¹⁾

---

¹⁾ Gazeta Transilvaniei, nr. 108 din 1903.

Dar Frâncu n'a avut numai talentul de a cunoaște oamenii. El a avut și o deosebită înțelegere pentru rosturile politice de apărare națională. Iată ce scrie la 28 Octomvrie 1897 :

„...N'am întâlnit în drumul meu decât oameni miopi, invidioși și răutăcioși. Neapărat cu asemenea oameni n'o se poți face ca Ardealul să fie al Ardelenilor. La noi în București mizeria politică e și mai mare, oamenii dela voi i-a încurcat și pe aceștia, care apoi la rândul lor v'au încurcat cât de bine și pe voi.“

Frâncu nu numai că nu voia să audă de o „împăcare“ cu Ungurii, dar nu putea să sufere nici cochetăriile cu „Nemții“. De aceea el dădea epitetul de „Nemțoi“ nu numai unor personaje din grupul „Tribunei“ din Sibiu, deveniți cei mai devotați servienți ai marelui aderent al Triplei Alianțe și al ideii „împăcării cu Ungurii“, Dimitrie Sturdza, dar chiar și mai mult sau mai puțin independentului Aurel C. Popovici, despre care scria la 14 Noemvrie 1893 că „are mult entuziasm, dar puțină experiență, multă voință, dar puțină puterintă.“ Asupra viitorului și a necesităților politice ale Românilor ardeleni el are o viziune clară, am putea zice profetică. Iată cum se exprima în scrisoarea sa dela 28 Octomvrie 1897 asupra politicii „ușuratică“ a sturdziștilor ardeleni și asupra căii ce trebuie să o urmeze politica românească în viitor :

„Firește, eu nu mă pot amesteca cu oameni, pe cari în afacerile Ardealului îi cred prea ușurei și cari au colaborat conștient sau inconștient la compromiterea perfectă a cauzei naționale, adică a Ardelenilor.“

„Ei nici azi nu sunt convinși că tot pledând pentru Nemți, tot mai tare ne afundăm; ori să procedăm independenți de Nemți, ori să ne apropiem de Slavi, altă cale nu ne rămâne Românilor ardeleni.“

Dușman al falsului naționalism, Frâncu a fost și dușmanul confesionalismului rău înțeles. Interesele cele mari și generale ale neamului precumpănau la dânsul toate celelalte sentimente. Criticând foarte asupru purtarea unui prelat unit, el scrie la 5 17 Mai 1897 între altele :

„Hei ! Hei ! Românilor ! Mai de mult Roma da scriitori, istorici, publiciști, literați și naționaliști înflăcărați. Șincai, Petru Maior, Clain mai întâi erau Români, apoi creștini. Astăzi Roma, dela V. . . . încoace, dă creștini, apoi popistași și la coadă Români. . . .“

Pe acei Ardeleni, cari făcându-se simple coade de topor ale unor politicieni din „Țară“, lucrau, în mod conștient sau incon-

știent, la însăși compromiterea marei cauze naționale a Transilvaniei, Frâncu îi combătea fără cruțare. Iată ce citim, de pildă, într'o scrisoare a lui din vara anului 1893 :

„Apoi aceștia sunt Ardelenii ! cari în Țeară, *prin intrigi și calomnii* ajung la pozițiuni înalte și mari și acasă își dau aerul de salvatori naționali !

Rușine !

Mișcarea națională n'a fost decât pentru a produce beneficii și aici și acolo, acelor persoane care au știut să se folosească de ea.

Eu ca vechiu ziarist, ca fost redactor al „Orientului Latin“, ca unul care am renunțat, improcesuat, la un post de procuror în Ardeal, n'aveam pe acele vremuri idea că cestiunea ardeleană se poate specula la București ca agiul la bursa din Viena.“

Vorbind în scrisoarea sa din 1896 despre neînțelegerile și conflictele cari începură să paralizeze chiar și activitatea „Ligii Culturale“, Frâncu continuă :

„Din acest punct plecând „Liga“ trebuia se ajungă aici unde a ajuns de a fi *o armă* în mâna partidelor politice spre a-și câștiga popularitate în lăuntru și de-a lua angajamente în afară, negociind pe pielea scumpei noastre patrii : Transilvania.

Dacă ai urmărit firul țesăturilor întins printre Țe d'aici și până la Sibiu între cei mici, d'aici și până la Viena — Pesta între cei mari, te-ai putut convinge că Transilvania a ajuns la București a întări sau a slăbi poziția unui guvern, de a se ridica în opoziție la guvern pe spinarea ei și de a se ținea aici numai încălecând bine toate mișcărilor ei, *așa cum cer puternicii vecini, mai ales aceia din Tripla Alianță...*“

Nu mai încape nici-o îndoială că urătele desbinări și neînțelegeri ivite în acea epocă în mijlocul Românilor ardeleni au fost, în mare parte, provocate și alimentate de intrigile și machinațiunile politice de partid din Țară. Din acest punct de vedere scrisorile lui Teofil Frâncu, pot servi cu tot atâtea dovezi clasice. Intr'o scrisoare cu data de 4 Iulie 1893 (st. v.), făcând aluziune la clica ardeleană a lui Dim. Sturdza, Frâncu scrie între altele :

„Din articolul ce ți l-am trimis azi te vei convinge că numai ei pot să fie atât de nelogici și chiar delatori, încât să zică : „Ioan Brătianu n'a dat bani și a fost idolul la care s'au închinat Transilvănenii, guvernul actual (conservator ! — A. A. M.) dă bani și totuși n'are popularitate în Ardeal. *„Ardelenilor nu le trebuie bani*“. — Mizerie și rea credință ! de care a se face culpabili numai acești oameni fără judecată sunt capabili. Apoi în ce scop s'a constituit Liga ? *Și cine mai mult decât ei au primit bani din Țeară !* Nu numai vouă, dar chiar și nouă emigraților ne creiază dificultăți. Liberalii ne bat că am fi junimiști, conservatorii ne zic că am fi oameni fără

caracter și liberali. Iată unde a ajuns chestia Ardealului condusă de ei. Sărac Ardeal pe ce mâni ai ajuns!...

„Dacă în Țară și în Ardeal n'a fost o mișcare în timpul lui Brătianu, cauza o știm. Și Doamne, rău e că nu o putem spune așa precum ne-ar da mâna s'o dăm în vileag.“

Și oprindu-se la persoana unui bănățean, subț a cărui reputație de literat s'a ascuns, în toată viața sa, o nefastă concepție și activitate politică-națională, Frâncu scrie la 9/21 Mai 1893 :

„S. vrea acum ca în public să te defaimeze, cum te-a defăimat de când s'a întors în Țeară, însă fără să cuteze să te atace în ziare. Acum te atacă sub masca anonimității. Acest perfect intrigant *se ascunde sub patriotismul lui Brătianu, pe care îl hulea, calomnia, batjocuria în 1877—79 în „Timpul“ în cât ne scârbise pe toți...*“

Frâncu n'a fost însă mai puțin aspru și drept și în judecata sa asupra fraților noștri din Țară. Iată cruda, dar justă critică pe care acest mare Român o făcea vieții politice de acolo, atât de mult „înveninate“, mai ales în deceniile din urmă, de spiritul de partid:

BCU Cluj / Central University Library Cluj
București, 8/21 Martie 1901.
Iubite Aurel,

— — — — —
La noi mâne 9 Martie încep alegerile și până Joia viitoare vor fi terminate. La 24 Martie apoi se vor întruni camerele și abia numai atunci vom putea ști ce se va întâmpla cu noi.

Acum se poate vedea isprava partidelor militante politice în curs de 33 de ani, *ispravă* care pentru omul pătrunzător nu era un mister. Spiritul luminat și talentul independent de mult prevedea că starea internă la noi în urma unei constituțiuni liberale fără limite *din ce în ce va slăbi mai tare elementul român în țeară...* Cel ce cunoștea lucrurile și prevedea tristul prezent din care era să nască și mai tristul viitor trecea în ochii lumii ca un *pesimist*.

Ah! numai de câte ori mi-am auzit această numire sub cuvânt că aș fi un om nemulțumit și d'aci pesimismul meu. Chiar și tu, iubite amice, îmi ziceai necurmat că aș fi un pesimist incurabil.

Oare acum mai merit această numire? Te întreb!

Când ai cunoaște lucrurile dinlăuntru nu știu, zău, dacă n'ai fi și tu de părerea mea.

La noi e o minciună scornită de politicieni, dela Alfa până la Omega, că școala ar fi dat *funcționarismul* de astăzi.

La noi e o minciună că ar exista un proletariat intelectual.

La noi e o minciună că în presă s'ar găsi oameni cu carte, cu cultură și cu bună creștere.

Funcționarismul incult de azi e creat de partidele politice. Meseriași, copilandri fără carte, cârciumari bruți și băcani faliți, iată din cine se compune funcționarismul în genere.

Specialitățile ca profesorii, medicii, juriștii, inginerii și alții, au fost cu vârf și îndesat retribuiți în funcțiunile lor *plus* că, pentru a face stări și înaintări, fiindu-le permis, se înrolau în partidele politice, și în aducerea legilor băteau câmpii, votând legi în frunte cu juriști-advocați după cum le dicta interesul de *castă*.

Astfel specialitățile găsind un teren foarte lucrativ în țeară și fiind bine plasate și remunerate în funcțiunile publice n'a existat și nu există un proletariat intelectual, care poate d'aici înainte se va forma când budgetul public al Statului va seca.

Există în schimb înfricoșate și înspăimântate *declasări*: Juristul e pus la agricultură, profesorul agricol e pus la cea mai înaltă funcțiune administrativă (interne); copiii rău crescuți și rău nărașiți, fugiți dela școală, dau contingentul presei ca redactori, colportori și în fine deputați și apoi înalți funcționari financiari, așa că toate specialitățile în chemarea lor publică, nefiind la locul lor, sunt *intervertite*: medicul e prefectul sau secretarul general al unui departament administrativ, profesorul e în acelaș timp și avocat sau inginer, băcanul e legiuitor și juristul executor și pe deasupra acestora planează elementul incult și *străin* de pe la *gazete*.

Tristă situațiune, însă e așa, că de geaba n'a zis Românul: *bună țeară, rea tocmeală*. —

*

Dar Frâncu și-a iubit neamul mai mult chiar decât propria sa familie. Deși avea un frate și o soră, el totuși și-a lăsat moșioara moștenită dela părinți bisericei și școalei satului său natal. Cu câteva luni înainte de a muri a făcut actul de danie care a fost prezentat Consistorului dela Blaj și „întabulat în cărțile funduare“, precum spune el însuși în scrisoarea dela 27 Aprilie vechiu 1903. „El a priceput că moșia în mâna omului nu e mijloc de îmbuibare, ci mijloc de a-și agonisi nemurire. Moșioara sa de aici, câștigată și susținută de tatăl său cu prescură românească, a cinstit-o bisericei, ca o strălucită pildă și viu îndemn pe seama tuturor „domnilor“ de a ajuta biserica română, singura școală morală ce în mijlocul lumii corupte și egoiste ține încă sus și nepătat steagul idealelor mărețe. Numele său pomenit va fi la

această biserică din neam în neam ca binefăcător și înălța-se-vor rugăciuni anuale pentru odihna sufletului său mare și nobil.“¹⁾

Teofil Frâncu a avut pe lângă multe alte însușiri frumoase și un profund simț politic. În „Gazeta Transilvaniei“ din 1 Martie 1903 („Preumblări în București, XXXIV“) el are următoarea vedenie clară a viitorului neamului său :

„....Astăzi, când toate popoarele aspiră să se poată desvolta liber pe terenul cultural și economic, conform însușirilor lor de *rasse*, ceea ce a dat și dă loc multor prefaceri în viața statelor, se naște întrebarea : oare numai Maghiarii ar putea avea darul ca în secolul al XX-lea să poată desnaționaliza pe alte popoare, care tind, *ca și ei*, la o viață națională și liberă ?!“

„Absolutismul austriac cu toate ale lui apăsări a trebuit să plece, regimul exclusivist și de despotism muzulman, moscovitismul autocrat și oligarhic se luptă cu moartea : au numai *absolutismul șovinist* maghiar ar putea avea viață și misiune civilizatoare în Orientul european ? ! ! . . .“

„Această înaltă și delicată misiune din voința lui Dumnezeu revine poporului român, care prin instituțiunile sale filantropice, umanitare și liberale constituie un element de ordine și de civilizațiune în Orientul Europei.“

„România — de mult a zis poetul — viitor de aur are!“ — — —

A fost ultimul articol al lui Teofil Frâncu ; au fost cuvintele profetice și semnificative cu care-și încheia el activitatea sa de scriitor și gazetar românesc, de luptător desinteresat pentru unirea și solidaritatea tuturor Românilor. Căci cel ce a purtat toată viața sa un interes atât de mare neamului care l-a născut, s'a îngrijit mai puțin de propria lui sănătate. Teofil Frâncu nu s'a gândit la boala lui, care se manifestase mai de mult, decât atunci când „primăvara sălbatecă și violentă și vânturile de Nord ale lui Aprilie“ îl trântiră la pat.²⁾ „Nu-l știam bolnav — scria N. Iorga după moartea lui — când l-am văzut acum vreo zece zile, căutând cu lăcomie soarele înaintea cafenelei hotelului unde zăcuse de piept trei luni în capăt, după o zi de vifor ce-l prinse nepregătit. Era aproape de nerecunoscut : figura-i era scăzută ca a unui copil și în ochii plini odată de atâta putere, se oglinda duișia nespusă a celor ce se sting... Mi-a spus de apropiata

1) Vezi discursul funebruținut de preotul Amos Frâncu, o rudă a răposatului, la înmormântarea sa („Gazeta Transilvaniei“, nr. 114 din 1903).

2) Scrisoarea din 27 Aprilie 1903.

lui plecare acasă... de casa sa locuită de fratele său „care fusese ofițer“ și „străbătuse țări străine“... de moșioara pe care n'a vândut-o, unde va sta, dacă va fi să mai trăiască, cu pensia ce i se cuvine, mulțumit, fericit... iar dacă nu se va putea întrâma el, a lăsat casa lui școlii...“¹⁾

Căzut la pat ca un erou pe câmpul de luptă, el n'a lăsat arma din mână până în ultimele clipe. Scrisoarea sa dela 27 Aprilie st. v. 1903, trimisă iubitului său prieten dela Brașov, și care este un adevărat testament, înfățișează încă trăsături destul de energice și este scrisă, parecă, mai frumos decât cele de dinainte. Ca și luptătorul rănit de moarte, el își simte sfârșitul, dar totuși nu l vede atât de aproape :

„....Doresc să mor și să fiu înmormântat lângă vrednicii mei părinți, cari au știut să-mi dea o creștere adevărat românească, o educațiune aleasă și o cultură superioară...“

„....Doresc să închid ochii în acele locuri romantice românești, în care m'am născut și care au plantat în inima mea simțeminte aprinse și pline de ideale pentru progresul și cultura neamului meu românesc; simțeminte nobile, generoase și naționaliste, lipsite de orice egoism, fiindcă eu în viață, încât privește persoana mea, am fost aproape impersonal...“

„...Doresc, repet, să fiu înmormântat de consătenii mei români, care încă din fragedă copilărie au sădit în inima mea iubire pentru poporul român până la mormânt și pentru care mult am suferit în Ardeal ca și în Țeară...“

„Viața noastră se aseamănă. Tu ești singurul în Ardeal, jurist distins care ți-ai sacrificat cariera pentru binele nenorocitului nostru popor, pentru care ai sacrificat libertatea ta personală și ți-ai sacrificat viața și averea... Acum ești singurul purtător al drapelului naționaliștilor români din toate țărilor românești. De Dumnezeu să-l poți purta mulți ani fericiți pentru binele națiunii române...“

După 6 zile, la 16 Mai (3 Mai st. v.) el mai scrie o carte poștală închisă și recomandată la Brașov :

Dragă Aurel,

Boala mea e gravă: Ftisie pulmonară. E periculoasă și contagioasă. Am obținut concediu de 6 luni cu începere dela 1 Maiu până la 1 Noemvrie st. v. 1903. Miercuri la 7/20 Maiu, la 2 ore după amiază, cu trenul accelerat care trece la Cluj în vagon clasa I voi fi negreșit la Brașov.

---

¹⁾ N. Iorga, op. cit.

Roagă pe amicul N. Fluștureanu*) să întrebe pe Aronsohn dacă a expediat mobila uzată la „Benedek (Benic) per Tövis“ (Teiuș), 7 colete.

Asemenea mai roagă-l ca împreună cu tine să mă aștepte și el la gară, fiindcă am să-i mai fac o rugare. Nu comanda nici dulceața, nici ceaiul, care mi-i interzis. Ar fi bine să vă scoateți dela șeful gării bilet ca să puteți veni la mine la vagon deoarece eu sunt foarte slab, nu pot trece pe peron.

Salutări *Teofil*

Dumnezeu totuși l-a iubit, căci i-a împlinit dorința — să poată închide ochii, o săptămână după plecarea lui din București, pe pământul, pentru a cărui liberare din mâinile vrășmașilor și-a întrebuițat — ca și odinioară Nicolae Bălcescu — tot ascuțișul talentului său și tot focul inimei sale mari românești.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

*) Administratorul Gazetei Transilvaniei și al tipografiei.

Andreanum și alte acte

de Aurelian Sacerdoțeanu

(Urmare din No. 1, p. 9—27).

E incontestabil că actul acesta e de mare importanță pentru viața istorică săsească în Transilvania. A și fost numit „der goldene Freibrief der Sachsen“. Mărturisim de la început însă, că e vorba de un act obișnuit care înscrie privilegiile la fel cu altele, așa de numeroase în Ungaria, și care nici nu este singurul pentru toți Sașii din Ardeal. Coloniștii dela Brașov și din Bistrița vor avea și ei la fel actele lor. Contestându-l, înseamnă să eliminăm un *act* și nu un *privilegiu*. Orice încercare în acest sens este nepotrivită și ajunge să constituie chiar o greșală.

Spre a elimina orice îndoială asupra lui, să-l înfățișem așa cum se prezintă în cea dintâi formă necontestată de d. Schiopul adecă prin confirmarea făcută de Regele Ludovic I de Anjou (1342—1382) la 20 Iunie 1366.

A. Regele Ludovic întărește episcopului de Pécs Wilhelmus, secretar regal și vicar general al Sașilor celor șapte scaune din Transilvania, și lui Iohannes fiul lui Petru de Diznoio și Nicolaus fiul lui Martin de Hyuhalm, înfățișați în numele universității săsești, actul prin care răposatul rege Carol confirma privilegiul regelui Andrei. La rugăciunile acestora confirmă și transcrie privilegiul regelui Carol.¹⁾

---

1) „Lodouicus.... Comanie Bulgarieque rex.... Solet a principe confirmari, quod a suis predecessibus sibi subiecto populo est indultum et graciose concessum. Proinde nouerint universi, quod fidelis noster devotus venerabilis in Christo pater dominus Wilhelmus... regius secretarius cancellarius ac vicarius Saxonum septem Sedium terre nostre Transilvane per nos constitutus generalis, necnon Iohannes.... ac Nicolaus.... ad nostre serenitatis accedentes presenciam in personis Universitatis fidelium nostrorum Saxonum predictarum Sedium exhibuerunt nobis quasdam litteras privilegiales quondam Serenissimi principis domini Karoli genitoris nostri carissimi felicis recordacionis regis Vngarie illustris, privilegium olim domini Andree regis avi nostri super libertatibus ipsorum confectum confirmantes tenoris subsequentis, supplicantes nostre maiestati nominibus eorundem Saxonum humiliter et deuote, ut ipsas litteras privilegiales paternas acceptare.... Nos itaque supplicacionibus predictorum fidelium.... predictas litteras privilegiales ipsius quondam domini Karoli regis patris nostri carissimi presentibus de verbo ad verbum insertas acceptamus, approbamus.... confirmamus“. — La sfârșit se adaugă un imponent număr de atestatori, nobili ai regelui. Cf. Zimmermann, II, 253—254.

B. Comiții Blafuuz și Hennyng, reprezentanți ai întregii universități săsești din Sibiu și celor cari țin de acest scaun, cer regelui Carol I de Anjou (1308—1342) să le confirme o oarecare diplomă, pe care i-au arătat-o și care, după spusa lor, cuprindea privilegiul libertății lor. Regele la 25 Mai 1317 confirmă și el cuprinsul acestui privilegiu după cerere.¹⁾

Diploma regelui Carol contează ca întâiul original cunoscut, cuprinzător al întâiei confirmări a privilegiului acordat de regele Andrei II. Din această confirmare deci cunoaștem și cuprinsul întâiului act.

C. Regele Andrei II (1205—1235), în virtutea puterii sale regale acordă, la 1224, probabil în luna Decembrie, oaspeților teutoni din Transilvania, privilegiile de care au a se bucura. Aceștia i-au arătat în ce condiții fuseseră chemați de regele Geza II (1141—1161), motive pe care el însuși le consideră legale și le întărește cu sigilul său, ca să rămâe nestricate.²⁾

După cum i-au fost relatate și după cum le înscrie el, aceste condiții-privilegii se înfățișează astfel:

1. Toți Sașii de la Baraolt la Sibiu formează un singur popor, cu un singur jude ales: „quod universus populus incipiens

---

1) „Karolus.... Bulgarie Cumanieque rex.... Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod accedentes ad nostram presenciam comites Blafuuz et Hennyng pro tota universitate Saxonum de Chybinio ac ad sedem Chybiniensem pertinentibus, exhibuerunt nobis quandam cartam tenorem ut dixerunt privilegii super libertate ipsorum confecti continentem petentes o nobis cum instancia, ut ipsam ratificare et approbare ac nostro dignaremur privilegio confirmare.... Nos igitur petitionibus dictorum.... tenorem dicti privilegii eorundem eatenus quatenus valere ipsum invenimus et cognovimus presentibus de verbo ad verbum insertum approbamus et etiam confirmamus“. Nici o mărturie afară de Johannes Albensis, cancelarul care dă actul. Cf. id., I. 323.

2) „Andreas... rex... Accedentes igitur fideles hospites nostri Theuthonici Ultrasilvani universi ad pedes maiestatis nostre humiliter nobis conquerentes sua questione suppliciter nobis monstraverunt, quod penitus a sua libertate qua vocati fuerant a piissimo rege Geysa avo nostro excidissent, nisi super eos maiestas regia oculis solite pietatis nostre aperiret, unde pre nimia paupertatis inopia nullum maiestati regie servitium poterant impertiri. Nos igitur iustis eorum querimoniis aures solite pietatis inclinantes ad presenciam posterumque (in 1366: „presenciam posterorumque“; corect: „presencium“) noticiam volumus devenire, quod nos antecessorum nostrorum piis vestigiis inherentes pietati moti visceribus pristinum eis reddidimus libertatem.... Ut autem hec que ante dicta sunt firma et inconcussa permanent in posterum, presentem paginam duplicis sigilli nostri numimine fecimus roborari“. Nu există nici mărturii, nici numele scriitorului. Cf. id., I. 34-35.

a Waras usque in Boralt cum terra Syculorum terre Sebus et terra Daraus unus sit populus et sub uno iudice censeantur, omnibus comitatibus preter Chybiensem cessantibus radicitus. Comes vero quicumque fuerit Chybiensis nullum presumat statuere in predictis comitatibus, nisi sit infra eas¹⁾ residens, et ipsum populi eligant, qui melius videbitur expedire, nec eciam in comitatu Chybiensi aliquis audeat comparare pecunia“.

2. Toată comunitatea va da anual cămării regale numai cinci sute de mărci de argint, după cum stabilise Bela III, de cinci fertuni și jumătate după măsura sibiană; agenților regali trimiși să încaseze darea, li se va plăti pe zi câte trei lotoni: „ad lucrum vero nostre camere quingentas²⁾” marcas argenti dare teneantur annuatim, nullum predialem vel quamlibet alium volumus infra terminos eorundem positum ab hac excludi reddicione, nisi qui super hoc gaudeat privilegio speciali; hoc eciam eisdem concedimus, quod pecunia, quam nobis soluere tenebuntur seu dignoscuntur, cum nullo alio pondere nisi cum marca argentea quam piissime recordacionis pater noster Bela eisdem constituit, videlicet quintum dimidium fertonem Chybiensis ponderis cum Coloniensi denario, ne discrepent in statera solvere teneantur. Nunciis³⁾ vero, quos regia maiestas ad dictam pecuniam colligendam statuerit, singulis diebus, quibus ibidem moram fecerint, tres lotones pro eorum expensis solvere non recusent“.

3. Sașii vor trimite regelui câte cinci sute de ostași în caz de războiu în hotarele țării și o sută, dacă merge regele în persoană, în altă parte, și numai cincizeci dacă nu se duce și el.

4. Preoții sunt aleși de comunitate și lor li se plătește zecimea: „sacerdotes vero suos libere eligant et electos representent et ipsis decimas persolvant et de omni iure ecclesiastico secundum antiquam consuetudinem eis respondeant“.

5. Judecă numai comitele Sibiului, care e numit de rege; sentințele lui sunt definitive. Regele nu va judeca decât procesele cărora nu le va putea da comitele o hotărâre.

---

1) I. e. „eos“.

2) În 1366: „quingentas“.

3) În orig. „nunciis“, însă întâiul „c“ este punctat, ceea ce înseamnă că l-a eliminat diacul însuși; în 1366 este dat corect „nunciis“.

6. Se vor servi împreună cu Românii și cu Pecenegii de pădurea și de iazul acestora: „silvam Blacorum et Bissenorum cum aquis usus communes exercendo cum predictis scilicet Blacis et Bissenis eisdem contulimus, ut prefata gaudentes libertate nulli inde servire teneantur“.

7. Vor avea un singur sigiliu recunoscut: „quod unicum sigillum habeant, quod apud nos et magnates nostros evidenter cognoscatur“.

8. Numai martori din partea locului pot depune în procesele afacerilor bănești: „si vero aliquis eorum aliquem convenire voluerit in causa pecuniali, coram iudice non possit uti testibus, nisi personis¹⁾ infra terminos eorum constitutis, ipsos ab omni iurisdiccione penitus eximentes“.

9. La sf. Gheorghe, sf. Ștefan regele și fericitul Martin, au voie să scoată sare timp de câte opt zile.

10. Nu au să plătească tribut.

11. Pădurea și iazul „que ad solius regis spectat donacionem“ se dau în uz comun tuturor.

12. Nimeni nu are voie să mai ceară de la rege vreo punere în posesie.

13. În vremea expedițiilor în partea locului vor face trei transporturi gratuite la scoborîre, și încă două pentru nevoile regale, unul la intrare și altul la ieșire.

14. Negustorii lor sunt scutiți de tribut în orice parte a regatului s'ar duce, cum și în târgurile din propriul lor ținut.

Acestea toate sunt, fără îndoială, privilegiile de mare însemnătate pentru Sași. Dacă au și fost ținute în seamă sau nu, după ce au fost consacrate, și dacă au putut sau nu să aibă o realitate care să se poată constata ca o urmare a privilegiului, aceasta este altceva. În general nu ne-ar mira faptul să vedem că au fost observate numai acele lucruri care puteau fi respectate fără a aduce prejudicii serioase majestății regale, fiscului sau drepturilor voievozilor Transilvaniei.

---

¹⁾ În orig. „nisi *testibus* personis“, însă „*testibus*“ este și barat și punctat, din același considerent ca la nota precedentă; se și corectează în 1366.

Înainte de a vedea „dovada materială” a privilegiilor, să vedem care este situația autenticității actelor înseși. De acela din 1366 nu se îndoiește nimeni. În afară de acesta, a cărui reproducere în mărime naturală (56,5 × 48 cm) o am în mâini, mai am sub ochi și fotografiile documentelor următoare:

1. Diploma din 1346 Nov. 2, Oradea, prin care Ludovic răsplătește pe câțiva credincioși din Careii Mari.¹⁾

2. Diploma din 1358 Iulie 3, Vișegrad, a aceluiași pentru Ragusani.²⁾

3. Confirmarea din 1359 Aprilie 25, de către Ludovic, a actului de donație făcut de Andrei II la 1223, mănăstirii Cârța.³⁾

4. Hotărîrea din 1359, a provincialilor celor șapte scaune în litigiul teritorial dintre Săcădate și mănăstirea Cârța.⁴⁾

5. Privilegiul din 1367 Iunie 29, Vișegrad, acordat de Ludovic Sibienilor să facă negoț la Viena, Praga, Zara și Veneția.⁵⁾

6. Din 1368 Iunie 23, dat de universitatea brașoveană pentru Iacob din Bod.⁶⁾

7. Întărirea din 1372 Martie 12, de către provincialii celor șapte Scaune, a propriului lor act din 1359 pentru Săcădate.⁷⁾

8. În 1377 Martie 1, aceiași provinciali intervin în conflictul dintre Roșia Săsească și Vurpăr pentru o pădure.⁸⁾

9. Aceiași provinciali în 1380 Nov. 21, fac judecată între orașul Brașov și comitele Iacob tot din Brașov.⁹⁾

Dintre toate aceste acte în cursiva gotică, cel dintâiu, care este un act provisoriu, arată o scriere mult mai evoluată decât celelalte, fiind totuși în același duct. Explicarea stă în faptul că

---

1) Nu-i cunosc vreo ediție. Originalul e la Careii Mari și o fotografie la Sibiu.

2) J. Radonić, *Fontes rerum Slavorum meridionalium*, series prima, acta et diplomata Ragusina, I, 1, Belgrad 1934, p. 99—100; reproducere la sfârșit.

3) Zimmermann, II, 162—163. Fotografie în posesia mea: inițialele sunt semiunciale.

4) Zimmermann, II, 173—174.

5) *Ib.*, 297—298.

6) *Ib.*, 316.

7) *Ib.*, 373. (No. 977).

8) *Ib.*, 455.

9) *Ib.*, 536.

nu e vorba de un act definitiv ci unul provisoriu, scris la repezeală. Confirmarea de sub No. 3, fără a ieși din tradiție, este însă mult mai îngrijită și elegant scrisă. În toate celelalte nu se observă nici o abatere grafică în care să putem vedea vreo diferență de scris. Aproape s'ar putea crede că e vorba de aceeași mână, dacă actele emanele dela Ludovic însuși, Andreanum inclusiv, nar fi ceva mai svelt scrise.

Alături de acestea, tot din vremea lui Ludovic, am și fotografiile actelor următoare :

10. Hotărîrea din 1342 Mai 7, a judeților Sibiului în discordia dintre Cîsnădie și Șelîmber.¹⁾

11. Hotărîrea din 1367 Ian. 6, a obștei Bistriței asupra normelor pentru aducerea vinului în oraș.²⁾

12. Scrisoarea din 1379 Mai 1, Deuș, a regelui Ludovic către universitatea săsească despre discordiile ivite în sânul ei.³⁾

13. Hotărîrea din 1383 Ian. 13, a orașului și scaunului Sibiului despre Românii din jurul orașului.⁴⁾

Dintre acestea cel dintîiu (No. 10) e total deosebit de toate cele nouă acte de mai sus, ca și de cele trei care-i urmează : ultimele trei rînduri cred că sunt scrise chiar cu altă pană. Cele trei dela urmă se apropie foarte mult de întîia serie de acte, însă se vede cum scrisul evoluează spre cursiva din ce în ce mai alungită.

Cercetându-le mi-am putut face o impresie destul de sigură asupra scrisului din vremea regelui Ludovic. Comparînd acum aceste acte cu confirmarea Andreanum-ului din 1317, nu putem găsi nici o apropiere grafică.⁵⁾ Dacă actul acesta ar fi fost falsificat în timpul domniei regelui Ludovic, ar fi imposibil să credem că nu ar semăna cît de puțin cu unul sau altul din actele vremii.

---

1) Id., *ib.*, I, 522 - 529.

2) Id., *ib.*, II, 280—281.

3) Id., *ib.*, II, 501—502.

4) Id., *ib.*, II, 565—566.

5) La prima vedere s'ar părea totuși că e oarecare apropiere între acesta și confirmarea din 1359 pentru Cărța; cu toate acestea nu există nici o legătură actele fiind scrise în același sistem dar de două persoane diferite.

Neexistând această posibilitate de legătură, se poate spune cu certitudine că *actele nu sunt contemporane*.

Dar să cercetăm paleografic și această confirmare din 1317. Din vremea aceasta, pe lângă o fotografie a acestui act mai mare decât aceea reprodusă de d. Schiopul, mai am și fotografia acestor două acte.

1. Diploma din 1318 Ian. 20, prin care Carol „Cumanie Bulgarieque rex“ acordă libertăți Sașilor din Mediaș, Șeica Mare și Șeica Mică.¹⁾

2. Diploma din 1329 Dec. 6, prin care Carol „Cumanie Bulgarieque rex“ întărește donația pentru mănăstirea Cârța din 29 Ian. 1322, făcută de el însuși.²⁾

Amândouă diplomele fac parte din același timp de scris. Nu încapă nici o îndoială asupra acestui lucru.

Adăogăm la acestea :

3. Diploma lui Carol din 1311 Oct. 26, prin care confirmă actul lui Ștefan din 1265 și al lui Bela din 1233, pentru Corlard din Tălmaci asupra posesiunii Terra Loysta.³⁾

4. Diploma din 1315 August 12, prin care Carol „Comanie Bulgarieque rex“ amintește de legătura Sașilor din Mediaș, Șeica Mare și Biertan cu Sibiu.⁴⁾

Acestea sunt contestate amândouă de d. Schiopul, însă nu cred că are dreptate decât pentru cel din 1311, de o factură care nu poate inspira încredere și nici nu aparține vremii. Intre înțele două și al patrulea nu e nici o deosebire paleografică. Toate

---

1) Zimmermann, I, 331—332.

2) Id., *ib.*, 430. Toate fotografiile documentelor menționate aici sunt folosite din Zimmermann, *Album*, exemplar adăogit întrebuințat la Școala superioară de Arhivistică din București, afară de acelea cu indicație specială.

3) Zimmermann, I, 303—304; reproducerea e dată de d. Schiopul în anexă; d-sa îl declară fals, lucru pe care l-am admis și noi.

4) Zimmerman, I, 315—316; reproducere în posesia mea. Diploma e declarată falsă de d. Schiopul, p. 59—60: „falsă în întregime sau datând în realitate dintr'o epocă mult mai nouă, dar dându-i-se o dată mai veche“, ceea ce nu este în realitate și nici nu poate fi admis.

aparțin vremii lor și cancelariei emitente. Ele nu se pot despărți sau contesta nici total nici parțial.¹⁾

Comparând acum confirmarea din 1317 cu aceste acte, constatăm aceeași identitate paleografică. Spre a fi mai precis adaog că este cea mai mare apropiere între aceasta și diploma Sașilor din Mediaș dela 1318, unde se observă un interes special și pentru inițiale, care sunt semiunciale. Deasemeni este o apropiere până la identitate chiar între litere, comparate fiecare atât pentru duct cât și pentru ornamentare care presupune totdeauna o personalitate a scribului. Singura deosebire între aceste diplome nu este de cancelarie sau de emitent, ci numai de mâna scriitorului.

Este drept că între aceste acte și cele din vremea lui Ludovic mai sus amintite, nu este o vreme prea îndelungată, încât să se poată vedea o deosebire categorică. Mai ales dacă avem în vedere că și Carol ca și Ludovic sunt Angevini, și presupunând că o bună parte din curtea și cancelaria lor a fost de modă angevină napolitană, deci occidentală, am putea crede că avem de a face cu o cancelarie de tradiție greu schimbătoare în ale scrisului. În acest caz ar trebui să găsim deosebiri nete între actele Angevinilor și acelea ale înaintașilor lor. De fapt însă nu există o atare deosebire. Cancelaria mai veche își păstrează încă evoluția ei, așa încât este continuitate între documentele anterioare lui Carol și cele dintâi din timpul domniei lui. În special sunt de observat inițialele semiunciale. Avem de a face deci numai ce o evoluție normală, fără salturi sau modificări esențiale. Acest lucru face să se poată urmări paleografic toate actele emise de această cancelarie.

Explicația acestui fapt stă în altceva : cancelaria maghiară este o cancelarie de imitație a cancelariei papale sau apusene. Din acest motiv aproape toate formele apusene se vor întâlni și la regii Ungariei. Din punct de vedere paleografic e drept că ele vin cu oarecare întârziere. Astfel grafia unei scrisori a maestrului

---

¹⁾ Regret că mijloacele mele nu mi-au permis să-mi procur mai multe fotografii de documente din cancelaria regelui Carol Robert; mi-ar fi fost cu atât mai greu să merg să le văd.

Predicatorilor Ioan către Ludovic cel Sfânt, Paris 1248¹⁾), sau a actului de fundare a colegiului părintelui Sorbon din Februarie 1257,²⁾ se regăsește într'un act al comunității sibiene din 24 Iunie 1292.³⁾ Deci lucrul se explică deosebi că nu găsim deosebiri între cancelaria arpadiană și cea angevină, și dece, pentru orice act bănuît, se impune o cercetare paleografică.

În concluzie, nici un element extern nu duce la declararea de fals a confirmării din 1317.

Rămâne să vedem care este situația obiecțiunilor de ordin intern.

Cea dintâiu întrebare care se pune este aceasta: dece regele Carol nu arată *al cui* este actul pe care îl confirmă. Nu putem spune că nu este cazul să nu ne întrebăm, căci în adevăr acest lucru trebuia arătat. Însă nu trebuie să uităm că vidimarea este o formă care se introduce în cancelarii în sec. XIII, când apare și în Ungaria, că ea n'a fost obligatorie de la început ci numai când suveranii au făcut din ea un instrument fiscal. Încă nici atunci obiceiul nu s'a generalizat dintr'odată. De acest lucru se poate vorbi abia la sfârșitul sec. XIII cel mai de vreme, în mod curent în sec. XIV și XV. În sec. XVI moda începe să dis-

---

1) Fotografie la Seminarul cursului de istorie universală dela Facultatea de litere din București.

2) Reprodus de J. Bonnerot, *L'Université de Paris du moyen-âge à nos jours*, Paris [1933], p. 17. Paralelismul și succesiunea se pot urmări cu ușurință chiar și numai prin publicațiile cunoscute datorite lui Maurice Prou, *Recueil de fac-similés d'écritures du V-e au XIII-e siècle*, Paris 1924, și *Manuel de paléographie latine et française, album*, revăzut de A. de Boüard, Paris 1924; și însuși *Albumul* lui de Boüard anexă la manualul său. Este curios însă că în Polonia avem de a face cu o grafie deosebită, după cum se poate observa din puținele facsimile date de Stanislaus Krzyzanowski, *Album palaeographicum*, editio altera, Cracovia 1927. Deosebit de interesant ar fi de comparat grafia cancelariei maghiare cu aceea a Imperiului, lucru care nu-mi este posibil, lipsindu-mi aici în București cunoscutele albume Th. v. Sickel, *Monumenta graphica medii aevi ex archivis et bibliothecis imperii Austriaci collecta*, 10 fasc. Viena 1858—1882; H. v. Sybel și Th. v. Sickel, *Kaiserurkunden in Abbildungen*, 10 fasc. Berlin 1881—1891; Fr. Steffens, *Lateinische Paläographie*, Freiburg in Schweiz 1903, ed. 2, 1907—1909; există și o ed. franceză.

3) Zimmermann, I, 191—192, fotografie Id. *Texte* pl. I.

pară și rar se mai ivește în secolul următor. În afară de aceasta la început nu se dădea nici o atenție actului dus spre confirmare, deseori nementionându-se nici măcar dacă a fost sigilat, cu toate că sigilul era forma hotăritoare, de cele mai multe ori singura, a validării actelor în această vreme.

În ceea ce privește formulele de întărire la cei dintâi suverani cari întrebuințează vidimarea, erau și ele destul de reduse și cu nenumărate variante, după împrejurări. Deci nu trebuie să ne surprindă nici odată formele unice, care ne pot numai atrage luarea aminte.

Așadar și faptul că nu este arătat emitentul de către confirmator, nu poate constitui un argument hotărîtor în defavoarea actului. Putem aduce mărturii și din documentele referitoare la ținuturile noastre, din care să se poată vedea că numele emitenții poate lipsi, fie când se subînțelege fie și când nu poate fi recunoscut. Spre exemplu, Ștefan confirmă în 1263 un privilegiu al tatălui său Bela din 6 Mai 1246, către episcopul Gallus al Transilvaniei, astfel: „pater Gallus. . . privilegium domini regis *patris nostri* carissimi exhibuit“, ¹⁾ unde numele emitentului se recunoaște în tatăl celui care confirmă. Tot astfel se pot identifica emitenții a două diplome atestate în 6 Dec. 1287 de Lodomerius episcopul Strigoniului, sub aceste vorbe: „nos recepisse literas *sedis apostolicae* et venerabilium patrum eiusdem sedis *cardinalium* in haec verba“. ²⁾ Se vede deci că nu este general uzul a se aminti și numele. Pentru a fi însă exact în formă, amintim atestarea pe care o face capitulul transilvan la 13 Ian. 1352, magistrului Ioan

---

1) Zimmermann, I, 89. Amintim și copiiile din 28 Dec. 1278 ale lui Philippus episcopul de Fermo, prin care întărește documentele Cavalerilor Teutoni pentru Țara Bârsei, înșirându-le sub aceste formule: „Tenorem cuiusdam scripture... Hoc est privilegium donacionis terre de Borza... Aliud privilegium de libertate eiusdem terre de Borza“, *ib.*, 134—135. Această atestare este însă contestată de d-l Schiopul, *Contribuțiuni*, p. 69—77, și d-l Lăzărescu, *Notă*, p. 20, nu o pune în discuție. Noi o amintim totuși întrucât nu credem în falsitatea ei, adăugând că și aceia cari se îndoesc pot vedea în ea măcar un mod de a face atestarea fie în acea vreme, fie ceva mai târziu.

2) Zimmermann, I, 157.

„scholasticus de Sebus“, pentru un act al consiliului sebeșean din 1345, sub aceste cuvinte: „exhibuit nobis quasdam literas patentes tenoris infra scripti.“ ¹⁾

Adăogăm că și în Apus, de unde veneau Angevinii Ungariei, forma era întrebuințată la fel. Nu fără interes este a arăta chiar cum se observă o simplificare într'un vidimus deseori repetat. În 1328 Filip VI. de Valois vidimează un privilegiu pentru Saint-Omer, care la rândul său mai fusese vidimat în 1323 de Carol IV, în 1218 de Filip V, în 1302 de Filip IV, în 1229 de Ludovic IX, în (1223—1226) de Ludovic VIII, iar în 1211 de Filip al Alsaciei. Acesta din urmă este întâiul act, care de fapt nu este și el decât o confirmare, în sensul pe care îl are în diplomatică acest cuvânt la acea vreme, a unor diplome din 1127 și 1128. Procesul de vidimare se prezintă astfel:

„Philippus Dei gratia Francorum rex. Notum facimus universis tam presentibus quam futuris nos infrascriptas vidisse literas formam que sequitur continentes:

„Karolus D. g. Francorum et Navarre rex. Notum facimus universis... nos infrascriptas vidisse litteras formam que sequitur continentes:

„Philippus... nos infrascriptas vidisse litteras, sigillo clare memorie domini *genitoris nostri*, ut prima facie apparebat sigillatas, formam que sequitur continentes:

„Philippus... Notum facimus universis quod nos vidimus litteras infrascriptas, formam que sequitur continentes:

„Ludovicus... Noverint... quod nos cartam clare memorie *Ludovici genitoris nostri* regis Francorum illustris inspeximus in hec verba:

„Ludovicus... Noverint... quod hec est contentia carte quam burgenses nostri de Sancto Audomaro habent a Philippo quondam comite Flandrensiun:

„Ego Philippus Flandrensiun comes...“ ²⁾

Se întreabă apoi d-l Schiopul, cine sunt comiții Blafuuz (al. Blauuz) ³⁾ și Henning ⁴⁾, de existență nesigură. Găsește totuși

¹⁾ Id., *ib.*, II, 85.

²⁾ A. Giry, *Manuel de diplomatique*, I, Paris 1925, p. 21 n. 1.

³⁾ Blafuuz în protocolul inițial și Blauuz în cel final.

⁴⁾ În 1366 se păstrează aceeași lectură pentru Blafuuz-Blauuz, însă Henning.

în 1309 un comes Nicolaus Blauus (Gobolinus et Nicolaus Blauus comites), un Blauus în 1315 și un Blawch în 1331 (Nicolaus et Martinus filii Blawch) și Blauus de Borcperg în 1339. În 1289 află și un „comes Petrus filius Henneng de Dala“ care apare și în 1322; în 1291 un „comes Henneng de Apold“; în 1300 e vorba de „domina Elisabeth relictă comitis Herbordi filii Henningii de Vinch inferiori“; în 1309 „Henningus nuncius provincialium de Cibinio“; în 1323 „Henningus de Schellenberg“ și „Henningus villicus de insula Cristiani“; în 1324 un comite Henningus s'a răsculat împotriva regelui și a fost omorât în luptă. Numele mai apare și în urmă.

Chiar și numai din aceste mențiuni, la care se mai pot adăoga și altele, reiese un lucru sigur: amândouă aceste nume circulau în lumea săsească de pe la 1300. Ceeace este curios e faptul că *amândouă numele* apar în procesul vestit din 1309 în care unul depune ca martor¹⁾, iar altul e principal acuzat²⁾ împreună cu un frate fără îndoială. Aceștia doi mai departe sunt arătați, împreună cu oamenii lor din Sibiu³⁾, ca fiind părtași ai lui Otto.

Nu se poate precisa dacă între unii dintre acești comiți este sau nu identitate sau măcar vre-o legătură, însă nici nu se poate spune că cei doi n'au putut să se prezinte în fața regelui „pro tota universitate Saxonum de Chybinio ac ad sedem Chybiniensem pertinentibus“. Dacă erau investiți temporar cu această reprezentare sau îndeplineau o funcțiune continuă, nu se poate precisa din acest act. Pentru anul 1317 avem de reținut că acești comiți au putut exista și au putut reprezenta universitatea săsească⁴⁾, dacă nu în mod continuu... cel puțin acum cu însărcinare specială.

---

1) Zimmermann I, 242: „Item Heniungum nuncium provincialium de Cibinio qui in animas ipsorum provincialium iuratus illud idem affirmavit.“

2) Id., ib. 273: „Gobolinus et Nicolaus Blauus comites et multi homines de Cibinio.“

3) Id., ib., 274: „dicti comites et homines dictae terrae Cibinii“; ib., 276: „an tunc dicti Gombolinus et Nicolaus erant comites dictae universitatis Saxonum vel non.“

4) Privitor la grafia deosebită a numelui Blafuuz, nu este a se pune întrebare, deoarece tot cu grafie deosebită apare și Gobolinus-Gombolinus. Se pot aduce multe alte exemple. Dacă ar fi fost o greșală, s'ar fi îndreptat cu siguranță în 1366.

Au existat comiți de Sibiu înainte de 1366? D. Schiopul găsește abia în 1324 unul care nu este nici numai de Sibiu și nici de la Sibiu. E vorba de Toma, care a fost Voevod al Transilvaniei și comite de Solnoc și de Sibiu.¹⁾ Dar titlul de comite al Sibiului dispare chiar la el în anul următor. S'a crezut că regele le-a luat acest drept spre a pedepsi pe Sași din cauza răscoalei din 1324. Această singură mențiune este de ajuns să se vadă că după 1317 și înainte de 1366, a existat un comite de Sibiu. Că și la acesta apare numai odată, se poate explica: regele i-a dat lui *pe lângă* Voevodatul Transilvaniei, care era demnitate deosebită, și demnitatea de comite al Sașilor. Dar nu putem lăsa la o parte o mențiune de cea mai mare importanță: în 1322 regele Carol, ca să o ferească de tâlhării, pune mănăstirea Cârța sub protecția *comitelui* de Sibiu sau a *acelora* cari îi vor ținea locul.²⁾ Credem că trebuie să recunoaștem aici nu numai o vecinătate ci și o jurisdicție deosebită și întinsă. Dar la 1337 Ian. 29 apare iar un „comes Cybiniensis“ care este numit și „comes Hennengus de Senk.“³⁾ La aceștia se adaugă la 1349 Iulie 14 mai mulți „comites et iudices de Cybinio“⁴⁾ și mai mulți „filii comitis Blauus de sede Cybiniensi“, de Sebeșul sășesc, de Kosd și altele „in ipsum Cybinium pertinentium“ cari dau o hotărîre „dum essemus in congregatione nostra generali.“⁵⁾ Conrad apare mai târziu (1350—1359) comite și iudice regal „de Cibinio“⁶⁾, calitate care i se mai amintește odată: comes Conrad „de Czybinio pro tunc existens iudex regalis.“⁷⁾ Ceva mai târziu (16 Nov. 1361) regele

1) Hurmuzachi I, 1, p. 587: „Thomas Vayuoda Traassilvanus et comes de Zonuk et de Cibinio.“ Tot așa câteva zile mai târziu, *ib.*, 588, și în 2 Sept. același an, Zimmermann, I, 388.

2) Zimmermann, I, 357: „comes provincialis Cybiniensis quicumque fuerit vel etiam eiusdem vices gerentes advocata communitate provincialium Cybiniensium praedictorum quando et quoties opus fuerit.“ La acest document indicele editorului nu arată pe *comes* ci numai *provinciales*.

3) *Id.*, *ib.*, I, 484.

4) Intre ei Martinus este „comes de Cybinio“ și la 16 Iunie 1346, *id.*, *ib.*, II, 35; iar la 20 Aug. 1357 Martinus și Conradus sunt „comites de Cybinio“, *ib.*, 144.

5) Zimmermann, II, 60.

6) *Id.*, 74.

7) *Id.*, 174.

Ludovic se adresează „iuratis et universis Saxonibus de sede Zybiensi ac ad eandem sedem pertinentibus“ pentru cercetarea situației în care se află Zlagna; comitele Conrad este anume designat pentru aceasta.¹⁾ Acestui Conrad la 15 Iulie 1382 îi supra-viețuia „domina relicta quondam comitis Corradi de Cybinio Katherina vocata.“²⁾ La 1365 Aug. 15 este „comes Ianus de Cybinio“ și alții împreună cu „totaque universitas seniorum eiusdem sedis et aliarum septem sedium spectantium ad eandem“, cari pe când erau în conferință generală au avut a cerceta o scrisoare a două scaune, Mediaș și Șeica, asupra unei mori noi, dând și hotărîre.³⁾ În sfârșit, care era sensul acestei dregătorii se vede și din confirmarea pe care o face la 9 Febr. 1325 capitulul Transilvaniei actului din 2 Sept. 1324 al Voevodului Toma, numit aici Voevod al Transilvaniei și comite „de Zonuk ac Cybinio.“⁴⁾

Este în adevăr o dificultate de rezolvat în momentul în care trebuie să ne întrebăm dacă s'a făcut cunoscut un astfel de privilegiu între 1317 și 1366, și dacă s'a recunoscut cândva unitatea politică săsească „a Waras usque in Boralt.“ D. Schiopul menționează totuși două documente al căror cuprins ar aminti vag libertățile săsești legate de Sibiu. Astfel unul e actul din 29 Ian. 1322, în care s'ar vorbi de o „libertas provincialium de Cybinio“, prin care se recunosc libertățile de care se bucura mănăstirea Cârța, al cărei prior se plînge însă de data aceasta regelui că își vede posesiunile încălcate de hoți. Este actul amintit mai sus care, pe lângă comitele Sibiului, ne face să mai constatăm un lucru de mare importanță: față de această plîngere regele hotărăște ca și abazia să se bucure de aceeași libertate ca și provincialii Sibiului,⁵⁾ și la orice supărare să alerge la ajutorul co-

---

¹⁾ *Ib.*, 192.

²⁾ *Ib.*, 556.

³⁾ *Ib.*, 228.

⁴⁾ *Ib.*, 391.

⁵⁾ *Ib.*, 357 „quod in omni libertate provincialium de Cybinio una cum eisdem provincialibus plenarie gaudeant nec a consortio eiusdem libertatis inqualicumque necessitatis articulo aliquatenus separentur.“

mitetului de Sibiu. Precizează anume care sunt posesiunile supuse unor asemenea neplăceri și care trebuiau, la caz de nevoie, să fie aplanate cu ajutorul comitelui. Cu această ocazie vedem că e vorba de localități din ținutul Sibiului, al Făgărașului și al Târnavei Mari, plecând de la Cislădioara la Criș, la Cârța, Noul Român și Feldioara Făgărașului; pe scurt: de la Sibiu la Rupea.¹⁾ Cum putea oare comitele de Sibiu să intervină în caz de conflict în toate aceste părți, dacă el, întărit de puterea regală, nu ar fi avut în jurisdicția sa tot ținutul de la Sibiu la Rupea? E drept că nici acum nu este menționată Orăștia, dar teritoriul pendinte de acest centru nu era în nici un fel în contact cu Cârța și deci nu se putea ivi nici un fel de conflict în această parte.

Al doilea act e din 16 Aprilie 1329, în care „magister Nicolaus de Brasso comes Cybiniensis” și alții, unul din Șinca, vin în numele lor și „totius universitatis Saxonum de districtu Cybiniensi et ad idem aliis districtibus pertinentibus existentium” ca să ceară punerea în posesie a unor deposezați.²⁾ Dar aici vedem că un Nicolae de Orăștie (Brasso) este comite de Sibiu și merge la rege în numele întregii obști. Nu înseamnă oare că prin alegere putea să fie comite de Sibiu orice Sas, dela Orăștie la Rupea? Credem că și numai aceste două acte sunt suficiente spre a arăta că noțiunea juridică a acestei unități exista după 1317 și înainte de 1366.

Dar din izvoarele care au ajuns până la noi se mai pot face și alte constatări. Astfel la 18 Aprilie 1322 Voevodul Toma dovedește în adunarea de la Cristeș, ale cui au fost posesiunile Mălăncrav, Criș, Beșa, Felța, Noul Săsesc și Roandala, pentru care aduc mărturii: „universos nobiles, Syculos et Saxones interro-

---

¹⁾ *Ib.*, 358: „praedictus comes provincialis vel sui vicarii, quibus hoc commiserunt, cum praedictis provincialibus ad requisitionem memorati abbatis et conventus... restituant. Omnia bona.. scilicet in Kerch, in Cruz, in Messendorf, in villa Nicholai, in villa Abbatis, in monte Sancti Michaelis, in Feldwar, in Colonia, in Horanbah et in Kerch Olacorum.”

²⁾ *Ib.* 427.

gassemus“.¹⁾ Două zile mai târziu (20 Aprilie) același Voevod arată și cine sunt acești reprezentanți cari trebuie să ia o hotărîre și asupra satelor Mohy și Sarustheluk de lângă Rupea. Decisiunea vine „ex consilio... magistri Simonis comitis Syculorum fratribus nostri et nobilium totius partis Transsilvanæ de septem comitatibus, Siculorum pariter et Saxonum consiliis et suasionibus interiectis...“²⁾ La 21 Aug. 1322, decanul Walbrinus și „Universitas Saxonum provinciae Cibiniensis et ad eosdem pertinentes fidelium“ iau cunoștința de privilegiul Cârței, pe care îl transcriu sub sigil.³⁾ Din toate se vede deci, cum că se cunoștea o unitate săsească în tot acest ținut.

Nu încetăm a releva un document și mai de seamă, din 18 Febr. 1336. Regele Carol retrocedând capitulului Transilvaniei ținutul Zlagnei spune: „ad capitulum pertinentem Zalathna nominatam in medio Saxonum Cybiniensium adiacentem.“⁴⁾ Cum putea fi Zlagna de lângă Mediaș în mijlocul Sașilor sibieni? La 18 Dec. 1337 Voevodul Transilvaniei trebuie să cerceteze cui aparținea posesiunea Ferihaz și se atribue nepoților lui Wyche de Sighișoara prin mărturia de seamă a universității săsești prin reprezentanții ei din toate părțile anume precizați.⁵⁾ Dacă toți acești reprezentanți nu ar fi înglobați într-o singură jurisdicție, de ce au venit să mărturisească pentru un lucru care era în atingere numai cu Sighișoara? La acestea adăogăm suscripția actului sibian din 23 Febr. 1340: „nos universi provinciales sedis Cybiniensis ac universi provinciales aliarum sedium ad eosdem provinciales Cybi-

---

1) *Ib.*, 361.

2) *Ib.*, 362—363.

3) *Ib.*, 367.

4) *Ib.*, 471.

5) *Ib.*, 490. E interesant de amintit că litigiul nu fusese rezolvat mai din vreme întrucât trebuiau luate informații „de universitate Saxonum comitaneorum ipsius possessionis Feirighaz et aliorum in Kukulles.“ Intre alții mărturiile vin: „a iacobo iudice Cybiniensi... Reynaldo de Medyes... Petro de Saruz... filiis Wernheri de Kyzd... senioribus sedium de Cybinio, de Medies, de Seguzwar et Koz, necnon Hennyas de Hezfolua ceterisque Saxonibus quam pluribus requisitum inibi de eodem facto habuissemus. Saxones iam enumerati et tota communitas eorum.“

nienses pertinentes.“¹⁾ Toate arată unitatea săsească. La acestea să se adauge și Tămășasa de lângă Deva atribuită Sașilor (populi et hospites) din Slimnic.²⁾

Provincialii Sibiului întăresc la 1 Oct. 1342 și un act al comitelui Sighișoarei,³⁾ și tot ei hotărăsc, după deosebită cercetare, ca satele Copșa Mare și Valchid ocupate de Sași, să se dea lui Ioan Gegus.⁴⁾ Deasemeni ei („universi provinciales sedis Cybiniensis ceterisque ad eandem pertinentes“) intervin la rege pentru plebanii din Brașov, cari dela început au avut aceleași drepturi și libertăți „sicut nostrae plebaniae Cybinienses“, și de care nici odată n’au fost despărțiți.⁵⁾ O precizare în același sens o face capitulul Orășii, care arată la 20 Iunie 1357 că Sașii și Secuii din Ardeal împărțiți în trei congregații, la Turda, Odorheiu și Sibiu⁶⁾ au să se pronunțe asupra unui castru de lângă Alba-Iulia.⁷⁾ În sfârșit provincialii din Mediaș au a se pronunța la 1 Febr. 1359 asupra litigiului dintre două sate vecine, dar se vede că împriicnații *ceruseră* decisiune de la Sibiu, însă „provinciales Cibinienses“ au lăsat decisia pe seama lor, a celor din Mediaș „quod ipsius rei causa melius nobis nota erat.“⁸⁾

Din toată această înfățișare rezultă că Sașii din Mediaș, ca și cei din Sighișoara și Rupea, erau corp constituit în in-

---

1) Zimmermann, I, 504.

2) La 1341 Febr. 8 însă este vorba de o posesiune mai veche, fiindcă regele Carol înțește un privilegiu „mediocri sigillo nostro in partibus Transalpinis deperdito consignatum“, *ib.*, I, 512—513.

3) *Ib.*, II, 1—2.

4) *Ib.*, 73: „diligenti inquisitione palam et occulte facta a nobilibus partis Transsilvaniae et a senioribus ac viris providis sedis Chybiniensis“.

5) *Ib.*, 79.

6) *Ib.*, 142: „In tribus congregationibus universitati nobilium“.

7) Și la 27 Iulie 1344 sunt puși față în față, deoparte episcopul Transilvaniei iar de alta nobilii (secui și sași), evidențiindu-se astfel ideea de unitate a respectivelor națiuni. Zimmermann, II, 22.

8) *Ib.*, 157: „pro decisione in Cibinium misimus requirendo“. Procesul însă nu se oprește aici; cf. actul din 21 Iunie 1359, *ib.*, 166—168.

teriorul universității săsești sibiene, și că pe Olt ca și pe Târnave și Mureș, era o singură uniune săsească recunoscută.¹⁾

Dacă situația Sașilor din Mediaș se prezintă atât de strâns legată de scaunul sibian, atunci nimic mai logic decât cuprinsul documentului din 12 August 1315, care recunoaște o astfel de legătură, mult mai veche, între Sașii din Mediaș, Șeica și Biertan și Scaunul Sibiului, legătură pe care o violență precedentă o ștrîcase dar pe care comunitatea dorește să o reia.²⁾ La aceasta se adaugă și informația celei din 20 Ian. 1318, pentru Sașii din Șeica Mare, Șeica Mică și Mediaș, cari vroind să-și înmulțească populația, cer și capătă dela rege scutiri de serviciul militar și de întreținere și căraușie, dar vor plăti anual tributul de 400 de mărci de argint „cum pondere Scybinienſi“; la judecăți însă „eandem consuetudinem habeant et libertate utantur, qua universitas Saxonum de Scybinyo habere dignoscuntur.“³⁾

S'ar părea că toate acestea fac să se înțeleagă că nu este cunoscut privilegiul din 1317. Însă nu trebuie înțeles așa. Nu se cunoaște nici un alt privilegiu săsesc, în special pentru dreptul de judecată, în afară de Adreanum, și atunci raportarea la universitatea sibiană, care ea însăși nu are un alt privilegiu în afară

---

1) D. Schiopul pp. 26—28, interpretează *terra Sebus et terra Daraus* prin *videlicet* sau *scilicet* în loc de *et*, localizând în răsărit acest ținut Sebus. Măcar că nu poate exista confuzie paleografică între prescurtarea lui *scilicet* sau *videlicet* cu *et*, credem totuși că e posibilă această identificare răsăriteană (în aceeași parte am socotit și eu ținutul, *Marea invazie tătară și Sud-Estul european*, București 1933 p. 38, lucru care pare dubios d. Rehner, *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, 57, 1934, p. 322), nu cred însă în identitatea Sebus-Daraus

2) Zimmermann, I, 316: „totius communitas Saxonum de Medyes, de Selk, de Berethalm et de ad easdem pertinentibus.... quod ab olim sub una libertate communitatis Saxonum de Cybinio.... concessa gaudentes residebant, sed... separati et occupati fuissent et demum... a nobis petentes cum instantia ut ipsos.... comunitati de Cybinio, cum qua et prius unum fuerant, unire... dignaremur“. Pentru că are această informație actul nu poate fi fals.

3) *Ib.*, 332.

de acesta,¹⁾ devine logică și duce la același înțeles: după cum stă scris în privilegiul pe care l-am dat Sașilor din Sibiu de care depindeți și voi, ca și alți Sași. A acorda Sașilor din Mediaș un privilegiu aparte, este în puterea regelui pe care nimic nu-l oprea să reducă unei părți, din sarcinile deja reduse ale unei comunități.²⁾

A socoti altfel înseamnă a nu observa că era o imposibilitate, în Ardealul cu atâția privilegiați, să se menționeze orice privilegiu pe nume și cu emitent, când mult mai ușor era să se gândească cineva la un oraș, o așezare caracteristică, a unui grup de privilegiați.

(Va urma)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

¹⁾ Mie cel puțin îmi este necunoscut.

²⁾ De altfel lucrul se observă și după 1366. Chiar în Andreanum citim: „*nisi qui super hoc gaudeat privilegio speciali*”, care poate însemna că și în viitor se pot da astfel de privilegii speciale de către rege.

Contribuțiuni la istoria revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan

de Prof. Mih. Popescu

Sărbătorirea evenimentelor mai importante din trecutul fraților ardeleni, au pentru vremurile de astăzi o deosebită valoare.

Întâiu, pentru că se dă prilej să arătăm că frații noștri n'au huzurit de bine sub trecuta stăpânire și că urmașii stăpânitorilor de atunci n'au cuvânt de nemulțumire.

Al doilea, avem apoi prilejul să dovedim lumii civilizate, cu acte ce emană dela fosta stăpânire, felul cum s'a trăit sub oblăduirea ungară.

Așa că actele ce se fac cunoscut mai jos, acte ce ne povestesc evenimentele dela 1875, își au importanța lor.

În ele găsim personalitatea lui Horia și Cloșca, corifeii mișcării pomenite, cari văzându-se înșelați în acțiunea lor de purtarea mișelească a magnaților unguri, au voit să meargă în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Raport privitor la identitatea lui Horia și Cloșca.

Din 24 Decemvrie 1784.

Des Rädel-führer Hora [sic] und seines Mittgesellens Gloschka [sic] Ivan, welche, aus Siebenbürgen flüchtig geworden sind, und ihren Weg über den Pass Fekete-Ton genommen haben sollen.

Gloschka Ivan [sic] von Kerpenis zum Salatna Dominio gehörig, beiläufig 40 Jahre alt, kleiner zusammengedruckter Statur, follen braunen mehr runden Angesichts, hat eine stumpfe zusammengedrückte Nase, dunkel braune Haare, einen rötlichen braunen Schnurbart, ist stark von Knochen, stosset im Reden mit der Zunge an, hat übrigens mehr eine rauhe als dumpfe Stimme, gehet und stehet gerad, ist in gleicher Landkleidung wie nachstehend beschreibener Hora [sic], pflegt aber auch ein kurzes wallachisches Pölzel mit halben Armeln von Schafpelz mit der Wolle auswärts zu tragen, reitet ein gutes leichtes kastanienbraunes Gebirgspferd, worauf ein gewöhnlicher ungarischer Sattel mit einem schwarzen Schaffell bedeckt, der Zaum und Zugehör ist von ordiner schwarzem Leder, ertrag zuweilen die hier zu Land übliche schwarze Müzen von Lammfell, zuweilen

persoană să-și apere cauza lor și a fraților lor, în fața Împăratului. Descrierea de mai jos s'a dat, ca să fie prinși în drum spre Viena, unde se bănuia că s'au îndreptat.

În legătură cu prinderea lui Horia, Cloșca și Crișan avem apoi decretul imperial pentru răsplătirea celor ce i-au prins, precum și înobilarea acestora prin trecerea lor în rândul nobililor fără pământuri.

Cei care i-au prins au fost pădurarul Meltzer împreună cu șapte țărani din ținutul Aranyos (Arieș).

Banii au fost plătiți din fondul țării, din sudoarea celor ce se răsculase, și împărțirea lor s'a făcut cu ocazia adunării staturilor la Abrud.

[Raport] asupra căpeteniei Horea și a tovarășului său *Cloșca Ivan* (cit. Ioan) cari au fugit din Ardeal și și-ar fi luat drumul prin pasul Fekete-Ton.

Cloșca Ivan din Cărpeneș, din domeniul Zlatnei, aproximativ de 40 ani, de statură mică, îndesată, cu fața plină, oacheșă, mai mult rotundă, cu nas cărn turtit, cu păr castaniu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

aber auch eine mit schmalen Finger breiten goldenen Collane oben eingefasste und geschnittene Czako Hauben mit einer dabei goldenen Schlinge, jedoch ohne Schnur.

Hora [sic] alias Nicola Ursz, beiläufig 40 bis 50 Jahre alt. aus Nagy-Oranios zur dasigen Kirche gehörig, Alba Kutý genannt, hat kein Eigenthum allda, sondern hält sich bei seinen Befreudeten auf, ist mittler Statur, mehr schlanker, als dicken Leibes, leicht braunes kurzes Haar, fast rötlich kurzen Schnurbart, länglichen Angesichts, sehr kleinen spizigen Nase, oval grubigt und Sommer fleckich, besonders aber sind ihm die obere und untere Augenlieder hellrot fleischik, hält sich im Gehen und seiner Stellung gerade, trägt an seinem Leibe die in Salatner Dominio gewöhnliche Kleidung, bestehend in einem schwarzen beinahe bis an die Knie reichenden dann bei den Seiten blau ausgezierten Kittel; hat weise, mehr eng als weite hungarische Hosen; seine Füße sind mit halbgeschnürten Cischmen bedeckt, trägt jezt einen mit der Wolle inwendig gekehrten langen Schafen Pelz, hat eine gewöhnliche schwarze Müze auf dem Kopf, und meistens einen dünnen Haselstock in der Hand.

închis, mustață cafenie roșcată, foarte osos, peltic; glas mai mult aspru decât molcom; își ține trupul drept, fie că merge, fie că stă; se poartă îmbrăcat țărănește ca și Horia despre care va fi vorba mai în urmă; obicinuește însă să poarte și un cojoc scurt românesc cu mâneci scurte din blană de oaie cu lâna în afară; umblă călare pe un bun și ușor roib de munte, cu o șea obicinuită ungurească acoperită cu o blană neagră de oaie; frâul și accesoriile sunt din piele neagră obicinuită; din când în când poartă căciulă neagră din blană de miel obicinuită la țară, însă câte odată și ciacău retezat și prins la marginea de sus într'un galon de fir de grosimea unui deget și cu o zgardă de fir, însă fără șnururi.

Horea alias Nicolae Urs, aproximativ între 40—50 ani, din Nagy Oranios (Nagyaranyos?) aparținător bisericii de acolo, numită Alba Kutya (Albac), nu are proprietate aici, ci se ține pe la prieteni; este de statură mijlocie, mai mult svelt decât gros la trup, părul castaniu deschis, mustața scurtă aproape roșcată; nas foarte ascuțit, față lunguiată, ovală, ciupit și cu pistrii; cu deosebire pleoapele îi sunt umflate și iritate, își

Siebenbürg. Halmagy der 24 Dezember 1784.¹⁾

Decretul imperial pentru răsplata celor ce au prins pe Horia, Cloșca și Crișan.

Din 17 Ianuar 1785.

No. 2364/1875.

Joseph der zweite etc.

Hochwürdiger, Hoch und Wohlgeborne etc.

Aus dem von Unserem Siebenbürgischen Gouverneurs und dem alldassigen General Commando gemeinschaftlich unterfertigten und unterm 4-ten dieses Monats eingeschickten Bericht, haben Wir mit Vergnügen vernommen, dass die beiden Hauptführer der alldortigen Unruhen Horia und Kloschka wirckliih im Verhaft gebracht und ihre Gefangen Nehmung eigentlich von sieben Aranyoscher Bauern, die der Waldüberreiter Meltzer herbeigeschaffet, bewirket worden sein. Wir wollen disen Bauern nebst den 700 Dukaten, die ihnen vermög Unserer in der Sach-

1) Originalul în „Staatsarchiv der Inneren und Justitz“ la Fascicola X. ha. 5. b. P. B. 1785.

Aceste documente sunt cu atât mai prețioase cu cât nu se știe dacă nu cumva au pierit originalele în incendiul dela 15 Iulie 1927, când o mare parte a acestei Arhive a fost mistuită de foc. (N. R.)

ține trupul drept și mergând și stând ; poartă îmbrăcămintea obicinuită în domeniul Zlatnei, constând dintr'un zăbun negru aproape până la genunchi și împodobit pe margini cu găitane albastre ; are cioareci ungurești albi, mai mult strâmți decât largi ; în picioare poartă cisme cu șireturi ; poartă în prezent o blană lungă de oaie, cu lâna 'năuntru ; are pe cap o căciulă neagră obicinuită și de cele mai multe ori umblă cu un baston subțire de alun în mână.

Hălmagiu, Ardeal, în 24 Dec. 1784

N. 2364/1875

Iosif al II-lea etc.

Către Înălții prelați etc.

Din raportul înaintat Nouă în comun în 4 ale lunii curente de către guvernatorul Nostru din Transilvania și de Comandamentul general de acolo am aflat cu plăcere că cei doi conducători principali ai răscoalei de acolo Horia și Cloșca au fost în adevăr arestați și că prinderea lor s'a săvârșit de către șapte țărani din Arieș pe cari i-a recrutat gornicul Meltzer.

---

erlassenen allerhöchsten Entschliessung ohnehin gebühren, und die auch bereits bei der Thesaurariats Cassa angewiesen worden sind, noch als eine besondere und sich auf ihre Nachkommenschaft ausdehnende Wohltat dadurch angedeihen lassen; dass selbe alsogleich als Freie Bauern erklärt in dieser Absicht von allen Grundobrigkeitlicher Dienstbarkeit los gezahlt und da sie den Vernehmen nach ohnehin Cameral Unterthanen waren, von allen der Camer oder der Cameral Herrschaft gebührenden, was immer Namenhabenden Schuldigkeiten befreyet, auch sie sowohl als ihre Nachkömmligen unter die Zahl der Freyen, keiner Grundherrschaft unterworfenen Leuthen gezahlt und immer gehalten werden sollen.

Dem Wald Ueberreiter Meltzer, der bei Herbeischaffung und Belehrung obgedachten sieben vertrauten Innwohnern gute Dienste geleistet: haben Wir gleichfalls Belohnung von 100 Dukaten verliehen und bereits bei der hissigen Cameral Cassa angewiesen. Auch wird es demnach obligen, wegen Auszahlung obgedachte zweien Summen einverständlich mit Unserem Siebenbürgischen Thesaurariat die Vorkehrungen zu treffen, Unseren obgedachten wohlverdienten Bauern diese ihnen von Uns bewilligte besondern Gnaden zu erklären den Vollzug derselben

Noi am hotărît ca acestor țărani și urmașilor lor să le acordăm în afară de cei 700 de galbeni cari și așa li se cuvin în urma Prea Înaltei Noastre hotărîri în chestiune, și pentru care sumă s'a și dat ordin de plată la Cassa tesaurariatului (visteria Transilvaniei), o răsplată mai mare prin declararea lor imediată de țărani liberi și prin trecerea lor în rândul celor scutiți de toate serviciile urbariale, și deoarece, după cum am aflat, ei au fost supuși camerali, să fie scutiți de orice fel de îndatoriri față de Cameră și Domeniul Cameral, și atât ei cât și urmașii lor să fie trecuți și considerați pe vecie între oamenii liberi (libertini) nesupuși nici unui proprietar de pământ.

Gornicului Meltzer, care a adus servicii bune la căutarea și instruirea amintiților 7 oameni de încredere, i-am acordat de asemenea drept răsplată 100 de galbeni, dând totodată ordin de plată Cassei camerale de acolo.

În consecință veți avea deci îndatorirea de a lua măsuri în înțelegere cu Tesaurariatul Nostru din Transilvania pentru plata celor două sume de mai sus ; de a explica binemeritaților țărani amintiți această specială grație acordată lor din partea Noastră, de a mijloci fără întârziere, în înțelegere cu Tesaurariatul Nostru transilvănean, aducerea ei în deplinire și de a ne raporta la timp rezultatul.

---

gleichfalls einverständlich mit Unserem Siebenbürgischen The-saurariat unverzüglich zu bewürcken und Uns von dem Erfolg seiner Zeit des weitere vorzulegen.

Und Wir verbleiben übrigens Euch mit Unseren kaiserliche königliche und grossfürstlichen Hulden und Gnaden wohl-gewogen.

Gegeben in unserer Stadt Wien der 17-ten Monats Jänner

1785. Unserer Reihe des Römischen in zweiten und der Erb-ländischen in fünften Jahre.

Joseph m. p.

Carol Graff Palffy m. p.

Ad Benignum Sacras. Cae. Regiae et Apost. M-tis Man-datum proprium.

(ss) *Johann Bach*

K. K.

Qualiter sua Majestas Sacram, Sylvarum obequitatorem Meltzer et Rusticos illos quorum opera Coriphae Priarii tumultua autum Hora et Kloska intercepti sunt remunerandos clementis-sime statuerit ex advoluto Benignissimi Rescripti Regii ddto 16

De altminterea împărtaşindu-Vă de grația și îndurarea Noastră imperială, regală și princiară, rămânem al Vostru binevoitor

Dat în orașul Nostru Viena în 17 Ian. 1785, în anul al doilea al imperiului Nostru roman și în al cincelea al țărilor ereditare.

Iosif m. p.

Carol Graf Palfi

Urmează în latinește, scrisoarea guvernului, prin care acesta cere ca răsplata acordată de Cassa Camerală pentru prinderea lui Horia și Cloșca să fie transpusă consilierului Brukenenthal și să numească pe consilierul ungar, în a cărui prezență să se împartă de către cons. guvernial, în Abrud sau Zlatna, cu ocazia târgului săptămânal, această remunerație.

*

14 Ianuarie 1785.

Vº Prea Inalt bilet de mână pentru răsplătirea cu 700 galbeni a celor 7 țărani cari au prins în Ardeal pe faimoșii Horia și Cloșca, apoi pentru eliberarea lor de sub toate îndatoririle de iobagi, precum și răsplătirea gornicului ardelean Melzer cu 100 galbeni.

N. 613.

(ss) *Dworack*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ianuarii I. a. emanati tenore Inclytus Theratus Regius uberius perspiciet quo igitur remuneratio haec a Cassa Camerali applicata iisdem obtingat, requiritur Inclytus Theratus ut 700 aureos benignissime resolutos Ill-mo Dno. Consiliario Guberniali de Brukenenthal transponiendos disponere, ung. Commissarium sua ex parte denominare velit, in cujus praesentia dicta remuneratio per Ill-mum. D-num. Cons. Gub-lem, in oppido Abrudbanya, aut Zalathna, occasione Fori Hebdomadalis congrua solemnitate distribuetur. E. Consilio R. M. Principatus Transyl. Gubernii.

Cibinii die 27 Ianuarii 1785.

Adam Veres sec. Gub-lis.

14 Jänner 1785.

Vº. Allerhöchste Hand Billet wegen der Belohnung der 7. Bauern, welche den Berichtigsten Horia und Kloska in Siebenbürgen eingebracht haben mit 700 Dukaten, dann mit Befreiung von allen Obrigkeitlichen Schuldkigkeiten nicht minder des siebenbürgischen Wald Bereiters Meltzer mit 100 Dukaten.¹⁾

N. 613.

(ss) *Dworack*

¹⁾ Originalul în „Hofkammerarchiv“ la anul respectiv.

Cavalerii Teutoni în Țara Bârsei

de Emil C. Lăzărescu

Am dat altă dată o *Notă despre documentele Țării Bârsei și Cavalerii Teutoni*¹⁾ discutând părerile emise de dl. Iosif Schiopul într-o lucrare mai veche.²⁾ Combătând cele spuse de noi, dl. Schiopul are ocazia să revină asupra acestei chestiuni.³⁾

Răspunsul d-sale prezintă trei aspecte:

- a) Răspunde la unele din obiecțiunile noastre;
- b) Reamintește chestiuni expuse de d-sa în *Contribuțiuni*, etc. și nediscutate de noi; și
- c) Aduce argumente noi.

Principal dl. Schiopul ne învinuiește că nu am amintit și nu am analizat *toate* argumentele prezentate de d-sa în sprijinul tezei pe care o susține. Răspundem acestei învinuiri că scopul *Notei* noastre n'a fost să arătăm că au fost Cavalerii Teutoni în Țara Bârsei, ci că diplomele privitoare la ei, în această regiune, sunt autentice și deci pot servi ca „bază pentru noi studii de istoria secolului XIII la Români”.⁴⁾

Pentru a dovedi această autenticitate am studiat chestiunea numai din punctul de vedere diplomatic, lăsând la o parte demonstrațiunile de ordin istoric. Pe de altă parte am socotit că, dacă diplomele sunt autentice, identificarea *Terra Borza* = Țara Bârsei rămânând stabilită, era inutil să mai discutăm și argumentele care se legau de această chestiune.

Vom analiza acum răspunsul în sine, în ordinea mai sus arătată, mărturisind dela început că, și acum, pentru a nu lungi prea mult o discuție destul de aridă, vom avea în vedere numai chestiunile principale.

A. Răspunsurile la obiecțiile noastre ridică patru feluri de probleme: 1) Probleme de diplomatică, 2) probleme de latină medievală, 3) probleme geografico-istorice, și 4) problema „tăcerii” ca argument.

I. Problemele de diplomatică. Din faptul că 3 copii făcute direct după original prezintă unele deosebiri între ele, Dl. Schiopul crede că se poate deduce inexistența originalului sau lipsa

1) În *Țara Bârsei*, VI, 4, 1934, pp. 336—356 și extras: Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie *Cursul de diplomatică*, III, 23 p.

2) *Contribuțiuni la istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII*, Cluj 1932

3) *Cavalerii Teutoni și Țara Bârsei*, în *Țara Bârsei*, VI, 5, 1934, pp.

414—433.

4) *Notă*, p. 356 (23).

lui de autenticitate.¹⁾ Dar din faptul că există mai multe copii independente între ele se poate deduce tocmai că a existat un original.

Cum se explică atunci deosebirea dintre copii? Pentru acestea noi am dat ca explicație „alterarea treptată a originalului²⁾”. Să arătăm ce înțelegem prin aceasta. Din diferite motive (pete de cerneală, îndoire, umezeală, rosături... etc.) anumite părți din manuscris nu s’au mai putut ceti; expresiile cuprinse în aceste părți au fost sau înlocuite de copiiști cu alte expresii corespunzătoare, sau nu au mai fost transcrise de loc.

Dacă lucrurile s’au întâmplat așa cum presupunem, ar trebui să avem, măcar pentru unele expresii, copii din ce în ce mai imperfecte, pe măsură ce originalul se altera. Și în adevăr așa este: numele episcopului Transilvan este, în cea mai veche copie redată în întregime,³⁾ în cea de a doua este redat incomplet și greșit (alterarea începuse)⁴⁾, iar în cea de a treia lipsește cu desăvârșire⁵⁾.

Pentru celelalte deosebiri⁶⁾ rămâne valabilă explicația pe care am dat-o⁷⁾.

II. *Problemele de latină medievală*. A doua serie de obiecțiuni la *Nota* noastră pornește dela accepțiunile a trei cuvinte din latina medievală. Aceste cuvinte sunt: 1. *Indagines*, 2. *Perambulare* și 3. *Quaternus*.

Vom analiza pe fiecare în parte.

1. *Indagines*. Arătasem că acest cuvânt poate avea pe lângă accepțiunea pe care o indică dl. Schiopul și pe cea de „Zonă

---

1) *Contribuțiuni*, pp. 80—82.

2) *Notă*, p. 345 (12) nota 2.

3) „Briccio Waciensi episcopis et Reginaldo ultra silvano Electo existentibus”.

4) „Briccio Waciensi episcopis... Electo ultra silvam existentibus...” (numele lipsește și titlul este dat greșit); în original nu se mai putea ceti bine pasajul.

5) *Episcopis existentibus* (*Contribuțiuni* p. 81—2) Lacuna crescuse în așa fel, încât nu s’a mai putut ceti nimic. În concluzie: la baza tuturor copiilor a fost un singur original. Adăogăm încă o întrebare: Dacă a existat în adevăr un falsificat, de ce s’au falsificat noțiunile în trei diplome, în trei părți deosebite, în trei redacțiuni diferite? Toate, pornind din același interes și poate dela aceeași persoană (dacă ar fi fost mai multe ar fi fost imposibil să nu fi transpirat o cât de mică aluzie undeva, cândva, dela vreunul dintre falsificatori; doar suntem în plină preocupare istorică a sec. XVIII!) ar fi trebuit să fie perfect exacte spre a da mai multă încredere.

6) Cea cu privire la „invocație” ne-a scăpat din vedere în *Notă* (v. C. T. și T. B., p. 429).

7) *Notă*, p. 345 (12).

de siguranță în jurul unei cetăți¹⁾ În realitate acest cuvânt mai înseamnă și pădure²⁾ și hotar al țării³⁾

Dl. Schiopul socotește că definiția sau traducerea modernă a cuvântului nu are nici o importanță pentru că: „Importanța are numai ceea ce erau în epoca în discuțiune acele „*Indagines*“ ori, ele nu erau ceea ce s'ar numi azi „zone de siguranță“, ci erau șanțuri sau garduri de copaci tăiați, mijloace de apărare contra dușmanului și a animalelor (Du Cange: *clausurae seu sepes, quae vel fossatis vel arborum incissione construuntur, ut hostes vel animalia arceantur*“⁴⁾ Din pasajul de mai sus reiese că în glossarul lui Du Cange s'ar afla această definiție: *clausures*.... etc. În realitate însă în acest glossar nu se găsește o asemenea definiție.⁵⁾ Dar însuși faptul că în unele documente se simte nevoia de a se preciza ce se înțelege în ele prin „indagines“, cum arată exemplul reprodus de dl. Schiopul⁶⁾ (după Bartal), arată că erau mai multe accepțiuni ale acestui cuvânt în Ungaria secolului XIII. Azi noi trebuie să alegem acel sens al lui, care se potrivește cu sensul integral al documentului.

2. *Perambulare*. Despre acest cuvânt am arătat că înseamnă a delimita la fața locului, a statornici un hotar.⁷⁾ Dl. Schiopul crede că ar însemna „un drum făcut dealungul întregului hotar, dela un capăt la celălalt (cum de altminteri spune și Du Cange)“⁸⁾ În articolul „*Perambulatio*“ la Du Cange nu este

1) Notă, p. 349 (16) și nota 3.

2) Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Paris 1840 s. v. *indagines*: „Concesserunt mihi quandam Indaginem sui proprii memoris, latam decem lanceis sartatoris“; și documentul din 1272 dela Ștefan al V-lea în care se spune... „usque ad indagines sylvae Maramorosi“ (Fejér G. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Buda 1829, vol. V, 1 p. 177).

3) Bartal Antonius, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Lipsca 1901, s. v. *indagines*: „... Ita appellabantur saec. XI-XIV, regni limites“; și diploma din 1256 prin care Bela IV dăruiește o pădure situată „inter indagines regni nostri et confinia Poloniae“. (Fejér, op. cit., Vol. IV, 2, p. 380).

4) C. T. și Ț. B., p. 427.

5) Deci dl. Schiopul nu a avut în mână dicționarul lui Du Cange: aceasta este important pentru discuția celorlalte cuvinte. Definiția este luată din glossarul lui Bartal mai sus amintit. Bartal înseamnă cu „(Du C.)“ toate cuvintele cari se găsesc și la Du Cange. Dl. Schiopul crezând că Bartal reproduce fidel pe Du Cange a citat definiția ca și când d-sa ar fi luat-o direct din Du Cange. Tot dela Bartal este luată și informația cu privire la „indagines vulgo gepew vocatas“ (C. T. și Ț. B., p. 427).

6) C. T. și Ț. B., p. 427.

7) Notă, p. 350 (17).

8) C. T. și Ț. B., p. 427.

însă nicăeri vorba de întregul hotar.¹⁾ Menținem deci părerea că *perambulare* în diplomele discutate se referă numai la o parte din hotare, și anume la cea care avea nevoie de semne de hotar.²⁾

Ultimul dintre cuvintele discutate este:

3. *Quaternus*. Am arătat că el nu înseamnă un anumit registru din cancelaria papală³⁾, ci „orice caet de patru coale, deci 8 foi“.⁴⁾ Dl. Schiopul e de altă părere: „Nu este vorba de ce înțelegem sub „*Quaternus*“, ci de epoca în care a fost pentru întâiași dată în circulațiune. Cum dovedesc și toate exemplele lui Du Cange, „*quaternio-quaternus*“, este un termen al artei tipografice (și coala a luat naștere numai deodată cu arta tipografică). Or dat fiind că arta tipografică n'a fost cunoscută înainte de secolul al XV-lea (după unii sfârșitul secolului al XIV), „*quaternus*“, la 1278, rămâne un anahronism care exclude autenticitatea“.⁵⁾

Dacă dl. Schiopul ar fi căutat în glossarul lui Du Cange, ar fi putut găsi că „*Quaternus* este numai o formă medievală a clasicului „*Quaternio*“.“⁶⁾ Dar noi am arătat că Du Cange citează pentru forma „*quaternus*“ pe Johannes de Janua cu lexiconul său „*Summa seu Catholicon*“, terminat în anul 1286.⁷⁾ Tot în același loc este un citat din „*Scrisorile*“ lui Pierre de Blois (Petrus Blesensis) „*Quinque huius novi operis Quaternos mitto*“. Și Pierre de Blois a murit la 1200.⁸⁾

---

1) „...dicitur perquisitio quae a iudice fit finium Comitatus aut alterius tenementi, cum de iis non consentint partes. Tum enim „perambulatur et inspiciuntur ut de iis constet“, (Du Cange. *Op. cit.*, *loc. cit.*) De altfel, deoarece dl. Schiopul nu a consultat acest glossar, ceea ce crede d-sa că ar trebui să fie întrânsul, nu poate dovedi nimic.

2) *Notă*, p. 350 (17). Putem adăoga la discuția d-lui Schiopul (*C. T. și Ț. B.*, p. 426) că una este a fixa hotarul pe hârtie și alta a-l însemna pe teren arătându-l posesorilor. Și dacă ar fi vorba de un ținut cu totul neînsemnat, s'ar putea oare închipui ivirea unui scandal atât de mare, încât să se meargă chiar până la Roma pentru un biet sătisor? Și de faptul că se discuta la Roma această chestiune, nu se îndoește nici dl. Schiopul.

3) Cum credea dl. Schiopul, *Contribuțiuni*, p. 72.

4) *Notă*, p. 343 (10) reproducând definiția din Du Cange: quatuor quarte (Chartae) seu octo folia“.

5) *C. T. și Ț. B.*, p. 428.

6) Acesta se întâlnește cu sensul de caet la Rufin, *Invectiva in Hieronymo*, și la Cassiodor, *Institutiones divinarum litterarum*, după Guill. Freund, *Grand dictionnaire de la langue latine...* traduit. etc. par N. Theil, Paris, 1883.

7) *Notă*, p. 343 (10) nota 2. Dacă această *Notă* ar fi fost citită cu atenție, nu ar mai fi fost nevoie să discutăm aici acest cuvânt.

8) Acest exemplu nu a fost dat în *Notă*, primul fiind socotit de ajuns.

Concluzia este: quaternus nu poate fi un anacronism pentru secolul XIII.¹⁾

III. **Problemele geografico-istorice** sunt mai numeroase și mai importante.

1. *Cumania și năvălirile cumane*. După descrierea lui Johannes de Plano Carpini (1245) Cumania începea dela Urali și se întindea până la hotarele Greciei și Ungariei.²⁾ Cum această știre este de după bătălia dela Chalca (1223) și după invazia tătară în Ungaria, când deci un stat cuman nu mai exista, termenul de Cumania se întrebuințează aici ca numire geografică. În același sens este întrebuințat și în diploma Căvelerilor Ioaniți (1247) și aduși la hotarele *Cumaniei*,³⁾ ca apărare împotriva *Tătarilor*.⁴⁾ Este cert că o Cumanie în sensul politic nu mai exista după 1241; exista însă numirea geografică, amintire a stării de lucruri dinainte de această dată, când existase și o stăpânire politică.

Scriitorii bizantini Anna Comnena, Cinnamus și Nicetas Acominatos Choniates,⁵⁾ arată că dincolo de Dunăre (deci în Muntenia și Moldova de azi), erau Cumani încă dela începutul secolului XI și până după 1200.⁶⁾ Orice încercare

1) V. și Maurice Prou. *Manuel de paléographie latine et française* ed. 4-a, în colaborare cu Alain de Boüard, Paris 1924 p. 12 „Les livres du moyen-âge, se composent d'une série de cahiers rectangulaires (*quaterniones*) consistant chacun de quatre feuilles ou quelque fois trois feuilles de parchemin“.

2) Plano Carpini, *Historia Mongalorum*, ed. G. Pullée, Florența 1913, pp. 109 și 111, discutat de A. Sacerdoțeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII — e siècle*, Paris 1930 p. 64.

3) Zimmermann-Werner *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. 1, Hermannstadt 1892, No. 82, p. 74 (rând 36) și Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. 1, p. 250).

4) Zimmermann I, p. 73 (rând 25 și p. 75 (rând 35) și Hurmuzaki I, 1 p. 251—2).

5) Anna Comnena, *Alexias* ed. Bonn, cartea X, cap. 2 și XIV, 4, vol. II, p. 8 (rând 9—10) și 273 (rând 24): Cinnamus, ed. Bonn p. 93—4, și Gheorghe Murnu. *Din Nichita Acominatos Honiatul* (text și traducere) AAR MSI, S. II, Tom. XXVIII (1906) p. 381, 409 etc. (Sciții la acesta din urmă sunt Cumani, lucru recunoscut de toți comentatorii).

6) Interpretarea acestor știri și discuția lor la D. Onciul, *Originile Principatelor Române*, București, 1899, pp. 22—5, A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, București 1925 vol. II. pp. 191, 232 și 235; F. Chalandon. *Les Comnène*, I. *Essai sur le règne d'Alexis I. Comnène*, Paris 1900, pp. 118, 154, 163; II, *Jean et Manuel Comnène*, Paris 1912, pp. 36, 323—5, 413—14, 475) C. Ferent, *Cumanii și Episcopiile lor*, Blaj [1931]. p. 39—44 și A. Sacerdoțeanu, *op. cit.* capitolul „*Les limites de la Cumanie de l'Ouest*“ pp. 62—83, O altă știre despre Cumani și Români la gurile Dunării în 1241, la N. Iorga, *Momente Istorice*, AR. MSI, S. III, Tom. VII, 1927 Mem. 3 p. 106 (4).

de a aşeza Cumania în altă parte sau a-i restrânge limitele este zadărnica.¹⁾

Cronicele maghiare ne arată că de obicei năvălirile cumane se făceau prin Ardeal.²⁾ O interpretare a lor în sensul că năvălirile aveau loc prin nordul Ungariei³⁾ este greşită; „a superioare parte (portae) Mezes“ nu poate fi Nordul Ungariei. Poarta Meseşului este între câmpia Tisei şi Transilvania, iar „pars superior“ este partea muntoasă.

2 *Munţii zăpezilor*. Incercarea de a identifica „montes nivium“ cu „Havas“ din Notarul Anonim⁴⁾ şi cu Munţii Oaşului⁵⁾ se loveşte de numeroase dificultăţi. Havas, care este şi substantiv comun (munte de zăpadă), era întrebuiţat pentru toţi Carpaţii: dovadă numele unguresc al Munteniei = Havas-Alföld⁶⁾. În ce priveşte numele munţilor sau Țării Oaşului, aceasta derivă din „avas“ vechiu.⁷⁾

1) În nici un caz Cumania nu putea fi în regiunea Kiewului (C. T. şi Ț. B., p. 416, nota 2), pentru că acolo era Marele Ducat de Kiew.

2) Simon de Keza: „Istius erga temporibus in septem castris, Bessi Hungaris infensissimi, spoliata Hungaria, fugientes coniunguntur et per eumdem Ladislaum... superantur“... etc. M. Simonis de Keza... etc. *Chronicon Hungaricum* etc... ediția Horány, Viena 1781 p. 98. Ii surprinde deci pe când se retrăgeau. Cronicon Posoniense: „Post hoc regnavit Salomon. Tempore cuius pagani a superioare parte Mezes provinciam Nyr usque civitatem Wihor devastarunt“. *Chronicon Hungarorum Posoniense*, ed. Franciscus Toldi, Buda 1852, pg. 31. Chronicon Budense: Post hec autem Pagani Cuni a superioare parte Mezes, ruptis indagibus, irruerunt in Hungariam, totamque Provinciam Nyr usque civitatem Byhor crudeliter depredantes, infinitam copiam multitudinem virorum ac mulierum ceterorumque animalium secum trahentes per amnem Lopus et fluentia Zomus inopinabiliter transeunt remeabant Rex autem Salomon et Dux Geysa cum fratre suo Ladislao collecto exercitu, festinantissime accelerarunt et per portam Mezes transeunt, priusquam Cuni montes et silvas transcenderent in urbe Doboka pene per totam septimanam ibi adventum Paganorum expetarunt etc. *Chronicon Budense*, ed. Iosephus Podhradczky, Buda 1838 p. 127. În Cronica lui Thurocz, acelaşi lucru. În *Rerum Hungaricarum scriptores varii* etc., Francofurtii 1600 p. 54. În toate aceste exemple Cumani se duc şi se întorc prin Transilvania.

3) *Contribuţiuni*, pp. 109—10 şi C. T. şi Ț. B., p. 416.

4) P. Magister... etc. *Gesta Hungarorum*, ed. Ladislaus Juhász, Budapesth 1932, pp. 2 (punct 93), 9 (punct 113) şi 10 (punct 122—4). Primul şi ultimul pasaj reproduse de d-l Schiopul (*Contribuţiuni*, p. 104) după o ediție mai veche.

5) *Contribuţiuni*, pp. 101—2 şi 104; C. T. şi Ț. B. pp. 418—19.

6) Exemple de documente ungare conținând acest nume la B. P. Haşdeu, *Istoria critică a Românilor I*, Bucureşti 1873, p. 52, nota 1.

7) Toate vechile menţiuni în documente vorbesc de Avas nu de Havas: 1389 „viam quae itur de Avas ad superiorem fodinam salium...“, 1405... partes Avas“, 1406 „districtus seu contrata Avas...“ Dr. Ioan Mihályi, *Diplome Maramureşene din sec. XIV—XV*, Sighet 1900, pp. 92, 134 şi 138 cu nota 2. Avas se mai întâlneşte ca nume de pădure în numeroase documente maghiare: *Lexicon Critico-etymologicum linguae hungaricae (Magyar etymologiai szótár)* de Gombóc Zoltán şi Melich Iános fasc. II (1914) col. 182 s. v. avas; şi *Lexicon linguae hungaricae aevi antiquioris (Magyar nyelv-történeti szótár)* de Szarvas Gábor şi Simonyi Zsigmond, Budapest 1889, v. I. col. 139.

3. *Brodnicii* ne sunt cunoscuți în regiunile noastre, nu numai din diplomele ungare și bulele papale. Isoarele slave și cele bizantine ne informează asupra lor.¹⁾ În ce privește învinuirea că am fi discutat această chestiune după un document fals,²⁾ nu știm despre ce document este vorba. Autenticitatea celor două bule citate de noi,³⁾ n'a fost încă (după câte știm) contestată de nimeni.

4. *Ocnele de sare*. După arătările diplomei din 1222⁴⁾, salinele puteau fi oriunde, fie în Transilvania, fie peste munți, nefiind arătate nici ca aflându-se măcar în posesiunile Cavalerilor. Ne-am însușit părerea⁵⁾ că ele ar fi fost în noile posesiuni⁶⁾, pentru că ele apar odată cu acestea.⁷⁾

IV. *Tăcerea ca argument*. În răspunsul d-sale, dl. Schiopul socotește că nu facem „distingțiune... între argument propriu zis și coroborarea la un argument” (noi vedem adică în tăcerea invocată de d-sa un argument, câtă vreme ea nu este decât coroborarea unui argument).⁸⁾ Totuși pentru d-sa tăcerea este un ar-

---

1) Acestea sunt analizate de R. Rosetti, *Brodnicii*, în *Revista Nouă* III, 1890 p. 55; D. Onciul, *Originile* etc. pp. 89—91; V. Motogna, *Țara Brodniceilor și Vrancea*, în *Revista Istorică*, VIII (1923) No. 1—3 pp. 56—62; N. Iorga, *Brodnicii și Români*, AR. MSI, S. III, Tom. VIII 1928, mem. 6, pp. pp. 147—174; I. Ferent, *op. cit.* pp. 124—130 și A. Sacerdoțeanu, *op. cit.* pp. 72, 74 și 79, unde aceste isvoare sunt folosite împreună cu diplomele Cavalerilor Teutoni și în perfectă concordanță cu ele.

2) C. T. și Ț. B. p. 432.

3) *Notă*, p. 351 (18), notele 1 și 2 și anume: bula papei Grigore al IX-lea din 31 Iulie 1227 (Gaudemus in Domino) Hurmuzaki, I, 1, p. 102 și a aceluiași cu același titlu din 27 Februarie 1231, Hurmuzaki I, 1 p. 114.

4) Zimmermann I, p. 19, rând 35—40, Hurmuzaki I, 1 p. 75.

5) *Notă*, p. 353 (20) cu notele 2 și 3, părere luată dela N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, I, București, 1925 p. 34.

6) Ocnele erau aci în țară cucerită și ușor accesibilă. În nici un caz ele nu erau „În Țara Cumanilor dușmani și chiar și numai din această cauză inaccesibile pentru Țara Bârsei, despărțită de munți și păduri nepătrunse” (C. T. și Ț. B. p. 432). Cât de ușor se putea pătrunde prin pasul Oituzului o dovedește toată seria de invazii câte au trecut pe acolo.

7) După ce s'au arătat legăturile între diplomele 1211—2 și 1222 (*Contribuțiuni*, p. 21 și 78—6 și *Notă*, p. 339 (6) și 344—5 (11—12) se vede clar că sarea nu apare *alături* și în *același timp* cu metalele ce s'ar putea găsi. Despre aceasta se arată precis: „si aurum vel argentum ibi in praedicta terra Borza inventum fuerit” (Zimmermann I, p. 11, rând 32—3). Despre ocne nu se precizează nimic cu privire la situație. Chiar în diploma din 1222 sarea și metalele nu sunt alături, ci în două clauze cu totul diferite. D-l Schiopul dă să se înțeleagă (*Contribuțiuni* p. 94) că diplomele au fost falsificate târziu (probabil sec. XVII—XVIII). În această vreme însă se știa exact situația minieră a Țării Bârsei. De ce falsificatorii ar fi introdus aur, sare, argint, când știau precis că nu există, și scopul lor ar fi trebuit să fie să dea impresia unei cât mai mari exactități?

8) C. T. și Ț. B. p. 425, nota 2.

gument, pentrucă, în lucrare, d-sa *pornește dela tăcere*, spre a pași la întreaga argumentație.¹⁾ Ori, în mod logic, nu se pornește într-o argumentație dela o „coroborare a unui argument“, ci dela un argument și încă din cele mai serioase.

D-sa găsește apoi că am trecut prea repede asupra acestei tăceri și că am omis dintre izvoarele cari puteau păstra amintirea Cavalerilor în țara Bârsei: documentele posterioare chestiunii noastre, tradiția populară și legenda: „Esențialul erau tocmai tradiția și legenda cari vorbesc și atunci când istoria scrisă tace“.²⁾ Faptul că o tradiție există poate dovedi uneori ceva,³⁾ lipsa ei însă nu poate duce la nici o concluzie.

Să dăm un exemplu: între titlurile lui Mircea apare și cel de stăpânitor al Silistrei.⁴⁾ Constatăm în 1387, în actul către Cozia,⁵⁾ că stăpânirea acestor părți a fost reală. Dar în afară de aceasta, nici un document de după Mircea, nici o cronică românească sau streină și nici o tradiție sau legendă, nu aminteste de stăpânirea lui Mircea în aceste părți.⁶⁾

Iată deci că tăcerea posterității e posibilă.⁷⁾ Pe de altă parte, de aceeași tăcere ne-am lovi și în Nordul Ungariei.⁸⁾

---

1) *Contribuțiuni*, cap. I și II. În *C. T. și T. B.* p. 414 d-l Schiopul precizează; „D-l Laz. rezumă *punctul meu de plecare*: „nici un istoriograf“, etc. și p. 431“ argumentația mea logică este: „tăcerea absolută a posterității...“ etc. (sublinierile noastre).

2) *C. T. și T. B.*, p. 415.

3) Vezi discuția în jurul întemeierii Munteniei, unde tradiția nu dovedește nimic.

4) În 1387, în hrisovul către Cozia „și de amândouă părțile de peste toată Dunărea până la marea cea mare și cetății Dârstorului stăpânitor“, (traducerea din *Condica Coziei* după D. Onciul „*Mircea cel Bătrân*“ AAR., S. II, Tom. XLI 1920—1, p. 176). Titlul în latinește este „*terrarum Dobrodicij Despotus et Tristri Dominus*“ în tratatul de alianță cu Vladislav V-lea al Poloniei (1386—1434) încheiat în 1390 (Hurmuzaki, I, 2, No. CCLXII, p. 322 și planșa I) și „*Trestri Dominus ac Terrarum Dobrodicij Despotus etc.*“ în 1391 (Hurmuzaki I, 2 No. CCLXXV p. 334 și planșa II).

5) Prin porunca ce se dă căpeteniilor Dârstorului ca să respecte drepturile la pescuitul pe Dunăre ale mănăstirii (D. Onciul, *op. cit.* reproducerea dela p. 191).

6) Chalcocondilas Laonicus. *Historia de origine atque rebus Turcorum*, etc., ed. Bonn. 1843, arată pe Mircea stăpân până la mare, dar numai la Nord de Dunăre, cf. Hașdeu, *op. cit.* p. 3—4.

7) Totuși pentru Țara Bârsei avem o amintire documentară mai târzie. v. infra.

8) Pentru d-l Schiopul se pare că existența regiunii datorite Cavalerilor în părțile Maramureșului este un lucru foarte clar, de aceea crede (*C. T. și T. B.*, pp. 415—16) că tăcerea posterității asupra Cavalerilor este explicată prin aceea că, în acea vreme în aceste părți, spre Polonia, a avut loc conflictul lui Andrei al II-lea pentru Haliciu, chestiune cu mult mai importantă,

B. Chestiunile nediscutate, asupra cărora credem că este bine să ne oprim aci, sunt două: 1. Bula din 1373 și 2. Conflictul dintre episcopul de Agria și cel Transilvan.

*Bula din 1373.*¹⁾ Din această bulă dl. Schiopul crede că se poate deduce:

1) ca „terra Borza“ era „în părți învecinate“ cu Ungaria și Polonia.²⁾

2) că „terra Borza“ era în episcopatul Transilvan dar nu în Transilvania, ci „ultra montes nivium“³⁾ și,

3) că „terra Borza“ fiind amintită ca ținând de episcopatul Transilvan, pe când Țara Bârsei ținea de arhiepiscopia de Strigomium, terra Borza nu e Țara Bârsei.⁴⁾

Să analizăm chestiunea:

La 11 Octomvrie 1373, Papa Grigore al XI-lea împuternicește pe nunțul apostolic pentru Ungaria și Polonia, Arhidiaconul Petrus Stephani de pe lângă episcopia din Agria⁵⁾, ca să adune veniturile Sf. Scaun din acele părți, adăogând și o listă a tuturor datornicilor din cele două regate.

În începutul bulei sa arată că Petrus Stephani era nunțiu apostolic pentru Ungaria, Polonia și „părțile învecinate“.⁶⁾

Aceste „părți vecine“ nu pot fi în nici un caz același lucru cu „terra Borza“ despre care se arată lămurit că este în Ungaria.⁷⁾ Ele sunt episcopatele de Breslau (Wratislavis), de

---

care a întunecat pe cealaltă. Dacă acest lucru poate fi un argument, atunci este tocmai unu contrar tezei d-lui Schiopul: S'ar fi dat o mult mai mare amploare necredinței sau îndrăsnelii Cavalerilor, cari puteau în cazul acesta să devie foarte periculoși fiind în imediata apropiere a unui dușman de temut pentru coroana maghiară. Și tocmai de aceea lucrurile mai mici și cele mai importante s'ar fi conexas. Neexistând acest fapt, înseamnă că nu există teama unei astfel de apropieri și fiecare chestiune și-a urmat cursul său independent, după cum independente erau și situațiile.

1) Zimmermann, II, No. 1015, pp. 410—11 și Hurmuzaki I, 2 pp. 209—10.

2) C. T. și Ț. B., p. 418.

3) *Contribuțiuni*, pp. 101—2.

4) C. T. și Ț. B., p. 418.

5) Petrus fusese acreditat pe lângă Ludovic cel Mare încă dela 11 Mai 1372, pentru Ungaria și din 21 Oct. același an și pentru Polonia (Theiner A. *Vetera Monumenta Hungariam Sacram illustrantia*, Roma 1859, No. CCXXIX, p. 115 și No. CCLII, p. 126).

6) Audivimus quod in regnis Ungariae et Poloniae et in partibus circumvicinis, ubi tu apostolicae sedis nuncios existis sunt nonnulli episcopi, abbates etc. (Zimmermann, II, p. 410 (rând 11—3); Hurmuzaki I, 2, p. 209).

7) ...in regno Ungariae (Zimmermann II, p. 410 (rând 20); Hurmuzaki I, 2, p. 209.)

Lübeck (Lubicensis) și de Kulm (Culmensis), în care Petrus Stephani era deasemenea împuternicit să adune „dinarul sfântului Petru.”¹⁾

Este evident iarăși că expresia „Borza ultra montes nivium” etc.²⁾, ce se găsește în bulă, este o scurtare a expresiei „terra Borza et ultra montes nivium” și că deci pe ea nu se poate baza cineva pentru a scoate „terra Borza” din Transilvania.

Nici din ordinea în care episcopatele sunt înșirate în bulă, nu se poate deduce că „terra Borza” era în părțile învecinate Poloniei, pentrucă, după „terra Borza” și înainte de a se trece la enumerarea episcopatelor polone, întâlnim amintit episcopatul de Zagreb³⁾ și pe acesta în nici un caz nu-l putem situa în Nordul Ungariei.

Dar întreaga listă a datornicilor din cele două țări este luată aproape cuvânt cu cuvânt⁴⁾ din „*Liber censuum Romanæ Ecclesiæ*.”⁵⁾

Aceasta explică pentruce „terra Borza” este trecută ca aparținând jurisdicției episcopatului Transilvan într’un timp când ea ținea de arhiepiscopia de Strigonium: în „*Liber censuum*” „terra Borza” este trecută în episcopatul Transilvan. Pentrucă în „*Liber censuum*” veniturile sunt orânduite pe episcopii și nu pe provincii, este normal să se menționeze numai episcopatul în care se găsește regiunea de care ne ocupăm.⁶⁾

În ce privește procesul între arhiepiscopia de Strigonium și episcopia Transilvană, acesta provine tocmai din faptul că ea depinsese cândva direct de Sfântul Scaun (ca posesiune a ordinului Teutonic). Arhiepiscopul de Strigonium o cerea ca pe un fost „fundus regium”, iar episcopul Transilvan ca aflân-

1) Bula papei Grigorie al XI-lea din 21 August 1374 (De circumspectione) către Petrus Stephani devenit canonic de Strigonium: Theiner Augustinus, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historia illustrantia*, vol. I, Roma 1860, No. DCCCCLVII, pp. 708—9.

2) Zimmermann, II, p. 410, (rând 26—7).

3) Zimmermann, II, p. 410 (rând 27—8).

4) Lipsesc numai numele episcopatelor din cari nu se încasează venituri și unele lămuriri de ordin secundar.

5) Editat de Muratori, *Antiquitates Italicae Medii Aevi*, Aretti, 1778, tom. XIV, col. 327—8. Pasajul privitor la Ungaria e reprodus de Fejér, *op. cit.* vol. II, p. 282, sub data arbitrară 1192, tot după Muratori, altă ediție, vol. V, p. 874. Ultima ediție L. Duchesne et P. Fabre, *Liber censuum de l'Eglise de Rome* ne-a fost inaccesibilă.

6) D-l Schiopul crede că „terra Borza” nu era în Transilvania, căci altfel bula ar fi adăugat că este în Transilvania cum a spus că este în diecesa Transilvană (C. T. și T. B., p. 419).

du-se între hotarele Transilvaniei. Cearta, rezolvată când într'un fel când în altul, s'a sfârșit prin aderarea la reformă a Sașilor din Țara Bârsei.¹⁾

Conflictul dintre episcopatul de Agria și cel Transilvan deschide o nouă problemă. Cunoaștem un conflict între aceste două episcopii pentru părțile maramureșene,²⁾ care însă nu ar putea aduce nici o lumină în chestiunea ce ne preocupă. Nu cunoaștem însă un conflict între aceleași două episcopii pentru „terra Borza“.³⁾

Presupunem însă că e vorba de același proces. Dacă dl Schiopul cunoaște documente în care e vorba de un al doilea conflict, ar fi fost de dorit să le citeze. Noi credem că se bazează numai pe prezumții.

C. Argumentele noi sunt două: 1. formele diferite ale numelui Țării Bârsei și 2. argumentul cu mănăstirea Clujului.

1. Diplomele numesc donațiunea „terra Borza“, pe când bulele o numesc „terra Boza“ sau „terra Boze“⁴⁾

Remarcăm că nu este o regulă generală: în afară de diplome sunt și alte acte, între cari chiar bule, cari au forme ca „Borza“,⁵⁾ „Borze“,⁶⁾ „Burze“,⁷⁾ sau „Burza“.⁸⁾ „Însăși împreju-

1) Pentru acest proces: C. Auner, *Episcopia Milcoviei*. în *Revista Catholică*, anul 1912, No. 4, pp. 537—551; pentru proces numai pp. 538—9 și 550.

2) Este cel amintit de d-l Schiopul (*Contribuțiuni*, p. 100) și discutat de A. Bunea. *Încercare de istoria Românilor până la 1382*, București 1912 pp. 178—9.

3) C. T. și Ț. B., p. 417 unde se dă un astfel de conflict, fără să se citeze un singur izvor măcar. De altfel d-l Schiopul crede (C. T. și Ț. B. p. 417) că s'a dat Terra Borza episcopiei de Agria, fiindcă era în apropiere și de aceasta și de Transilvania, altfel nu se putea reclama o jurisdicție așa de depărtată. Mai întâi, Agria-Erlau este destul de depărtat de Maramureș (între Miskolcz și Budapesta); al doilea, faptul în sine nu prezintă nici un inconvenient în jurisdicțiile eclesiastice. Trebuie să se țină seamă și de voința Papei, care putea da orice dispoziție, ținând seamă și de valoarea personală a unui episcop sau altul.

4) C. T. și Ț. B. p. 425. O greșală de tipar întuneacă sensul pasajului, pe care însă ne străduim să-l prindem și să-l verificăm.

5) Donația episcopului Transilvaniei din 1213 (Zimmermann I, p. 16, rând 11; Hurmuzaki I, 1, p. 64, cu facsimil și *Contribuțiuni*, p. 20) și Bula papei Honoriu al III-lea din 10 Iunie 1225 (Recepimus literas) (Zimmermann I, p. 36, rând 5; Hurmuzaki I, 1, p. 89 cu facsimil și *Contribuțiuni*, p. 22.)

6) Bula papei Honoriu al III-lea din 12 Iunie 1225 (Qualiter scribebamus) (Zimmermann, I, p. 39, rând 27; Hurmuzaki I, 1 cu facsimil și *Contribuțiuni*, greșit Boze pp. 22—3) și ale papei Grigorie IX. din 26 Aprilie 1231 (Dilecti filii) (Zimmermann, I, p. 51, rând 11; Hurmuzaki I, 1, greșit Borze, p. 121) și din 30 Aprilie 1231 (Etsi nil praestare), (Zimmerman I, p. 53, rând 6, Hurmuzaki I, 1, p. 118).

rarea că documentele redau silaba primă când cu u, când cu o, și că Sasii numesc „Țara Bârsei”: Burzenland, iar Ungurii Barcza, arată dificultatea cu care se luptau Ungurii și Sașii întru redarea sunetului ă din cuvântul Bârsa¹⁾.

2. Al doilea argument se poate rezuma astfel: Dacă în diplome ar fi existat precizarea „ultra silvas versus Cumanos”, aceasta ar fi fost reprodusă în bule. Dacă „terra Borza” ar fi fost în Transilvania, Papa Honoriu ar fi adăugat (chiar și numai dela sine) cel puțin „ultra silvas” sau „in Ultrasilvanis partibus”, cum a făcut în altă bulă²⁾, etc.³⁾ Este vorba de bula din 25 Septembrie 1225 (Licet sedes apostolica),³⁾ adresată „abbati monasterii Clusensis de Ultrasilvanis partibus”.⁴⁾

Dar, în 1222, același papă amintea de „coventus monasterii de Clus”,⁵⁾ fără a mai adăuga vreo precizie. Mai târziu se menționează dieceza,⁶⁾ ceea ce este cu totul altceva; de altfel mențiuni cu privire la dieceza de care ținea „terra Borza” avem⁷⁾. Se vede deci că noile argumente nu aduc lumini noi în chestiunea ce ne preocupă.

Ansamblul logic. Dl. Schiopul spunea, cu bună dreptate: „o argumentație trebuie cumpănită întotdeauna în ansamblul ei logic”.⁸⁾ O asemenea argumentație credem că ar cuprinde cam următoarele puncte:

1. *Forma documentelor este autentică*; ceea ce credem că am dovedit în studiul precedent și cel de față.

7) Bulele papei Grigore al IX-lea din 31 August 1232 (Dilecti filii) (Zimmermann, I, p. 56 rând 5 și Hurmuzaki I, 1, p. 123); din 11 Octombrie 1234 (cu același titlu) (Zimmermann, I, p. 59, rând 5 și Hurmuzaki, I, 1, p. 129) și cea din 8 Noiembrie 1235 (Coram venerabili fratre nostro) (Zimmermann p. 62, rând 5 și Hurmuzaki, I, 1, p. 137, neutilizată de d-l Schiopul).

8) Bula papei Honoriu al III-lea din 19 Aprilie 1218 (Cum a nobis petitur) (Zimmermann, I, p. 17, rând 3 Hurmuzaki, I, 1, p. 63) și cea din 19 Decembrie 1222 (cu același titlu), (Zimmermann, I, p. 22 rând 40 (țara) și p. 23, rând 16 (apa) Hurmuzaki, I, 1, p. 76, greșit Burszam și Bursa).

1) A. Bunea, *op. cit.*, p. 116.

2) C. T. și Ț. B., p. 424.

3) Zimmermann, I, p. 41—42.

4) Zimmermann, I, p. 42, (rând 1—2).

5) Zimmermann, I, p. 21, (rând 31—2).

6) În 1232, bula din 22 Octombrie (Significante venerabili fratre) (Zimmermann I, p. 57, rând 20) și 1235 bula din 18 Decembrie (Olim venerabili fratre) (Zimmermann I, p. 64, rând 19).

7) Spre exemplu Bula din 1373 susamintită.

8) C. T. și Ț. B., p. 431.

2. *Verosimilitatea unei donații ca cea din diplomă în Ungaria în acea epocă: ceea ce se poate vedea din donațiile de mai târziu.*¹⁾

3. *Rostul donației este perfect explicat.*²⁾

4. *Concordanța datelor geografico-istorice cu cele ale altor izvoare contemporane.*³⁾

5. *O mențiune documentară posterioară despre o posesiune a Ordinului în Transilvania.*⁴⁾

6. *Imposibilitatea unui falsificat în secolele XIII și XIV, când situația adevăratei „terra Borza” ar fi fost cunoscută.*

7. *Marea mulțime și răspândire a còpiilor, care exclude posibilitatea unui falsificat mai târziu.*

Credem deci că putem să menținem aceleași concluzii ca și în *Nota*⁵⁾ și să mai adăogăm una: *Cavalerii Teutoni au fost în Țara Bârsei.*⁶⁾

Cu aceasta socotim încheiată o discuție care, și așa, a durat prea mult. Prelungită, ea ar deveni deadreptul inutilă.

---

1) Diploma Cavalerilor Ioaniți 1247 (Zimmermann, I, pp. 73—6 și Hurmuzaki I, 1, pp. 249—53) și încercarea de a readuce pe Teutoni în Transilvania în 1426—8, v. scrisoarea lui Sigismund de Luxemburg, Rege al Ungariei, către vicevoevodul Ardealului la 1426 (Hurmuzaki, I, 2, p. 539) și cea către magistrul ordinului Teutonic din 1428 (Hurmuzaki I, 2, p. 553, în regest).

2) Cf. I. Ferent. *Inceputurile catolicismului în Moldova, Epoca Teutonă*, în rev. *Cultura Creștină*, Blaj, an. IX (1920) No. 46 pp. 139—40 și G. Roesler, *Der Deutsche Ritterorden im Burzenland in Ostdeutsche Monatshefte*, anul VIII, 1926 pp. 225—238.

3) Cum am arătat mai sus la capitolul „Problemele geografico-istorice.”

4) În scrisoarea din 1426 mai sus amintită, Sigismund se adresează „fidelis nostro Lorando Lepes, vice-vayvodae partium nostrarum Transilvanarum” și îi scrie: *In hoc autem asequendo, laudabilia predecessorum nostrorum Regum, ut pote Hungariae exempla intuentes, nihil amplius, nihilique salubris fore putamus, quam cruciferis de Hospitali Sanctae Mariae Theutonicorum, quos iam olim a Divo Andrea Rege praedecessore nostro gloriosae memoriae, in partibus illis accolatum castraque et terras habuisse intelleximus custodiam et defensam locorum finitimarum ad portam usque ferream concedere eiusque certa iisdem in locis condonare domicilia*” etc. (Hurmuzaki, I, 2 p. 539). Se vede clar că prin „in partibus illis” se înțelege, fie regiunea pe care o guverna Vicevoevodul, fie cea în care vor fi fixați Cavalerii, deci în orice caz, hotarul Transilvaniei spre Sud.

5) p. 356 (23).

6) Harta reprodușă de d-l Schiopul nu spune nimic. Montes Nivium-Schneeberg—Havas și celelalte localități menționate acolo sunt din comitatul Lipto, azi în Ceho-Slovacia (Nordul Moraviei). Dacă d-l Schiopul admite aceste lucruri, atunci trebuie să schimbe toate studiile în acest sens, Maramureșul ieșind din cauză. Din partea noastră credem deopotrivă că este cu neputință.

Contribuțiuni la obiceiul Junilor brașoveni: o veche descriere săsească

de **Luiza Netoliczka**

Obiceiul Junilor brașoveni a interesat nu numai pe mulți Români, dar și Sașii s'au ocupat din când în când cu acest obicei atât de original și pitoresc, fie în forma unei simple descrieri, fie cu scopul de a-i desluși originea.¹⁾ Ocupându-mă de câțiva ani în mod mai intens cu documente vechi brașovene, am reușit în vara aceasta să aflu într-o casă particulară un document săsesc necunoscut și nepublicat până acum, referitor la obiceiul Junilor brașoveni. Autorul acestui manuscris este *Wilhelm Kamner* († 1901), fostul profesor de desen la liceul „Honterus” din Brașov. Din bunăvoința fiului regretatului profesor, Ludovic Kamner, magistrat pensionar, am posibilitatea de a publica aci prima dată acest document, completând astfel materialul istoric ce-l avem despre acest obicei. Deși e vorba numai de o simplă descriere, care după importantul studiu al d-lui Ion Mușlea nu ne aduce ceva nou, cred totuși că acest manuscris e de interes comun, fiind întocmit între anii 1860—70, — după cum confirmă rudele regretatului autor. Astfel, acest document ne prezintă câteva amănunte vechi și originale ale acestei serbări, altfel de cum se practică astăzi, confirmând prin aceasta în mod fericit rezultatele obținute de d-l Mușlea.

Iată textul original, pe care îl dau intenționat într-o traducere cât mai fidelă, neglijând astfel stilul în favorul exactității faptelor tratate.

„Serbările de Paști ale Românilor brașoveni.”

Deja cu câteva săptămâni înainte de Paști, invită conducătorul flăcăilor (după original „Altknecht“-ul) pe flăcăi cu scopul de a se înțelege cum să-și aranjeze festivalul cu ocaziunea serbărilor de Paști.

Serbătorile încep de Sâmbătă având loc atât după masă cât și seara anumite solemnități bisericești (Invierea Domnului), cari durează până la miezul nopții.

În Dumineca Paștilor dimineața se ține înc'odată o mare slujbă bisericească. După masă — iarăși după un serviciu divin mai scurt — preotul botează pe feciori (pe „Juni“), după aceea aceștia părăsesc curtea bisericii cântând din gură, și se duc până la crucea din Prund. Acolo, prinzându-se de mâni, fac un

¹⁾ Cf. *Ion Mușlea*, Obiceiul Junilor brașoveni. Studiu de folclor. Din „Lucrările Inst. de geogr. al Univ. din Cluj”, Cluj 1930, pp. 1—8.

cerc și încep hora, acompaniați de muzicanți țigani. După ce feciorii au jucat câțva timp, conducătorul părăsește șirul și intrând în mijlocul horei aruncă în sus buzduganul adus cu sine cât se poate de drept, cu scopul să-l prindă când cade jos. Aceasta o mai repetă de două ori și dacă a reușit să-l prindă de fiecare dată, se întoarce în șirul dansatorilor fără să plătească amendă și predă buzduganul vecinului său. Acesta aruncă și el buzduganul de trei ori ca primul June, și apoi îl predă vecinului.

Acest lucru se repetă de atâtea ori până când fiecare și-a făcut rândul. Atât hora cât și muzica și aruncarea buzduganului par cam monotone. Singura întrerupere a acestei monotonii se întâmplă atunci când unul, din neîndemânare, nu aruncă drept buzduganul, ci oblic. În cazuri de acestea publicul fuge exclamând și ferindu-se dinaintea greutății buzduganului. După ce și-au terminat jocul, flăcăii înșirați frumos se duc împreună cu muzicanții la localul lor de adunare unde apoi se despart. Seara are loc un chef aranjat din banii celor amendați.

A doua zi de Paști se ține obicinuitul serviciu divin. După masă, Junii merg împreună cu părinții, cu neamurile și cu alți tovarăși în grădina lui Zeimen, unde se așează în diferite grupuri ospătându-se cu fripturi, prăjituri și vinuri aduse cu ei, petrecând în discuții vesele, muzică și împușcături. Către seară Junii pleacă din grădină și se duc în Prund, jucând hora și aruncând buzduganul la fiecare cruce, atât la ducere cât și la întoarcere. La crucea din Prund se repetă jocul și aruncarea buzduganului.

În a treia zi se ține mai întâi slujbă bisericească. După masă Junii se duc pe Coasta Prundului („Kreutzberg“) unde iarăși petrec cu jocuri, cu aruncarea buzduganului, cu mâncări, băuturi și cu împușcături, până se înserează. Seara se duc din nou la crucea din Prund, unde continuă jocul și aruncarea buzduganului. Pe urmă se duc la vâtaf, unde petrec cu vin cumpărat din suma adunată din amenzi. În ziua de Miercuri după Paști atât tinerii cât și bătrânii se duc fie călare fie cu căruța între „Pietrele lui Solomon“ („Salamonsfelsen“). Acolo împodobesc brazii cu cruci și cu foițe aurite pentru cortegiu, la înapoiere; și în acest timp se joacă hora și se aruncă buzduganul. După masă încep pregătirile pentru reîntoarcerea în oraș într'un cortegiu frumos. Înaintea cortegiului pornesc cimpoierul (sur-lașul) și muzicanții, călări. Apoi urmează brazii împodobiți, cari sunt duși de feciori călări, apoi toți Junii vin călări. În urmă se înșiră căruțele cu neamurile Junilor. Cortegiul își ia drumul pe Strada Ecaterinei până la crucea „Moskaliu“.¹⁾ Brazii se îm-

1) Cf. Mușlea op. cit. p. 18: „crucea Mușicoiului“.

părtesc în modul următor : câte doi la fiecare cruce pe unde trece cortegiul, dar la crucea din Prund se lasă patru ; ceilalți brazi se pun la casa vătafului, armașului și la casele membrilor din comitetul bisericesc („Kirchenväter“).

Joia după masă Junii merg la „Grader“¹⁾ (sub Tâmpa), unde iarăși petrec cu mâncări și băuturi. Vineri și Sâmbătă se întrerupe această serbare, iar Duminecă se mai duc odată sub Tâmpa [„an die Burg. Cu dos (dous) (unter die Bäume).“²⁾ Înaintea casei lui Müller joacă hora și apoi se duc la vătaf, unde fac socotelile. Cu aceasta se termină serbarea.“

Bineînțeles, nici această descriere nu este tocmai „amănunțită, completă și fidelă“³⁾, ca și celelalte descrieri anterioare. Totuși, Kamner a observat foarte clar că serbarea Junilor nu durează numai o singură zi (adică Miercurea de după Paști). Ba relese chiar din prima frază a manuscrisului că Junii se adună cu câteva săptămâni mai înainte de Sf. Paști. Importanța descrierii zace în faptul că autorul nostru amintește fiecare zi în parte, arătând fazele zilnice ale serbărilor, începând cu Dumineca Paștilor și terminând cu Dumineca Tomii. La aceasta el mai adaugă și constatarea că în compania Junilor nu pot intra decât flăcăi, deci nu și însurați, fapt foarte important pentru deslușirea acestui obicei. Mai departe W. Kamner ne-a păstrat și amănuntul, că surlașul a fost mai înainte și cimpoier.⁴⁾ De relevat e și informația, că grădina în care-și petrec Junii în ziua de Joi, se numea „Zeimengarten“, — cunoscută azi sub numele de „grădina lui Timăn“⁵⁾, despre care d-l Mușlea afirmă că ar deriva din numele săsesc *Simon*.⁶⁾ Cred că numirea pe care o dă W. Kamner de „Zeimengarten“ ne descopere fostul nume original al acestui loc (mai ales că „Zeimen“ este mai răspândit la Sași ca nume familiar, decât „Simon“). Kamner amintește și de o grădină a lui Müller, spunând că serbarea Junilor se termină (în ziua de Dumineca Tomii) cu un joc înaintea acestei grădini.

Azi nu se mai joacă acolo, ci în Prund, fiindcă pe locul amintit se află în prezent cimitirul eroilor germani. Am apucat

---

1) Această numire nu o găsim amintită la Mușlea (cf. p. 19.)

2) Cf. Mușlea op. cit p. 19: „Sub Poalele Dosului.“

3) Cf. Mușlea op. cit. p. 9.

4) Cimpoiul azi nu se mai folosește la serbarea, Junilor, dispărând complet (Cf. și I. Mușlea o. c. p. 9).

5) Cf. I. Mușlea, op. cit. p. 14.

6) Cf. I. Mușlea, op. cit. p. 14, nota 8.

însă și eu, în copilăria mea, Junii jucând pe această livadă atât de frumoasă.

În fine, trebuie în orice caz să recunoaștem în primul rând exactitatea cu care Kamner a încercat să redea toate detaliile serbării, cu toate că, după cât mi se pare, n'a avut de gând să publice acest manuscris. Reiese însă și din alte documente rămase dela el¹⁾, că avea un deosebit interes pentru etnografie. Căutând motivul acestui interes al lui Kamner, cred că nu mă înșel afirmând că a fost influențat, după toate probabilitățile, de cunoscutul etnograf german Wilhelm Heinrich *Riehl*, ale cărui cărți au fost răspândite și la noi. Am ajuns la această convingere, pe baza datei manuscrisului respectiv, care a fost scris, cum am amintit, între anii 1860—70.

E tocmai timpul în care se poate observa influența lui Riehl asupra Sașilor ardeleni. În anul 1879, de pildă, publică Fr. Fr. Fronius, preotul evangelic din Agnita, cartea sa „*Bilder aus dem sächsischen Bauernleben in Siebenbürgen*“ (Chipuri din viața țăranilor sași ardeleni), referindu-se în prefața cărții sale direct la publicațiunea lui Riehl : „*Die Naturgeschichte des Volkes etc.*“, Stuttgart 1855.²⁾ Se poate că cercetări mai amănunțite în această direcție să aducă și alte dovezi referitoare la Sași. Ar fi însă mai interesant de a cerceta, dacă Riehl n'a influențat cumva și pe Românii ardeleni, fie direct, fie prin intervenția Sașilor, fapt care ne-ar oferi un nou punct de pornire spre contribuțiuni la istoria etnografiei din Ardeal.

---

1) Ne-a lăsat de pildă și o descriere interesantă a poporului săsesc din Țara Bârsei, pe care am publicat-o în „*Kronstädter Zeitung*“, Nr. 147 din 5 Iulie 1934.

2) Cf. prefața pg. VII.

Scrisori vechi

Comunicate de **Norbert Salmen**

XVI.

O plângere, adresată judeului¹⁾ și „maistratului“ din Brașov, ne înfățișează un epizod din vremurile grele 1755—1757, când bântuia iarăși ciuma în Țara Bârsei. Pe atunci era încă vie amin-tirea epidemiei groaznice din 1718—1720, când muriseră vreo 20,000 de oameni. La cele dintâiu cazuri de boală sau poate nu-mai la vești de ciumă,²⁾ Românii din Satulung și Cernatu au pă-răsit, deja în luna lui August, satul lor și și-au făcut colibe din sus de „șanț“, care e probabil Pasul Bratocea (Altschanz). Ei știau bine că, dacă rămân acasă și satul lor va fi izolat prin cor-don militar, vor avea mare pagubă și în turme. Deaceea preferă a bejenî. Dar nici n'ar vrea să fie considerați ca niște fugari cari ar dori să părăsească țara.

Sunt neliniștiți de Secui, cari profită de ocazie ca să-i stoarcă de bani. Refugiații se plâng judeului și se roagă să nu fie siliți a se întoarce în sat.

Prea cinstite și prea luminate doamne să fii Măriia Ta să-nătos întru mulți și fericiți ani. Dimpreună cu Măriia Sa prea cinstita doamna și cu tot cinstitul și prea înțeleptul maistratū întru mulți și fericiți ani să vă păzească milostivul dumnezeu cu multă și fericită sănătate. Cu plecata și smerita noastră scrisore jeluim domne milăi și bunătăți Mări[i] Tale și la totū cinstitul maistratū pentru întâmplându ni să si noo de ne-am băjănit uni[i] sântem pă Tărlungă alți[i] pă Doftana pentru frica de ciumă iar nu de alte nevoe. Iar casele nostre sântū cu tote, câte am avut noi, până să va milostivi milostivul dumnezău să erte această mănăe, ce au trimis sf[i]nțiia sa. Și până acuma, căș[i] sântem din sus de șanțū, sântem toș[i] sănătoși multămindu lui dumnezeu. Numai avemū Măriia Ta mare nevoe de rebelioni[i] noștri, de Secui[i] din Satu-lungū și de plăiași pentrucă avem Măriia Ta multă supărare, că pe unde sântem noi, ei ei [sic] măcar uni[i] n'au nice o treabă

¹⁾ Pe atunci e însărcinat cu funcțiunile judeului Ioan de Seulen, ales mai pe urmă în 22 Oct. 1755. v. Herrmann : Op. cit. I. pg. 362.

²⁾ După Herrmann, cel dintâiu caz de ciumă e numai în Octomvrie 1755 v. Op. cit. I. pg. 340.

și tot vină pântre noi ca să ne facă nevo[i] și să eau ca să prinză în brațe pe omeni[i] noștri ca să-i pipăe și apoi să-i lase și tot rădă de noi că ce am fugit de ciună. Și au venit Măriia Ta un Săcui Ianoș al Sasului de au stătut unde am pus noi cordunul și au strigat. Și noi am venit la el și au zis că are niște șidilă pă vale, unde sântem noi și ne-au întreat cu bine ce va să facă, că ar vrea să-și ia șidila, dar noi nu ne-au trebit șidrila. Numai ca să nu să mestece cu noi am tocmiț șidrila să i-o plătim suta câte 5 + potori[i] și ne-am învoitu ca cu la omă de omenie să-i dăm bani pe cătă șidilă va avea. Și apoi au venit altă Săcui anume Sechelă Ianoș și n'au vrut să ne de știre și au venit până la mijlocul colibilor și noi Măriia Ta am eșit înainte și i-am zis cu bine să să întorcă înapoi și el n'au vrut și ne-au zis că nu bagă în seamă pe niște Rumăni și va trece să-și ia șindila. Noi l-am întreat cătă șidilă are. El au zis că are șase sute și noi i-am dat pe sută câte 5 potori, dar el ca un rebelionă, și pote că va fi avut învățatur[i] dela ceialaltă Săcui, n'au vrut să ne dea șidela mai jos decât zece potori și noi Măriia Ta l-am întors înapoi cu caru lui, dar nu l-am bătut precum au zis el ca un blăstămată. Apoi noi am tăiată 2 copaci ca să nu mai vie cu carăle peste noi, dar n'am astupat calea țări[i], numai ne-am închis pe noi. După aciaia au venit acuma altă Săcui, anume Cozacu, care i-au murit un fecior de ciună și au stricat cordunu și au trecut disus de noi și au zis că este cu porunca Mării Tale. Și n'au avut el acolo nimica numai au șezut 2 zile de au cioplit lați și au zis că așa are poroncă, dar noi ne rugăm domne Mării Tale ca să avem milă și dereptate dela Măriia Ta și dela cinstitul maistrat, că noi Măriia Ta n'am fugit ca să mergem într'altă țară, ci sântem tot pă locul cinstitului sfat și dajdea Măriia Ta ni-o vom da și pe anul ce vine. Și auzim că zic Săcui că vor să ne ducă pe toți în sat să ne bage în sat, au să ne treacă dinjosă de șanț. Dar noi nu putem trăi pe locul cetăți[i], dară să trăim pă locul la ce ne rugăm domne milii și bunătății Mării Tale. Luni vom veni și noi vro trei patru omeni la Timiși. Să faci Măriia bine să vie vreun domn de sfat ca să ne jeluim di[n] gură de tote câte avem, pentru că am fi venit și mai denainte, numai tot ne-a fostă frică pentru ca să nu-ne mestecăm cu omeni[i] ciumați, că aicia la noi sântem toți sănătoși[i]. Și pentru pașusuri de hărtii pentru păcura ne-ar trebui că vor să meargă cărlani[i] la câmpu ne rugăm Mării Tale de acestea de toate ne rugăm Mării Tale și la ci[n]stitul maistrat, să avem dreptate.

Noi plecați Mării Tale și ci[n]stitului maistratu

Rumăni di[n] Satu-lungu și din Cernatu

XVII.

Iată o scrisoare a unui om de afaceri către G. Herrmann. În chestiunea lui Oprea Floroiu s'au publicat până acum două scrisori din 1760¹⁾. Cea de față se prezintă ca o continuare. Ovreiul Avram a reușit să-și scoată carte pentru cele două cășării de la Bran, pe când le avea încă în arendă Oprea Floroiu. Acestuia din urmă i se găsește la Târgoviște pricină, e dat în judecată și dus la București. Omul lui de încredere de acasă Stanciu Mogoș, dovedindu-se samavolnic față de înșelătorul Avram, e băgat și el în închisoare. După ce Oprea scapă și se întoarce la Bran, cere lui Herrmann reînnoirea cărții sale, subliniind că el e „om al cetății” Brașov. De altfel atât Oprea Floroiu cât și o altă persoană, numită în scrisoare Petcu Păligrad, se găsesc între acei orașeni cari în Aprilie 1762 „se leagă să să îngrijească de trebile bisericii din Șchei”.²⁾

Prea cinstit și al nostru mai mare Măriei Tale doamne cu plec[ă]ciun[e] mă închiu și sărut cinstită derepta Măriei Tale și poftescă de la dum[ne]zeu ca să dăruiască mult[ă] și feriicit[ă] săn[ă]tat[e].

Cu aciast[ă] plecat[ă] scrisoar[e] cătră Măria Ta nu est[e] de alt[ă] fără de cât mă rog Măriei Tale să aibi ertăciun[e] pentru căci făcū Măriei Tale sup[ă]rare să nu te înduri Măria Ta pentru noi pentru pricina că [sic] cășăriilor că după cum știi Măria Ta că am mai făcut Măriei Tale supărare că noi am luot carte de la măriia sa domnul județu dela luna lui mart 15 zile și tot nu am avut odihnă cu acest ovrei ci tot în judecat[ă] am umblat de încă nu venise oile din țar[ă] că el nu au ascultat cartea ce ni s'au dat la mână no[a]stră ci au zis că nu ar[e] cinstitul sfat treabă cu hotariul Zărneștilor și așa de atuncea pân acum tot p[r]in judecat[ă] am umblat și iar pagubă ne a făcut acest ovrei că nu am putut să n[e] căutăm nici de caș ca să-l putem vinde la vreme că ne era fric[ă] de datornici[i] lui și au închis pe Stanciu Mogoș după cum știi Măria Ta și pă min[e] m'au purtat pă la București de nu am putut să-mi culeg viele și am avut mult[ă] pagubă și cheltuiel[ă] cât dum[ne]zeu știe că el s'au lăudat că a dat pă caș lei 1200 acum Măria Ta el au venit aicea și de acelea nu

1) Iorga : Op. cit. pg. 389—90.

2) Stinghe : Documente I. pg. 237 și 235.

sânt nimic numai el cu minciun[ă] au vrut să [n]e sărăcească și el de are ceva la noi aici sântem să-ș[i] caute că noi iar căutăm paguba și cheltuiala că noi nu i-am fost dator nimic acuma am priceput că iar umblă ca să [n]e sco[a]t[ă] pe noi de la cășării ca să ție [e]! dar noi ne rugăm milei și bun[ă]-tăței Măriei Tal[e] ca s[ă] rămăe cășăriile amândoa tot asupra no[a]stră că ar fi mare păcat ca să ni să ia de la mână no[a]stră și noi sântem o[a]men[i] cu dajde și cu copii o[a]men[i] ai cetății și el un ovrei străin să vie aici să [n]e ia piita din gura copiilor noștri n'ar fi cu dereptat[e] ci ar fi mare păcat că dacă n'am câștigat az[i] dară va da dum[ne]zeu de vom avea la acest an ceva să mulțămim și noi Măriei Tale că noi am plătit arenda cu cinste și pe la o[a]men[i] iar am plătit cașul tot cu cinste acum noi ne rugăm Măriei Tale și cinstitului sfat să nu ne dea pe noi în lătur[i] că abătia am fi de răsul țărăi și acolo în țar[ă] tot[ă]i boiari și o[a]meni zicea cum poat[e] fi un ovrei să fie mai volnic să ție cășăriile decât un om de Brașov care dă acolo dajde și ne rugăm Măriei Tale ca să avem dereptat[e] că de ar avea ovreai ceva la noi noi și acuma ședea închis[i] în București ci cum stau acolo boiari pentru oameni[i] lor așa ne rugăm Măriei Tale să ne căutați și Măria Vo[a]stră pă noi că iat.... cum (lacună: iată acum) est[e] un an și jum[ă]tat[e] de nu ne putem răni cu nimic cu lăzăretu acesta și știi Măria Ta cum ne aflăm cu mare cheltuial[ă] și să ni s[ă] fac[ă] carte iznov pentru cășării să s[ă] dea la mână Petcului Păligrad cu aceasta săvârșim și rămăi al Măriei Tale mi ș.... cat (lacună: și plecat) spre slujbă.

Oprea Floroiu

În Bran F[eb]r[uarie] 10 gd. (= Domnului) 1761

[V^o.] † Prea cinstitului Măriei Sale Dom. Dom. Georgi Hărman vel fănoț al ci[n]stitei cetăți a Brașovului cu plec[ă]ciun[e] să să închine.

XVIII

O dată aproximativă pentru cel din urmă manuscris se poate fixa din faptul că iscălitul Zaharia Moarcăș e identic cu persoana, cu același nume, care se află pe un act¹⁾ din 30 Decemvrie 1817 între cei adunați ca să aleagă 12 bătrâni pentru biserica din Șchei. Moarcăș se adresează agenției, adică consulului austriac din București, care e arbitru în pricinile supușilor străini.

1) Stinghe: Documente III. pg. 28.

Către cinstita agenție

prea plecată jalbă.

Multa pagubă și nevoe ce me-au pricinuit Barbul Roată suditu K. K. cu netrebnicile lui urmări la dat și la luat în prăvălia, ce am aci în oraș, lipsind din suma ce i-am încredințat îndestui bani neșindu-i la socoteală. Aceste furtisagnri cum aş zice m'au parachinisit [=îndemnat] de am mai jăluit cinst. K. K. agenții, cerând ca sau să să închiză sau să dea persoană vrednică spre răspundere. Acum dar fiiindcă n'au îndestulit pe cinstita agenție ca să nu aibă vreun rezponsabilita la aciasta, cer în rizico pericolui meu ca fără de altă cătuș de puțină zăbavă să să închiză, ținându-să în bună pază, și când el nu-mi va rămănea dator, atunci eu să fiu răspunzător cinstit lui și păgubit ce să va dovedi că i s'au pricinuit, și când K. K. agenție nu are asupra-mi credință după vreo provlimă a lui, sănt gata a da și chezaș din partea mea. Iar numitu atunci numai să nu rămăe la închisoare când îmi va da chezaș vrednic răspunzător de suma banilor ce să va hotără dator.

Prea plecatu ci[n]st. agenți

Zahariia Moarcăș Braș[o]vean

Errata

Pag.	219	rând	17	(de jos)	citește :	câtva,	în loc de	câtva
"	220	"	8	(de sus)	"	nește	"	niște
"	220	"	10	(de sus)	"	Mart[ie]	"	mort
"	220	"	13	(de jos)	"	seamă	"	seama
"	372	"	6	(de sus)	"	împreună	"	împreună
"	447	"	10	(de sus)	"	voitoriu	"	voitorul
"	448	"	13	(de jos)	"	să-l trimiț[ă]	"	să trimiț[ă]
"	450	"	3	(de sus)	"	înțelegând	"	înțelegând
"	450	"	16	(de jos)	"	pedepsă	"	pedeapsă
"	452	"	9	(de sus)	"	curaremus	"	curoremus
"	452	"	12	(de sus)	"	pro varijs	"	provarijs
"	452	"	14	(de sus)	"	obstrictos	"	odstrictos
"	452	"	20	(de jos)	"	tamen tam	"	tamen
"	453	"	16	(de jos)	"	nostras	"	nostres
"	455	"	8	(de sus)	"	Campolongenses	"	Compolongenses
"	455	"	12	(de sus)	"	tamen	"	tamem
"	455	"	15	(de sus)	"	nonnisi	"	nonnissi
"	455	"	16	(de sus)	"	significare	"	signiticar
"	455	"	16	(de sus)	"	quatenus	"	quaten

O mărturie prețioasă

— Un adversar maghiar despre Dr. Valer Branisce —

Vicepreședintele partidului maghiar din România, d-l Elemer Jakabffy, a publicat în „*Temesvári Hirlap*“ dela 24 Dec. 1933 *câteva pagini din ziarul său politic*, care merită să fie cunoscute și de cetitorii noștri, fiind vorba în ele de atitudinea hotărâtă, intransigentă, răspicat românească — într'o vreme de șovăire a multor „eroi“ de mai târziu — a unuia dintre cei mai demni exponenți luptători ai Românilor de dincoace de Carpați în ultimele decenii antebelice, — a regretatului gazetar, bărbat politic și fost profesor al liceului ort. rom. din Brașov *Dr. Valer Branisce*, atât de vitregit, cât a fost în viață; de „România întregită“.

Mărturia de mai jos e cu atât mai de preț, cu cât ea vine din partea unui ireconciliabil adversar politic și cu cât energica și definitiv tranșanta atitudine a lui Valer Branisce se producea în zilele tulburi premergătoare adunării dela Alba-Iulia și abia la cinci săptămâni după ieșirea lui din igrasia temniței care-i măcinase sănătatea și în care își ispășia, acum pentru a doua oră, îndrăzneala de a-și fi afirmat în scris convingerile politice și sentimentele naționale — vai, atât de vitreg onorate mai apoi din partea Patriei mărite: a Patriei care, datorită intoleranței deținătorilor „puterii“ față de toți cei nebotezați cu aghiasmă din căldărușa cărdășiei lor politice, n'a îngăduit accesul la tribuna Parlamentului român celui care nu la adăpostul manlicherului dorobanțului, ci în fața pumnului de fier al unei dușmane puteri de stat — gata de a zdrobi pe oricine refuza să se închine idolului său: *ideii de stat unitar național maghiar* — afirmase cu atâta demnitate sentimentele naționale și crezul neamului căruia aparținea. Și asta — câtă ironie a sorții! — într'o vreme când atâți Mihályi Péter-i ai vieții noastre naționale antebelice și atâți traficanți ai patriotismului „integral“ postbelic se instalau în jilțurile țării.

Patronii cari vor mai fi trăind ai acestei rușini — căci *rușine* a fost — cetind însemnările d-lui Jakabffy, au prilejul să mai roșească odată, dacă nu cumva li s'a atrofiat cu desăvârșire sensibilitatea obrazului.

Ax. B.

Iată, în traducere românească, paginile d-lui Jakabffy :

7 Noemvrie 1918

La ora 4 d. a. a fost o conferință la subprefectul Jsekutz în Lugoj. Au luat parte la ea prefectul *Dr. Oliver Eöttevényi*, episcopul *Dr. Valer Frențiu*, *Dr. Valer Branisce*, *Daniil Nikolits* și eu. În cuvintele introductive subprefectul s'a referit la apelul publicat de *Ioan Hock* în numele Consiliului Național Maghiar, de *Teodor Mihali* în numele Consiliului Național Român și de *Vilhelm Meltzer* în numele deputaților sași, în care „se face apel la toți fiii națiunilor: maghiară, română și săsească, ca, luând contact unii cu alții, cu încredere reciproc înțelegătoare, să asigure ordinea internă și spre scopul acesta, de comun acord, să stabilească modalitățile în care ar putea apăra împreună mai bine siguranța personală și a averii față de evenimentele care ar putea surveni.

Subprefectul a recomandat formarea unui comitet de 10 membri : 5 Maghiari și 5 Români. Acest comitet să fie consultat de autorități oricâteori va fi vorba de hotărâri în chestii mai importante.

Daniil Nikolits salută cu bucurie ideea și crede că în felul acesta se poate asigura mai bine procedura unitară și înțelegerea reciprocă și nici eventualele dispozițiuni greșite ale organelor autorității n'o să aibă urmări catastrofale.

Branisce: Pofțiți și lichidați!

După el, în curs de circa o oră și jumătate și-a făcut cunoscut punctul său de vedere *Dr. Valer Branisce*. Expunerea vederilor sale, ascultată în adevăr cu încordat interes, a exercitat un adânc efect, doar știam că acum aci între noi vorbește cel mai serios și extrem de interesantul reprezentant, poate chiar conducătorul puterii politice care părea să triumfeze. *Branisce* înainte de toate s'a ocupat de cele întâmplate în capitală. A spus că prin constrângerea guvernului *Károly* de a-i cere regelui jurământul înapoi și a i-l presta lui, Consiliul Național Maghiar a devenit deținătorul exclusiv nu numai al puterii legislative câștigată mai nainte, ci și al întregii puteri executive și suverane de stat, va să zică actualmente singurul reprezentant al națiunii maghiare.

Un astfel de reprezentant al națiunii române e deja de mult Comitetul Național. Iar devremece în monarhie fiecare factor, și astfel și Consiliul Național Maghiar, stă pe baza principiilor wilsoniene, iar acestea nu subordonează națiunile una alteia, Consiliul Național Maghiar și guvernul format din el, dependent de el, nu pot avea dreptul de dispunere asupra unor teritorii care, tot în înțelesul principiilor wilsoniene, nu mai pot fi considerate de aici încolo teritorii maghiare.

*Așa dar, pe teritoriul locuit de Români al județului Caraș-Severin, autoritățile politice în funcție încă aici, nu pot avea altă chemare decât lichidarea ideii de stat maghiar, ca în acest teritoriu stăpânirea românească să se poată instala fără zguduiri și tulburări mai mari.*¹⁾ De aceea el nu poate face parte dintr-o corporațiune în care jumătate sunt Maghiari. Pe teritoriul județului în 40 de comune s'au format deja soviete; acestea au alungat pe reprezentanții autorităților maghiare; au pus stăpânire pe poștă, pe casa comună și au și anunțat că *nu recunosc pe nimeni altul mai mare peste ele decât pe Consiliul Național Român*. Așadar dacă eu — a continuat Brănișce — nu primesc oferta dreptului de a dispune, rezultatul obținut e că îmi pierd poziția, ajungând altul în locul meu; faptele acestea însă eu nu sunt în stare să le mai fac cum au fost. Roagă pe subprefect să-i dea posibilitatea de a putea lua contact prin telefon și telegraf cu toate comunele, pentru că în situația prezentă nu poate lua contact decât cu comunele în cari puterea e în mâna sovietului — și cu acestea numai dacă îl cheamă — cu celelalte nu, deși asta ar fi necesar în interesul siguranței publice.

Pentru că singura modalitate posibilă a pacificării e ca aceasta să fie încredințată personalităților conducătoare ale Românilor. Acești conducători trebuie să facă poporul să 'nțeleagă că, după ce toate dorințele ne-au căzut în brațe ca fructul copt, orice tulburare numai le periclitează pe acestea. Nu se poate pacifica cum o fac autoritățile: că împușcă oamenii cu sutele, fiindcă *împrăstie calababul câte unui notar sau cutărui sfârțar Evreu, sau fiindcă pătrund în depozitul de lemne al fiscului*. Cere ca ordinele guvernului care sunt în contradicție cu cele spuse, autoritățile să nu le execute și fiecare factor să evite acțiunile cari împiedecă lichidarea pacinică.

Nu putem fi șobolani în căutare de refugiu !

După cuvintele *Dr-ului Brănișce* am luat eu cuvântul — spune în continuare d-l Jakabffy — exprimându-mi opinia că devremece la 2 Noemvrie a fost și el de părerea că noi aici nu putem face politică mare și năzuința noastră nu poate fi decât asigurarea persoanei și a averii, încercarea subprefectului de a-și organiza pe lângă sine un consiliu, a fost corectă. Din vorbele *Dr-ului Brănișce* acum putem vedea cât suntem de departe de punctul de vedere valabil încă cu cinci zile în urmă, el ne mai cunoscând deja aici decât imperiu român. Noi Maghiarii știm că pe noi ne așteaptă cu totul alt viitor, dar

---

¹⁾ Sublinierile sunt ale autorului. (A. B.)

acesta nu e încă aici. Prefectul și subprefectul apără statul maghiar și independența aceluia. *Să nu aștepte deci Dr-ul Branisce ca noi, atunci când știm că a pierit idealul nostru politic, statul maghiar unitar, să-i devenim acestuia infideli, ca șobolanii care fug să se salveze.* Dr. Branisce ne-a spus că în caz de lichidare a puterii de stat maghiar, Românii doresc să trăiască aici frățeste cu Maghiarii. Eu cred că *această concordie frățască se poate mai ușor realiza cu bărbați de onoare decât cu cei stigmatizați ca trădători ai națiunii noastre.*

Subprefectul *Issekutz* a fost în toate de părerea mea, iar prefectul *Eöttevényi* ne-a pus în vedere că va interveni în interesul ridicării opreliștei convorbirilor telefonice. După o scurtă cuvântare a episcopului *Frențiu*, conferința s'a terminat.

În timp ce ne depărtam, *Dr. Branisce* se adresa către foarte deprimatul *Issekutz* : „Domnule subprefect ! Imperiul românesc e un lucru firesc. Noi vom respecta drepturile, chiar și sentimentele dv. Nu voi uita niciodată, și sunt mândru de asta, că *pe crucea de lemn a fiului d-tale o mână de Român a scris românește c'a fost un erou care a căzut pentru patria sa !*“

Issekutz a izbucnit în plâns...

(ss) **Dr. Jakabffy Elemér**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O r i e n t

*Vai, calu-i nechează! M'așteaptă
Și 'ngăduie dragostea mea
Slăvit în islam beizadea
Cu buze ca smeura coaptă.*

*Vai, calu-i departe nechează!
Dar nu; nu se poate, nu-i drept...
Cu ce nerăbdare aștept
O rază, o singură rază...*

*Vai, calu-i acum e un crivăț —
Și tot mai departe — și tot...
Un munte, iubite, să pot,
Să pot, l-aș scula împotriva-ți!*

*Vai, lună ce arzi în pustie
La fel ca și inima mea,
De cel mai ghiaur beizadea
Indură-te, rogu-mă ție.*

Dumitru Olariu

Transhumanță

*Pe căpătâi de piatră, solitar,
Mă simt lângă strămoși coborîtori;
Sub fragedă odihna mea, în zori
Lutu 'mprumută forme de tipar.*

*Din stelele ce-apoi se zămislesc,
In fiecare noapte câte-o stea
Priveghetoare, îmi priiește ea
Și mă învață 'n timpuri să cetesc.*

*Pentru îndemn clar, neșovăitor,
Mi-e brațul, larg, spre cer, înduplecat;
Cobor pe râuri — poate că în leat.
Din doinele strămoșilor cobor.*

*Apun în basm. In alt destin renasc.
Același însă. Anul 2000.
Și rățăcesc prin crâng de veșnicii
Cu turmele de gânduri ce le pasc.*

Dumitru Olariu

O mamă-și leagănă copila...

*Îți legeni odrasla slăvită la sân
Și-o lului c'un: haia-popaia!,
Iar ochii spre ea așintîți îți rămân
Și-i zumzet întreagă odaia.
Și-o aperi de-oricine în cale ți-ar sta,
Din deget dojana pornind-o: Na, na!*

*Privești cum surâde în vis, fericit —
Mănuțele pumn și le strânge,
Mai tare de sînu-ți o ții, alipit:
E trupul tău, sînge din sînge —
Și-ți pare ca'n basme, te plimbi ca prin rai.
Ce mare minune: ei viață să-i dai!*

*In leagăn ai dus-o, smerit îngenunchi,
I-așezi la cântar răsufllarea —
Și 'ntreaga iubire aduni-ți mănunchiu,
Scrutînd ca un șoim depărtarea:
Ai vrea să ți-o vezi de pe-acum copăcel
Și tînără fată și-apoi cu inel...*

*O, mamă, păpușă și tu — ca și ea!
Fîinți dintr'o lume mai bună!
V'aș duce acuma, de s'ar putea,
Tutindeni, pe-o lume nebună —
Pe toți să-i străbată sfințitu-ți fior,
Cu ținte curate, cu-aripi la picior...*

Cluj, 8 Noemvrie, 1932.

Horia Petra-Petrescu

Tristețe

de Alfred de Musset

*Vieața și puterea le-am pierdut
Amicii mei și dulcea bucurie
Am mai pierdut chiar și acea mândrie
Prin care 'n geniul meu m'am încrezut.*

*Când Adevărul îmi surâse mie
Că-mi vine un prieten, am crezut,
Când însă l-am pătruns și cunoscut,
M'am desgustat de el pentru vecie.*

*Și totuși el e veșnica lumină
Și cei ce 'n fața lui nu se închină
Aci trăit-au, totul ignorând.*

*Și-acum răspund, căci Dumnezeu îmi cere:
Pe-această lume singura-mi avere
E c'am putut să plâng din când în când.*

Victor Rath

Noapte cu lună

Rainer Maria Rilke

Noapte blândă, sud-germană,
Cu fiori de basm uitat,
Larg deschisă 'n luna plină....
Se rostogolesc din turn
În orașul taciturn
Ore multe, ce se 'nclină
În adânc, ca într'o mare.
Liniște... Doar glas de rondă,...
Iar tăcerea, goală pare....
O vioară-apoi apare
Și îngână 'ncet:
O blondă....

Ne așteaptă 'n sud.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Andrei Ady

Țipă vânturile calde
Dinspre sud în depărtare,
Ne așteaptă, ne așteaptă
Undeva, pe țărm de mare.

Cândva ascultat-am glasul
Marilor albastre ape,
N'o s'auzim niciodată
Sunete mai minunate.

Leagănă-se barca gata
De plecare-acum pe valuri,
De-o scăpăm, vom aștepta-o
Înzadar, din nou pe maluri.

Țipă vânturile calde
Peste 'ntinsa mare-albastră,
Către sud plutește goală
'N depărtare, barca noastră....

Traduceri de S. B.

Copilului ce va coborî din mine

*Vei respira, ca mine, această pace-amară
Intr'un amurg de toamnă, când eu nu voi mai fi,
Și vei privi, asemeni, aceleași stoluri negre
Trecând din miazănoapte mereu spre miazăzi.*

*Aceeași stea albastră îți va 'nflori pe frunte
Povestea nesfârșită a veșnicului vis,
Și vei gândi aieva, cu tâmplele plecate,
La sborul ce te-așteaptă spre cerul larg deschis.*

*Aceleași drumuri albe umbri-le-vei mereu
Spre culmea 'nfiorată a gândului nespus,
Durând mereu imagini din humă și din soare
In cântecul ce crește din fiecare apus.*

---

*Când vei pleca de-aicea, departe, spre orașe,
Să smulgi cununi de laur vieții netrăite,
O, nu uita, copile, că visurile tale
A mele sunt, — dar altfel înflorite. . . .*

Vasile Netea

Psalm

Să frâng aş vrea durerile, Stăpâne....
Şi vitreg, nopţilor să le îndrum!
Plin de nădejdi, să mă găsească mâne
Indemnul Tău, retălmăcit acum.

Pe căi de primăvară, miruite,
Să-Ţi cânt puternicia, peste veac;
Să uit de năzuinţi zădărnice
Şi haine de avânt, cu sete, să îmbrac!

Să frâng de-acum durerea, ce mă curmă —
Şi jertfe vii eu să-Ţi înălţ aş vrea....

Un altul, cărauş spre stingerea din urmă —
Să am şi eu în casa Ta — o stea!

Mamei mele....

Răvaş duios de ziua ta,
Ţi-am scris pe vânt-solie, mamă....
Şi-am tot privit, pierdut aşa,
Portretu-ţi viu închis în ramă!

Acuma de-l primeşti... şirag
De amintiri, te însenină...
Verşi lacrimi, priponită'n prag
Şi-mi simţi cărarea mea străină.

Icoane se trezesc în plâns,
Sub streăşini sure de şindrilă...
Invie basmu'n copcii strâns —
Şi-mi plângi şi tu... şi el de milă!

— — — — —

Cu grije, după grindă pui
Răvaşul scris de ziua ta...
L-arăţi tot anu'... orişicui,
Să plângă toţi povestea mea.

Chişinău, August 1934.

Gheorghe D. Banu

Cei o sută douăzeci de învățați ardeleni sau Visul lui Piștuca

(Schiță inedită, scrisă în 1919, ale cărei prevederi
s'au realizat abia în 1934)

MOTTO: „Honni soit qui mal y pense!“

— „Lac să fie, că broaștele s'adună!“ — glăsuește 'nțelepciunea pornită spre ironie a poporului românesc.

Iară eu zic vouă, fraților ardeleni: „Bine c'avem universitate, că profesori se găsesc câtă frunză și iarbă!“

Dovada săritoare 'n ochi ni-o servește faptul cinstitor de neam, că o sută douăzeci de 'nvățați din Ardeal și Banat au oferit „Consiliului Dirigent“ din Sibiu întreagă comoara minții, dimpreună cu neprețuitele lor servicii științifice, candidând la vacantele catedre de drept ale noii noastre universități clujene.

O sută douăzeci de candidați de profesori universitari, la o singură facultate!... toți originari din „Ardeal și jur“... Iată ceeace, om pământean, n'ar fi putut crede, odată cu capul!

Halal să-ți fie deci iubita mea națiune transilvăneană și ție, scumpule Banat, că ne-ați rezervat și această neînchipuită surpriză postbelică!

O, nu mai încape nicio 'ndoiaie: suntem cea mai frumoasă, cea mai bogată, cea mai cultă țărișoară din Europa! Avem grâu și secară; avem aur și sare; avem păduri și borviz; avem „resorturi“ și-automobile...

*„La noi atâția fluturi sânt“
Și-o sută de 'nvățați sânt!“*

Vaj de mine și de mine!

Adânc rușinat, de-a nu fi cunoscut feluritele progrese tainice, pe care bravii fii ai Ardealului nostru le-au făcut în timp pe cât de vitreg, pe-atât de rodnic — mă plec, în clipa asta

sfântă, cu adâncă smererenie, în fața geniului român ciscarpatin, oftând dela baierile inimii mele recunoscătoare :

— „De-acum slobozește, Doamne, pe nevrednicul tău anal-fabet subsemnat, căci văzură ochii mei minunea cu cei 120 de savanți indigeni, din țărișoara fostei Coroane a fie-iertat Sfântului Iștvan Craiu !

Hotărît lucru ! Nu ne rămâne, decât „să ne 'nălțăm lata frunte, călcând plini de mândrie !“ Căci de-aci nainte, biruit și pus cu botul pe labe, Apusul prea-umilit va trebui să recunoască orbitoarea lumină, ce-i vine din Răsărit : „*Ex Transilvania lux !*“

.... Intr'un moment de arhaică și naivă însuflețire națională, bardul dela Mircești afirmase simplist, că „Românul s'a născut poet !“

Să mă ierte răposatul „nemuritor“, dar în ce privește provinciile noastre „de dincoace“, dictonul alecsandrinian ne pare azi extrasărac și supra-învechit; căci progresele realizate de sufletul Românului ardelean, dela Alecsandri și până 'n zilele noastre de glorie (o spunem oarză și fără pic de falsă modestie) ...sânt for-mi-dabile !

Intregind deci pe bătrânul și mucalitul boier moldovean, putem formula noua zicală națională, în chipul următor :

„Românul ardelean se naște cioban, învață însă mereuț ungurește, se 'nscire 'n timp reglementar la „iură“, se face 'n cincisase ani doctor, intră, după R.-M., cu o petiție la mână, prin ușa din dos, în „Resort“ și — de-o avea un dram de noroc — iese, prin cea din față: mare profesor la facultatea „iuridică“ din Cluj, înaintat dintr'odată la această înaltă treaptă socială prin Decretul original, întărit cu pecetea autentică a Consiliului Dirigent din Sibiu !“

De-aci nainte... sănătate să-i dea bunul Dumnezeu, căci recoltând, în brava și iperactiva-i viață, o serie lungă de cărți originale — întocmai meteorului ceresc — va trage și el o brazdă luminoasă pe firmamentul, până ieri total întunecat, al jurisprudenței național-ardelene.

— — — — —
Insfârșit, toate-s bune și-s frumoase, domnule, dar ard de nerăbdare, mă omoară curiozitatea, să cunosc cu o clipă mai degrabă numele și starea civilă a acestor 120 de savanți în ale

„iurei“ ardelene. Unde-aş putea afla, oare, ilustrele lor nume şi pronume?

Spre norocul meu, iată-mi iese 'n cale „frachele“ *Piştuca Pălincaş*, carele au concurs şi dânsul la una cachedră, inghiferent ghe obiectul propunând: ţivil, penal, administrativ, filosofia dreptului, sau ori şi care alt ştiu, ad bene placitum!“

— Servus... Piştuco!...

— Seerus... frache dragă!...

— Apropòs, dragul meu... ți-aş face-o 'ntrebare:

— Che rog frumos, amice!

— Tu trebue să ştii, cine sânt cei 120 de concurenţi la „înfiinţanda facultate iuridică“ din Cluj?

— „Nomina odiosa!“ — răspunde clipind şiret din ochi viitorul şi desigur eminentul Profesor Dr. Pălincaş Ştefan, alias Piştuca.

— Cel puţin spune-mi, unde-au trăit aceşti învăţaţi ardeleni, că nu i-am cunoscut până 'n ceasul de faţă? Aici în Ardeal, sau în străinătate?

— „Măi Rumân'e*), măi! Dapo' că doară carche poţi studie ş'acasă, frache. Nu tre' să merji momentan în streinătăche! Amú, gheşi-i vez'-bin'e, quasi secret, atâtuca tăt 'oi puchè spun'e, cumcă tăfi canghidaţi o ştudièt eşcluzivè în Cluj şi 'n Pèsta mă rog, ş'o scris ghiferiţi articlii în ziuările magiare şi revischele ghe şpeţialitache iurighică, ghin fosta Ungarie şi'n afară ghe limba magiară în care, naturalminche-s gheplin vărşaţi, poşed tale-quale şi germâna. Aşè stă lucrul cu dânşii, frache-mi-che bun'e!“

— Prea bine, Piştuco dragă! Dar dacă nu ştiu şi româneşte ca lumea, cum o să „prepuie la universitache“?

— O, Doamn'e-bun'e! Dapo' că doară nu-i aşè lucru... collosal ghe teribil! — ţucu-ţi sufletu' tău cel nobil!

În calitache-ţi ghe vechi blăjan, cunoşchi pè bin'e proverbul latin: „dòţendo dişimus!“ Aghecă, az' învefi ghe rost tătă-tătuc macherialul ghe prepus la cursul ştudenţilor şi mân'i prelejî şi tăt aşè faci, în tătă draga ghe zîulică, pân' che pomin'eşti mai dobă ghe carche, ghe cum o fo' însuşi ţelebrul n'eamţ: Momzăn!“

— Hm!... nu ştiu ce să zic, dragul meu! Par'că m'apucă o jale...

*) *n'* corespunde ungurescului *ny* şi franc. *gn*.

— Noa, da pân' ce eşchi aşè pessimist, frache? Nu che'n-
tăleg absolu' ghe fêl...

— Nu crezi tu, dragă Piştuco, c'ar trebui făcută o selecție
între droaia asta de candidați? Sau poate-ar fi și mai bine, să
cerem ajutorul științific al fraților din Vechiul-Regat, care ne-ar
putea împrumuta, cu ușurință, câțiva juriști învățați...

— Ba un drac! Cine-a mărje măi, s'aducă atari frazeoloji
ghin București... să-ți vorovască ghe pe cachedră păsărêșche,
c'o țeleritache ghe cinci prepusăciun'i pe secundă, să nu preceapă
sufle' ghe student arghelean, ce sfântu boscoroghêșche grecu, ghe
pe cachedră! Amú, dăm' tu bună pace, frache, cu 'atari dorință
gheșêrche, ba potu-ți spun'e, chiar foarche periculoasă, pântu
spiritu' arghelean!

— Așa crezi, Piştuco?

— Ghe bună samă cumc'așè! Mai dă-i și'n trăzn'et ghe
răgățen'i! Ce n'e-om amesteca-n'e și'n facultachea iurighică arghe-
leană, cu brune'ți ghe păstă munche?

Dacă-i voarbă, avem noi arghelên'ii, iurișchi jeniali cvantum
satis și bugă' ghe orători... aşè să șchii tu!

— Dacă-i așa...

— Așè-i zo-acêe! Iau absolut tătă garanța lucrului!

Nu che doară pă tin'e capu ghe-acêe, c'om aranja noi cauza
facultăți iurighice ghin Cluj aşè, că să-i placă la tăt Rumănu ar-
ghelean cinschit și sâncer!

— Păi atunci... servus, Piştuco dragă!

— Servus... che salut cu gheosăbită dragosche, iubiche!

Sibiu, 1919.

A. P. Bănuț

Post-scriptum.

Spre norocul universității clujene, nici Piștuca, nici ceilalți
119 concurenți ardeleni, n'au devenit niciunul profesori la facul-
tatea de drept.

În schimb, prevederea mea din 1919 s'a 'mplinit azi, cu vârf
și 'ndesat: „Regățenii“, de care avea o adevărată oroare Piștuca,
au intrat zilele trecute, cu duiumul, în facultatea juridică din Cluj.

— „Vezi, Piştuco dragă.... de ce te temi, nu prea scapi!“

Tinca, Nov. 1934.

A. P. B

Din stânga și din dreapta

63.

În vara trecută mă găsiam în Slănicul Moldovei. Nu pentru desfătarea ochiului, nici pentru ruletă sau flirt (flirt cu molii în cap! — ridicol, nu? Par'c'ai spune: o babă la tenis...), ci de nevoie, trimis de doctor la apele sărate și la și mai săratele angarale de acolo. Și cum organul care m'a pus pe drum și mi-a coborît capul în mână*) își accentua mereu prezența sub coasta

---

*) Numai cine a fost condamnat să treacă în tren șubredul pod de peste prăpastia de lângă halta Ciurmani înțelege această afirmațiune, care altora le va părea cu totul gratuită. Dar vorba ceea: în tot răul și-un bine. Oricât te-ai svârcoli de durere înainte de a-și fi întins locomotiva botul pe pod, cât ține traversarea acestuia — și vă asigur, ține o vecinicie! — te simți sănătos-tun. Doar un pic de sudoare rece de-alungul coloanei vertebrale, în caz că ți-au alunecat privirile curioase spre fundul gheenei, o curmare a respirației, o ofilire bruscă a trandafirilor din obrazul bărbaților (care-i vor fi având) — căci cei din drogherie, ai femeilor, rămân nealterați, virgini — și-un svâcnet al inimei în panică... — nebună de-a evada din cușcă-i și a se salva înainte de stăpân'-său. Incolo, nici tu ficat, nici tu rinichi. Par'c'ar fi absenți din organism, deși cu câteva clipe mai nainte nu mai pridideați cu termoforul ca să le calmezi nervozitatea. Curios nu-i așa? Un fenomen de necrezut și totuși real. E doar verificat nu de unu'-doi, nici numai de mine, — care, în definitiv, nefiindu-vă cunoscut, n'aș putea pretinde să mi-o credeți pe cuvânt — ci de mii de pacienți hepatici care au avut plăcerea de a simți clătînându-li-se firul vieții în același ritm cu clătînatul podului de sub ei.

Eu, D-zeu îmi vede sufletul, recomand nu numai cu conștiința liniștită, dar cu toată căldura, tuturor celor care în loc să prăsească piatra pe măsele, o depozitează la ficat sau rinichi, ca în timpul crizelor, să nu-și mai cheltuiască bănișorii cu doctori și prin cele farmacii, ci să urce în primul tren — direcția M. Ciuc — Tg.-Ocna — și, sunt sigur, îmi vor fi recunoscători pentru efectul miraculos al acestui pod. Calmant sigur și, în tot cazul, mai ieftin decât cel doftoricesc. Eventualele „stopări“ ale trenului, mai lungi decât cele prevăzute în orarul mersului trenurilor, să nu-i descu- rajeze. Ele sunt, probabil, anume aranjate de-așa, ca, răscolind

dreaptă (și când vr'un organ îți strigă mereu: *prezent!* — nu e bine), umblam mai mult singurel, ducându-mi crucea și gândurile — nu prea luminoase — când în susul Slănicului, spre cascade și fosta frontieră „Kecskés“, când în josul lui, spre Slănicul-sat. În astfel de localități e rară societatea care să te 'nviozeze sufletește, devremece conversația care se'nnodă și se desnoadă aci zi de zi e aceeași, mereu aceeași: despre boale, medicii localnici, efectul apelor, casă, masă, scaun, igrasie, pungășie... În cel mai bun caz: despre politică. Tot atâtea prilejuri nu de o înseninare a stării sufletești în care, de voie-de nevoie, te resemnezi, ci de o potențare a enervării, a deprimării. De aceea, preferi lipsa unei astfel de societăți. Când dai însă de câte-o fire mai veselă, de câte-un *tovarăș de apă* în compania căruia uiți metehnele care te-au dus acolo, nu te-ai despărți toată ziua de el. Cum mi s'a 'ntâmpat, din norocire, mie. Și bucuria mi-a fost cu atât mai mare, cu cât „tovarășul“ era un vechiu cunoscut, și unde pui că mai era și din partea locului, va să zică: un informator prețios în multe chestii care priviau acea regiune.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nisipul drojdiilor ficatului celor nervoși, cu atât mai evident să fie efectul hapului de spaimă pe care ți-l administrează boșorogul pod. Imi permit acest consiliu, întemeiat și pe experiența-mi proprie dar, îndeosebi, pe și mai valoroasele asigurări ale slujbașilor (cu câți n'au stat aceștia de vorbă!) din gara „Petru Rareș“ („Mă-défalva“ în era lui „Teremtette“, — aci, se pare permanentizat și sub noua firmă valahă), cari — între noi rămână vorba! — fiindcă trenul cu care sosiam avu o mică întârziere, au avut amabilitatea de a ne reține, pe toți pasagerii cu destinația Tg.-Ocna, *cinci ore* încheiate, în această... hai să-i zicem *gară*, — trecută, probabil, în hărțile C. F. R.-ului ca gară de primul rang, înzestrată cu tot confortul necesar unor astfel de întreruperi impuse de voința musoliniană a șefului stațiunii care perpetuiază pe plaiurile Ardealului, cu atâta energie, amintirea biruitorului dela Feldioara din 1529 a arhiducelui Ferdinand.

Lungă deraiere dela subiect, veți zice. Lungă, adevărat, dar nici pe departe atât de lungă ca podul cu pricina, nici ca adăstarea noastră de 5 ore pe ghimpii revoltei în *raiul* dela „Petru Rareș“, al cărui patron, de dincolo de moarte, de bună seama nu va fi prea bucuros de cinstea ce i s'a făcut acestei stații (nicăiri nu înțelegi mai bine ca aici etimologia cuvântului *stație*) lipindu-i numele său, pe care, în astfel de ocazii, vrând-nevrând îl amesteci, printre dinții înclistați de plăcere, în societatea unor ființe transcendente.

Dela acest cunoscut am aflat, d. p., pe lângă informații precise asupra efectului fiecărui izvor din cele 13 care fac bogăția și reputația Slănicului, și informația că începuturile comunei sale de naștere, Poiana Sărată (după cum vedeți în regiunea aceasta toate-s sărate, cu deosebirea că'n P. S. e mai mult sare atică, iar în Slănic : sare purgativă), nu se pierd în negurile unui trecut prea îndepărtat, că datează abia din anul 1823 și că întemeierea ei se datorește lui *Purcel* *), care a colonizat aici la fosta frontieră 24 familii române, cu un preot — chiar bunicul prietinelui meu. Lipsiți însă de pământ arător, mai fiind aci și destul de izolați de comunele din jur, noii coloniști trăiau nu cum voiau, ci cum puteau: cu mijlocirea schimbului de mărfuri între cele două țări megieșe. Și ca oameni năcăjiți cum se găseau, firește că nu prea țineau seamă de ce este al Chesarului. (Luxul trecerii prin vamă a fiecărui ac — vorba vine! — și-l puteau îngădui ghiaburii cu său la rinichi, nu costelivii aceștia de coloniști cu mațele lipite de șira spinării). Contrabanda de altfel a fost și va fi cât lumea în-deletnicirea tuturor celor cu așezarea într'o țară, dar cu izvorul de traiu, cu buzunarul, în cea învecinată. Și devremece banii ți-s întotdeauna unde ți-e și inima, — nu e de mirare că inima Poenarilor noștri era dincolo de stâlpii cu vopseaua roș-alb-verde.

Decât, ca să fii „hoț de două țări“, cum îi injuriau penele de cocoș de pie memorie, trebuia să ai o leacă de glagorie sub căciulă, — ba încă cât de ascuțită! În tot cazul mai ascuțită decât a celor care-ți supravegheau mișcările.

Și Poenarii o aveau, căci nu huzurul, ci *nevoia* agerește mintea. Și nevoi?... Mai multe decât finanți și jandarmi pe graniță. Spete se cereau doar, ca să le poată duce.

Ilustrarea istețimii acestei avangarde a distrugătorilor vechilor hotare dintre frați, nu întârzie. Și noi, ceilalți doi — căci ni se mai atașă în curând un alt bun cunoscut al amândurora, — asta o așteptam.

---

*) Să nu se confunde cu patrupedul românesc, condamnat la tigae. *Purcel*, scris cu inițială mare, a fost un general de origine Englez (se citește: Pörrssel.)

Apropòs de numele generalului *Purcel!*... — continuă tovarășul nostru din Poiana Sărată. Știi cum procedau Poenarii mei ca să-și poată trece porcii în Țară?

— Grea afacere, căci porcul... porc, nu știe tăcea... Când ți-e lumea mai dragă te dă de gol, — noi, către el.

— Cu toate acestea, Poenarii au găsit metoda — foarte simplă de altfel — de a le lega limba 'n gură, trecându-i „dincolo“ ca pe niște ființe foarte docile.

— Cum?... Le legau limba 'n gură?... E posibil?

— Da, da... Decât expresia trebuie luată în sens figurat. Căci cu cât ai struni mai bine limba porcului, el ar guița mai al dracului. Pentru guițat n'are doar nevoie de limbă.

— Desigur. Atunci?

— Ii îmbătau. Lucru ușor și cheltuială puțină.

— N'o fi chiar așa de ușor.

— Mai ușor nu se poate: o bucată de pâine muiată bine în rachiu și vârită'n gura porcului. Nimic mai mult. Și jandarmii puteau apoi să-și tot ascută urechile... Nici cucuruzele Basarabiei n'ar avea darul să-i facă pe acești patrupezi să-și uite așa de complet și de repede monologizarea. Iși duc slănina par'c'ar fi niște manechine, nu ființe vii.

— Dar jandarmii n'ar fi putut da peste ei neațrași de grohăitul lor? — iarăși noi.

— Poenarii își aveau metoda lor și pentru eventualitatea unei întâlniri atât de neplăcute. Foarte simplă și asta. Trebuie să știi că nici un contrabandist de porci nu pleca singur. Intotdeauna mai lua pe cineva cu sine. Rolul acestuia era de-a merge înainte și a fluera mereu... ca de alungarea urâtului.

— Și încetarea flueratului însemna întâlnirea cu penele de cocoș.... — noi, luându-i povestitorului vorba din gură.

— Exact. Și atunci schimbau direcția.

— Ai dracului șmecheri.

— Nevoia și frica sunt cei mai buni dascăli.

— Fiindcă-i vorba de contrabandă de porci, intră al treilea tovarăș în vorbă, să vedeți cum și-a bătut joc de finanți un con-

sătean al meu din Baci*.) Țsta, ca atâția dintre foștii Mărgineni, își avea stâna în „Țară”. Gospodăria lui era însă în Baci, unde-i trăia și familia. Când se ’napoia la stână, după câte-o vizită acasă — și asta se ’ntâmpla cam de două ori pe an — firește că nu pornea cu mâna goală. Odată voia să-și treacă doi purcei.

— Țstora, mai mititei, te pomenești că le-a dat rozolie**) ca să le amuțească guițatul! — ne dădurăm cu socoteala ceilalți doi.

— Nu. Nici n’o să ghiciți șmecheria lui neica Gheorghe, că așa-l chema.

— Ei, s’auzim.

— Ce ai acolo? — îl întreabă finanțul când a ajuns în vamă, fixând pe umărul lui neica Gheorghe sacul în care se sbătea ceva.

— Cum, țăranul trecea prin vamă? — noi, mirați.

— Pe dinaintea nasului finanților și jandarmilor.

— Mare îndrăsneală, domnule!

— Dar și istețime.

— Ei și?... — noi, tot mai curioși de trucul folosit de „neica Gheorghe.”

— Un cățel, domnule, — răspunde acesta. Vreau să-l duc la stână și mi-e teamă că-l pierd prin pădure dacă-i dau drumul.

— Cățeel? — zice finanțul, bănuitor. Ia desleagă sacul!

Când deslegă neica Gheorghe gura sacului, într’adevăr o jîgodie de cățel o zbughi în goană, ajutat firește și de cleștele degetelor vânjoase ale stăpânului, care se ’ngrijise să-i facă libertatea și distanțarea cât mai grabnică de cei rămași cu sacul gol, suprema fericire.

— No vezi, domnule, ce mi-ai făcut? Nu-s io destul de ostenit, acum să mai alerg și după nevoia asta de cățel!... Și cine știe când l’oi prinde, c’ai văzut d-ta cât de spăriat a tulit-o, — zise, făcând pe necăjitul, neica Gheorghe.

Finanțul rămase în adevăr cam rușinat.

Intr’un târziu, iată iarăși țăranul cu sacul în spinare.

---

*) Comună aparținătoare plasei Săcelelor.

**) Tot o băutură spirtuoasă, dar dulce și colorată roz.

— L-ai prins? — întreabă finanțul bucuros, mai bucuros par'că decât stăpânul cățelului.

— Abia-abia. Mai să-mi dau sufletul alergând și strigând după el. Că omu', de..., n'are patru picioare, nici splină de câne. În sac, în adevăr, se svârcolea iarăși ceva viu.

— No treci! — finanțul către el, — absolvându-l de un nou control. De unde să-i plesnească prin capadochie mustăciosului, că neica Gheorghe, în locul cățelului, își aducea în sac purceii ascunși în pădure!

Noi, încântați de istețimea lui neica Gheorghe, de-odată, ca niște copii:

— Deștept finanț!

— Halal!...

— Să-i sară ochii cui n'a văzut mai deștept! — completă al patrulea glas, dela spate, al unui alt cunoscut, cu albușul ochilor muiați în bilă și livid ca un ieșit din ocnă, dar neasemănat mai vesel ca după terminarea curei, nimerit acolo tocmai la timp, ca să poată auzi și el renghiul pe care i-l jucase neica Gheorghe din Baci finanțului ahtiat de pinteni.

Și omul, uitându-și de bilă și de dispepsie:

— Ian mai spuneți domnilor vreo pățaranie de asta că mă fac sănătos. Par'că mi-a venit sufletul la loc.

— Ei, de bine ce-ai venit, deși mi-a sosit sorocul dejunului, vă mai spun o pățanie a unui Poenar, — reluă iarăși vorba primul narator.

Ăsta, la fel cu neica Gheorghe al d-tale, voind să-și rădă de împănății graniței, hai să-și treacă și el prin vamă un butoiăș cu petrol. Zis și făcut.

În vamă, finanțul, cam mirat de prezența Valahului pe care-l știa băător mai mult al potecilor lăturalnice, cât ce-l zări, îl luă la ochi. Iar când s'aproprie de el, nările-i se dilată a bucurie. Simțiră aromă de rom. Și blestematul de Poenar știa că finanțul moare și 'nvie de dragul alcoolului. De aceea îmbibase bine cu rom și dopul și doagele butoiășului.

— Ce ai în butoiu? — întreabă autoritar finanțul.

— Niște gaz, domnule, — răspunde smerit Românul.

— Ce gaz? Miroasă de-o poștă *rumul*!...

— Poate miroasă din altă parte, domnule, da 'n butoiuș e gaz.

Reprezentantul fiscului, bucuros c'a mai pus mâna pe un pișicher și că mai are pe cine să amendeze pentru încercare de seducerea autorității, pune mâna pe butoiu, își deșertează plămâniș de aer, — par'car fi voit să-i umple și pe aceștia cu rom — și, lacom din cale afară, când trage dopul, își și lipește ventuzele sorbului de sub mustețe la urdinișul butoiușului.

Ei, ce să va mai spun?... Când și-a deslipit lipitorile de vrana butoiului, era gol dracu: fața congestionată, ochii ieșiți din orbite și murdar... murdar... nici să-l fi scos dint'o sondă de petrol.

— Zi numai chibrit mai lipsia! — noi într'un hohot de râs.

— Doamne păzește! Aprindea pădurea..., că ăsta ar fi luat-o razna printre brazi.

— Și Poenarul?

— Poenarul sta să se 'nnece de râs. Dar se stăpânia. Doar atâta a zis: Păi io ți-am spus, domnule, că-i gaz. Vezi dacă n'ai încredere și ne tot bănuiești de mincinoși?

— Și nu i s'a 'ntâmplat nimic Poenarului?

— Ce să i se 'ntâmple? Dimpotrivă, s'adunaseră toți câți erau prin vamă și râdeau de se prăpădiau. Numai lacomul — după cum spunea Poenarul — se retrase rușinat și încruntat, stropind pe cei din jur cu gazul și sputa pe care-o repezia spre ei prin pieptenele mustețelor năclăite, din dosul cărora nu putuse desluși Românul decât două vorbe, mereu repetate și sfârâmate în scrâșnet de măsele: *Isten și olăh*.

— ăsta ar trebui decorat domnule! Mai trăește?

— Nu, a murit sârmanul.

— Păcat. Ar face minunate servicii și azi!...

— Da de ăl cu procesul verbal ați auzit? — tot el, nu cumva s'o uite.

— Spune, dom'le! De unde era să auzim? — iarăși toți către povestitor.

— Tot la un Poenar, continuă acesta, găsiseră odată finanții un litru de vin. L-o fi luat creștinul pentru sine, să-l aibă pe drum, l-o fi luat să-l ducă cinste cuiva, — Domnul știe.

— Să ducă în cinste vin din Poiana Sărată în țara vinului?

— Că bine zici!

— În vamă, cum a dat mustăciosul de boanghin de sticlă, hai să-i dreseze proces verbal de contrabandă.

— Da nu-i contrabandă, domnule, l-am luat pentru mine. Dacă-i vorba să fac contrabandă nu plec c'o glajă de vin, iau un butoiu! — se desvinovăția bietul Român.

— Hai numai hai! — zice finanțul, împingându-l spre biroul vămii. Vă știu eu ce poame sunteți!

În birou, încă un funcționar mai în vârstă, care înțelegând despre ce e vorba, prinse a zâmbi, uitându-se par'că cu simpatie la țăran.

Poenarului nostru atâta i-a trebuit: să știe că singurul martor ce se găsea acolo îi este binevoitor.

Sunt foarte curios să văd cum naiba a scăpat ăsta de belea, — întrerupe unul din noi.

— Simplu de tot și ăsta. El știa că dacă lipsește „*porcus delicti*“, n'are ce-i face.

— Și ce drac a făcut? — noi, tot mai curioși.

— Cât timp a dresat finanțul procesul verbal, țăranul, care nu stetea în fața lui, fiindcă se dăduse mai după spatele bătrânului funcționar, gâl—gâl... gâl—gâl... pân'a deșertat sticla. Când a terminat finanțul de scris și-a voit să anexeze corpul delict la procesul verbal, mai „anexează“ dacă ai ce!

— Scăpărător e inteligent, domnule!... Și finalul?

— Finalul: înjurături fișcălești și-un răs cu lacrimi. Înțelegeți de unde venia râsul.

— Și Poenarul?

— El, cu fața inundată de-o bucurie reținută, își ștergea domo! cu degetele-i noduroase sfârcurile mustețelor, înviorate par'că și ele de „vinul Domnului“ și de istețimea stăpânului lor.

— Cu așa țărani se mai poate mira cineva de realizarea visului nostru național? — exclamă unul, cucerit de atâta istețime nativă.

Se făcuse târziu și noi nu luasem încă dejunul deși-i trecuse de mulțitor sorocul. Cu toate acestea, ezitam să ne despărțim. Așteptam să mai bage careva măciniș pe moară. Și așteptarea n'a rost de lungă durată.

— Devremece văd că și așa am cam întârziat de la dejunul de azi, să vă povestesc și eu ce-am văzut și auzit mai ieri, — începe cel sosit mai în urmă.

Deși porniserăm către casă, ne-am oprit iarăși, făcând cerc în juru-i.

— Ian zi! — că ăstea fac mai mult pentru sănătate decât toate dejunurile...

— Plecasem ieri în piață — începe lividul — să iau niște pepeni. Intr'un colț, un țăran în fața unui târgoveț, și'n jurul lor, alții, numai urechi.

— Veniam într'o vară dinspre Cașin, — povestia țăranul. Și cum n'aveam nici un tovarăș cu care să mai schimb o vorbă, îmi în-nodam și desnodam singur gândurile. Că de gânduri, oricât ai vrea, nu poți scăpa...

De jur-împrejur par'că cădelnița cineva: un miros de brad de te sfinția, și-o liniște... cum numa'n cer mai poate fi, când coboară Dumnezeu sfântul între îngeri. Iar eu păcătosul, o spă-riam cu duduțul opincilor mele nătângi, cu trosnetul vreascurilor pe care călcam.

Oiu fi mers io oarecât prin pădurea în care intrasem, fără să întâlnesc pui de om... De-odată, tresar. În apropiere, alte trosnituri de vreascuri. Tot sângele mi s'a grămădit la inimă. Simțiam că-s în vecinătatea unei dihanii. Dau să cotesc la stânga, căci îmi părea că trosniturile vin din dreapta. Da abia fac câțiva pași și... mai fugi dacă-ți dă mâna. O namilă de urs, gata să mă ia'n brațe, îmi îmbătoșă păru', ridicându-mi căciula din cap par'că i-ar fi dat bună ziua lui Moș Mărtin.

— Un adevărat Münchhausen! — domnule.

— Să zici!

— Da nici târgovețul de disprețuit!...

— O fi rămas cu gura căscată...

— Ce să rămână cu gura căscată! Dimpotrivă. Văzând că Nea Ion vrea să-și rădă de el, îi înșfăcă pe neașteptate căciula din cap întrebându-l: Asta era?

În momentul următor, un răs nestăpânit scutură burțile celor din jur.

— De ce? — întreabă unul dintre tovarăși, care nu prinsese înțelesul gestului târgovețului.

— Păi capul lui Nea Ion era gol chilug. Nici un firicel de păr de-asupra frunții.

— Și totuși părul i s'a 'mbătoșat de spaimă.

— Altfel cum era să i se ridice căciula?...

— Șmecher și târgovețul...

— Da tot Român!

Când ne-am despărțit, nici să ne fi administrat cineva o injecție de vitamină. Sprinteni, bine dispuși. Chiar lividului cu fața de ocnaș i se rumenise obrazul și par'că-i dispăruse și bila din albușul ochilor.

Un necunoscut, care dela o parte ne ascultase atent istorisirile, nu se putu stăpâni ca, la despărțirea noastră, să nu ne spună:

— Pe pacienți ca dv. administrația băilor ar trebui să-i aducă și să-i țină aici, gratuit, ca pe palme. Căci o oră de distracție cu dv. face mai mult pentru sănătatea suferindului decât toate rețetele doctorilor.

Poate avea dreptate necunoscutul. Decât, administrația Eforiei, mai „practică”, gândia altfel. Noi însă, nedispusi de a da reprezentării pentru alții, în serviciul d-lui administrator al băilor, eram fericiți că ne-am descoperit unul pe altul și că din ziua aceea nu numai că nu ne mai sustrăgeam societății, ci, din contră, eram indispuși toată ziua în care nu ne întâlneau.

Ajuns acasă, și reîmpropătându-mi pe 'ndelete cele auzite despre deșteptăciunea țăranului nostru — în speță despre a „contrabandiștilor” din vechea graniță, căci în privința istețimii nu rămân în urma vechilor Poenari nici țăranii din celelalte puncte ale vechii frontiere — am meditat mult asupra constatării dureroase a unuia care-mi spunea că toți aceștia, de când au dispărut frontierele dintre ei și „Țară”, se *prostesc* văzând cu ochii. În urmă însă, mi-am dat seama că nu e nimic de mirare în această constatare. Lipsa piedecilor de înlăturat merge întotdeauna în paguba invențiozității. Cremenea, neciocnită de amnar, nu dă scânteii. Și azi, pentru creierul țăranilor acestora, lipsește amnarul: frontiera, cu împănății și temuții ei paznici de odinioară, cu toate obstacolele pe care le ridicau aceștia în calea fericirii lor.

Domnule Ministru al Domeniilor, nu credeți c'ar fi cazul să vă sesizați și dv. de mahnitoarea constatare a celor care-au trecut prin comunele din fosta graniță? Nu credeți c'ar fi cazul să Vă gândiți la o transcolonizare a țăranilor din acestea la frontierele actuale ale țării: spre Tisa sau Bulgaria, păstrând în felul acesta proaspătă o istețime rafinată în curs de mai multe generații și pe care nu vor putea-o suplini „contrabandiștii“ dela hotarele de azi decât numai după o școală a vieții tot de câteva generații?

S'ar realiza un dublu câștig: vechii „grăniceri“ nu s'ar prosti, iar noii „grăniceri“ ar avea dela cine 'nvăța abecedarul metodelor de pus în aplicare la „schimbul“ de mărfuri, fără să mai fie nevoie de deplasările, prea costisitoare, ale d-lui Manolescu-Strunga, pentru încheieri de convenții comerciale. Unde mai pui apoi câștigul Statului, din trupul căruia n'ar mai ciupî toți *boanghinii* și toți *tuka na glava!*.... Iar dv. ați binemerita nu numai dela toți acești muritori azi de foame și cu creierul din an în an mai trândav, ci și dela Neam, — gelos de reputațiunea sa de nație isteată.

S. Tamba

Dări de seamă

G. Tutoveanu — *Gedichte Auswahl. In's Deutsche übertragen von A. Flachs.* — Poetul G. Tutoveanu, din Bârlad, are bucuria, în pragul bătrâneții, să-și vadă o parte din opera sa literară, tradusă într-o limbă străină.

Pentru generația tânără de azi, domnul G. Tutoveanu e aproape un necunoscut. În vremea patriarhală a Sămănătorismului, a fost o mare nădejde, care însă nu s'a împlinit. Poezia d. G. T. a înflorit în umbra lui Eminescu, Coșbuc și Șt. O. Iosif. E un poet minor, fără mari orizonturi, fără acel element energetic care atrage atenția contemporanului și prin care un poet rămâne mai târziu în amintirea cititorului. Idila, erotica rustică și pastelul sunt singurele note dominante.

A rămas același poet duios, dar nu și „puternic”, cum credea d-l N. Iorga, cu toate că a încercat și strunele poeziei patriotice.

Totuși în larma poeziei „moderniste” din zilele noastre, intelectualizată până la non-sens, cu exagerări inutile de stil, pretinzându-se adâncă și nefiind în realitate decât un conglomerat de imagini fără simțire, poezia d. G. T. are ceva din încântarea isvorașului de munte, care murmură sfios în tăcerea de catedrală a pădurilor.

În traducerea sa d. A. Flachs a căutat să se ferească de adagiul „traduttore, traditore” și a reușit în cele mai multe cazuri. Traducerea e cât se poate de curgătoare și firească. Dacă uneori nu-și ajunge originalul, alături însă vine să dea un suflu nou versurilor, ridicând valoarea unora dintre poezii.

Pentru o mai bună orientare, reproducem următoarea poezie :

Ein Traum

Auf Pfaden von Wellen am Himmelsrand streichen
Phantastische Bilder, ein rufendes Zeichen.

Im Westen der Dämmerung Feuerglut schwebt,
Im Osten der silberne Mond sich erhebt.

Von zitternden Weiden steigt auf mit dem Wind
Ein flüsterndes Singen, so weich und so lind.

Und oben vom glühenden Himmelsraum
Sich senkt durch die Lüfte vom Glücke ein Traum. . . .

Von Glanz und von Zauber ist alles erfüllt,
Dein glänzendes Auge von Lieb' ist ein Bild.

Pe de altă parte traducătorul s'a străduit să fie întru totul credincios originalului. A căutat să păstreze în traducere și rima și ritmul și numărul silabelor chiar. O muncă extrem de migăloasă, care uneori poate fi în paguba fondului. D-l G. T. poate fi de altfel destul de mulțumit și recunoscător traducătorului. Vom pune față în față traducerea cu originalul pentru o mai bună orientare.

Strajă

Impânzit-a lunca toată
Ne'nțeleasa lunii vrajă;
Numai plopul spune basme
Stând de strajă.

Deprin țarine s'aude
Pitpalacul suspinând,
Și'n tufiș privighitoarea
Cândșicând.

Sopotind, păraul trece,
Blând copil povestitor,
Basmul dragostii el spune
Tuturor.

Peste sufletu-mi stăpână-i
Ne'nțeleasa lunii vrajă;
Numai dorul meu de tine
Stă de strajă.

Die Wacht

Silbern ist der Hain durchzogen
Von des Mondes Zaubermacht,
Märchen säuselnd, nur die Pappel
Hält die Wacht.

Über Äcker, über Felder
Seufzend tönt der Wachteln Schlag,
Manchmal tönen Nachtigallen
In dem Hag.

Und ein kleines Bächlein rauschend
So wie Kinderplauderei,
Süßes Liebesmärchen flüsternd
Eilt vorbei...

Ganz beherrscht ist meine Seele
Von der mondbeglänzten Nacht;
Nur nach dir die süsse Sehnsucht
Hält die Wacht.

În vremea din urmă poezia românească a început să atragă luarea aminte a străinătății. Datorită stăruinței unor suflete alese, s'au înfiripat încercări de traduceri destul de serioase în italiană, franceză, germană și chiar engleză (Creangă).

Această activitate și-a găsit îndemnul în bună parte în urma premiului instituit de marele iubitor de literatură românească Hamangiu, pentru ca străinătatea să cunoască în sfârșit mai de aproape spiritul și sufletul românesc în manifestațiunile lor cele mai alese.

Când însă poeții lirici reprezentativi ai neamului ca G. Coșbuc, O. Goga, Șt. O. Iosif ș. a., mândria poeziei românești, n'au fost încă până azi înfățișați străinătății, am fi dorit ca d. A. Flachs să-și fi încercat puterile d-sale de traducător mai întâi în această direcție, spre un mai real folos pentru literatura românească.

Victor Rath

Cântec de Sirenă, roman de *N. Pora*; Ed. „Cartea Românească“.

Scriitorul N. Pora, autorul romanului „Cântec de Sirenă“ nu este la prima sa lucrare literară. Anul trecut, sau acum doi ani, ne-a dat „Măscărici“, roman bine primit și de publicul cititor și de critică, iar mai înainte o întreagă serie de lucrări literare mai mici. Ne-am fi așteptat deci, de data asta, la o operă bine încheată, puternică și de o valoare estetic-literară superioară. Dar „Cântec de Sirenă“ înșeală așteptările noastre ca un .... cântec de sirenă!

lata de ce.

În romanul cu acest titlu, autorul ne poartă cu sine pe pământul Dobrogei, într'un mediu romantic: un sat de Români și de Turci „Ciamurlia“, așezat la marginea mării; case risipite până aproape de coastă, plaje, stânci, cer albastru. În acest cadru încântător sunt plasați și se mișcă eroii săi: o păstoriță de capre, Irina — personajul principal al romanului — tot așa de candidă ca și mediul fizic înconjurător; moșierul grec lanache lanole, muncitor, econom, sgârcit; nevastă-sa Fani, cochetă, certăreață, risipitoare; Costea, moșierul din Scăeni, fratele lui lanole, amantul cucoanei Fani; Titel, unicul fecior al lui lanache lanole, care, după terminarea liceului, a petrecut șase ani la Paris, de unde s'a întors fără carte și fără diplomă; baba Gherghina, o biată bătrână oarbă, mama Irinei; State, logofătul brutal și obraznic.

lata personagiile principale ale romanului, dintre care unele — Fani, Costea, lanole, Baba Gherghina — bine încheate și bine individualizate.

Cu acest material uman, deși tema moșierului grec, hrăpăreț și avar, sau aceea a feciorului de bani gata, trimes la studii la Paris pentruca să nu facă nimic, sunt teme cunoscute și învechite, s'ar fi putut totuși închea un roman puternic, dacă scriitorul ar fi avut aceeași grijă de personagiile principale — Irina și Titel — iar pe de altă parte, acțiunea, în cadrul căreia se mișcă aceste personaje, ar avea mai multă realitate și o motivare psihologică mai adâncă.

Personagiile principale însă au o factură romantică, asemenea personagiilor din „La mare au diable“ sau din „La petite fadette“ ale lui George Sand: o făptură idealizată până la vaporos și inconsistență. Irina este o biată orfană, păstoriță de capre. Lumea ei: casa, bătrâna Gherghina, mama ei, cele patru capre și marea. Un început de idilă cu flăcăul unui vecin, pescar frumos și voinic, plecat la oștire, închidea cerul aspirațiilor ei. Așa ne este prezentată Irina la începutul romanului: cu acest orizont de viață, cu aceste posibilități spirituale. Evo-

luția ei sufletească de mai târziu ne surprinde și ne uimește. La fel și Titel: ne este prezentat ca un tânăr absolvent de liceu, care a stat la Paris șase ani. Avem pretenția să vedem în el un om matur, un om format, — în bine sau în rău —, dar un om format. În schimb însă ce vedem? un Titel pîrpiriu și necopt, un fel de „pușorul mamei” incapabil aproape de a merge pe propriile lui picioare și de a judeca după capul lui. La un moment dat, cucoana Fani uită că fiul ei a stat șase ani la Paris și se întreabă dacă e . . . major! Acest Titel, trăit în Paris, unde își avusese escapadele lui, cade pe bec pentru păstorița Irina, care dintr’odată devine eroină de roman de aventuri — oare cu ce posibilități spirituale? —, o fură, se duce cu ea la București, unde trăesc o viață îngerească. Nemotivat, absolut nemotivat și ireal.

Reproduc scena salvării caprelor Irinii . . . în limuzină!, pe o vreme de ploaie:

„Și bieteale noastre capre, isbucni în plâns Irina, s’or fi înecat săracele. Uite ce puhoi vine! Iar Titel să uită la ea răpit și înduișat de durerea ei, rostind apoi hotărît: — Nu e vreme de pierdut! Haidem repede, să vedem dacă nu le scăpăm . . . . Dupăce duse pe oarbă în limuzină, pătrunse cu Irina în coșar, unde dădură de capre lângă ușe, behăind înfricoșate. Cu mare greutate le cărară în mașină, una câte una, pe cele patru capre . . . .”

Inutil, cred, să mai luăm și alte exemple. Fuga lui Titel și a Irinei la București, moartea babei Gherghina, criza sufletească a Irinei la auzul morții mamei sale, traiul tinerilor fugari la București, moartea subită a boerului lanache, sunt scene frumoase, considerate fiecare în parte; unele dintre ele însă nu sunt motivate prin felul de viață și prin psihologia intimă a personajilor și nici nu se încheagă într’un tot unitar, care să dea impresia vieții.

Petre I. Teodorescu

*

DI Gh. Popa Lisseanu completează cele două volume de *izvoare ale istoriei Românilor*, pe care ni le dăduse în anul trecut, cu încă patru.

În primul din acestea (v. III), cu titlul: „*Românii în poezia medievală*”, scoate la iveală din această poezie o serie de date privitoare la existența Românilor la Nordul Dunării, în evul mediu, și de viața etnică, aparte de celelalte popoare, infirmând și prin aceste mărturii șubredele argumente ale celor cari au tot interesul să ne conteste stăruința pe aceste plaiuri, în această epocă.

Cea dintâi amintire despre Români, în poezia medievală, o găsește dl G. P. L. într'un pasagiu din lucrarea versificată „*Gesta Henrici*” a clericului Godefridus (Gotifredus) din Viterbium (n. pe la 1120), în care se vorbește de Blachii din Blachina (aproape de Constantinopol), care pare a fi fost o colonie românească, adusă aci din țara Scythilor dela Nord, înainte de mijlocul v. al V-lea.

Sunt între aceste date și unele neutilizate până acum de istoriografia noastră, ca d. p. *Weltchronik*, poema lui Rudolf din Ems, în care, povestindu-se între altele „despre situațiunea Ungariei din momentul venirii Maghiarilor”, se spune că Valwii și Vlahii („wilde Vlachim”, *wilde* luat în accepțiunea lui primitivă: *locuitor al pădurilor* < Wald, ca și *sălbatic* < *silva*[ticus]) locuiau *jensit des sneberges hant* (dincolo de munții de zăpadă).

Vol. VI cuprinde *Cronica Ungurilor* („*Chronicon Hungaricum*”) a lui *Simon de Keza*, cu prețioasele informațiuni păstrate de acest cronicar din veacul al XIII-lea asupra Vlahilor din Pannonia și a celor care au trăit împreună cu Secuii, precum și datele pe care ni le dă în *Apendice* privitor la înmulțirea nobilimei maghiare cu elemente străine.

În vol. V, conexasă cu al VI-lea, se dă *Cântecul de jale* („*Carmen miserabile*”), al fostului captiv al Tătarilor (1241—1242) *Rogierius*, un călugăr italian, umblat prin Ungaria în anumite misiuni și ajuns mai târziu arhiepiscop la Spalato. Bun mânuitor al condeiului, el descrie evenimente la care a luat însuși parte, ca martor ocular, atingând în scrierea sa și momente din istoria noastră medievală, numiri de localități și de organizații ale locuitorilor țării, în care dl G. P. L. vede „cnezatele românești”.

În vol. VI. sub titlul „*De inventa Ungaria Magna*” se reproduce din Colecția Hurmuzaki raportul pe care-l prezintă superiorului său (prin 1236) călugărul *Ricardus* (Iulianus), care lângă fluviul Ethyl descopere Ungaria Mare, cu strămoșii Ungurilor, — raport care pe lângă păstrarea unor informații de interes privitoare la popoarele și țările prin cari a trecut (Sichia, Alania, Veda ...) vorbește și de trecerea prin Bulgaria lui Assan și prin Rumelia ce aparținea atunci imperiului bizantin (*per Bulgariam Assani et per Rumaniam*) ca și de *Pășunile Romanilor* (*pascua Romanorum*) din Pannonia, pe care *n'au găsit-o pustie*, ci locuită de popoare care au trebuit cucerite și supuse.

E de prisos, credem, să mai accentuăm importanța acestor izvoare — publicate și în traducere românească — pentru toți cei pe care-i pasionează cunoașterea trecutului nostru, nedeformat de interese lăaturalnice străine.

Și dacă d. prof. G. P. Lisseanu își adaugă prin recentele volume un nou titlu la recunoștința noastră o părticică va trebui să-l cedeze Tipogr. „Bucovina“, care a înțeles, și de astă-dată, că astfel de lucrări nu se pot tipări oricum.

*

Biblioteca Școlară, perseverând în gândul bun de a da la iveală pe un preț (20 lei) care să înlesnească punerea în cât mai largă circulație a textelor noastre literare cu valoarea nedijmuită nici de vreme nici de închinătorii modei, adaugă la seria volumelor publicate până acum (7) încă patru: 1. *Antologia umorului românesc (p. II)* cu pp. din I. Creangă, Gh. Brăescu, C. Hogaș. I. I. Mironescu, L. Rebreanu, I. C. Vissarion; 2. *Amintiri din copilărie*, cu pp. din V. Alecsandri, Jean Bart, I. Al. Brătescu-Voinești, I. Creangă, B. Delavrancea, Em. Gârleanu, Al. Russo, M. Sadoveanu, I. Teodorescu și Al. Vlahuță; 3. *Ion Ghica: Scrisori către V. Alecsandri*. 4. *P. Ispirescu: Basme alese*. Grupul de profesori care scoate această Bibliotecă, atât de practic editată prin anexarea la fiecare volum de peste 100 pagini a câte unui bogat glosar, ce face cu desăvârșire de prisos neplăcuta răsfoire în cursul lecturii a dicționarului — un mare avantaj pentru cetitor — o numește: „publicațiune pentru cultura elevilor“. Noi am eliminat cuvântul „elevi“, fiindcă în felul în care se prezintă, ea ar putea face servicii mult mai largi. Și publicul e foarte ciudat: în loc să se apropie, se distanțează de tot ce miroase a școală, a manual.

*

Corneliu C. Secășeanu: *Numismatica*. Noțiuni de numismatică: greacă, dacă, romană, bizantină și românească. Cu o hartă geografică a țărilor din lumea antică și o planșă cu monetele cari au circulat pe teritoriul României actuale. București 1934. Inst. de arte grafice „Ed. Marvan“. Pp. 62. Format 25×16 cm Lei 60.—

O utilă lucrare pentru colecționarii de monete vechi, pentru pasionații acestei științe auxiliare a istoriei. Lista autorilor consultați și prețul diferitelor monete o fac chiar necesară celor care caută izvoare de informație mai largă în acest domeniu și oareșicari precizii în privința valorii monetelor vechi.

*

D-1 Profesor N. Cartoian ne dăruiește primul volum de cercetări ale studenților d-sale, făcute în cadrul *Seminarului de istoria literaturii române* dela Facultatea de litere din București. Volumul cuprinde: 1. Istoricul și filiațiunea redacțiunilor ro-

mânești ale romanului Varlaam și Ioasaf. 2. O ediție critică a unui manuscris oltenesc din 1748 („Întrebări și răspunsuri”) cu un studiu asupra lui. Transcrierea latină a textului celui mai vechiu Fisiolog românesc copiat în 1693 la Brașov, în facsimile. 4. Fixarea caracterelor uneia din primele traduceri din franceză în l. rom.: „Carol al XII-lea” de Voltaire. Apoi: știri nouă despre călătoria la Muntele Athos și la locurile sfinte în 1766 a preotului bănățean Mihail Popovici; note despre un ms. latin adus de ostașii români dela asediul Vienei din 1683 și ajuns în bibl. Stolnicului Const. Cantacuzino. Partea finală a volumului cuprinde în 40 pp. „Bibliografia publicațiilor privitoare la cultura românească veche” — material scos din publicațiile anilor 1931 și 1932 de studenții Seminarului, sub conducerea prof. docent N. Georgescu-Tistu.

Sunt contribuții care oglindesc pregătirea viitorilor profesori de l. rom. și interesul pentru investigațiuni științifice personale, care duc, nu arareori, la rezultate nouă.

*

Asociațiunea „Astra” ne trimite ultimele nr-e apărute în *Biblioteca sa poporală*. Iată-le:

Nr. 208. *Poezii populare din granița Năsăudului* (culese de Emil Al. Boșca).

Nr. 209—212. *Trecutul nostru românesc*. Scurt manual de istorie națională, — scris de pana competentă a profesorului de istorie dela Universitatea din Cluj și membru al Acad. Române d-l Ioan Lupaș.

Nr. 213. *Tot omenia-i mai tare*. Comedie țărănească, în 3 acte, de Petrea Dascălul, cu tema scoasă din atmosfera unui sat cu oameni învrăjbiți de luptele electorale, în care totuși, triumfează în sfârșit *omenia*, fiindcă ea-i mai tare (8 persoane în total).

Nr. 217. *Noroc și veselie!* „Măriuța Sabie” și alte schițe umoristice din viața poporului, de Nic. Lupu.

și Nr. 218. *Calendarul pentru popor al Asociațiunii* pe anul 1935, întocmit de omul cu veche experiență în alcătuirea acestui anual dar de Crăciun, de scriitorul cu caldă și dezinteresată inimă românească d-l Horia Petra-Petrescu.

Calendarul cu peste 200 pp. și 14 ilustrațiuni costă 15 Lei iar celelalte câte 5 lei numărul.

Cărturarii satelor, răspândind această bibliotecă, dau posibilitatea tipăririi altor daruri, sprijinind în felul acesta ridicarea culturală a satelor, pe care suntem datori s'o servim cu toții, fără preget și fără socoteli lăaturalnice. **B.**

Nr. 215—216, *Dragostea-pârdalnica* (Năravuri muieresti). Comedie populară în 4 acte.

Comedia e scrisă de cel mai de seamă scriitor slovac de astăzi, de Josef Gregor-Tajovsky, care a 'mplinit în Oct. trecut 60 ani, fiind serbătorit de întreagă Cehoslovacia. Ca să ne putem orienta dacă un astfel de scriitor merită să fie lansat și în mijlocul nostru, e destul să amintim că el a fost premiat de două ori cu *marele premiu național de literatură în Cehoslovacia*, pentru merite literare: ca novelist, romancier și autor dramatic. Și mai apropiat sufletește ne va fi însă acest scriitor, dacă vom aminti că înainte de războiu a trăit ani îndelungați în Nădlacul nostru din Banat, unde se află o puternică colonie de Slovaci. Comedia de față, care face parte dintr'o serie întreagă, a scris-o ca să fie jucată de poporul slovac *dela noi*, luându-și subiectul din viața poporului.

Ea a fost tradusă și localizată cu multă îndemânare de o Cehă, măritată după un Român, de clujanca *Dr. med. Libuša Monastireanu*. O prefață scrisă de lectora de limba română la Universitatea din Bratislava, scriitoarea *Dr. Jindra Hušková* născ. *Flajšhansová*, ne face cunoscută personalitatea autorului.

Comedia va putea fi jucată cu mult efect în comunele *mai mari dela noi*. E apoteozarea iubirii curate, dela țară, cu învingerea finală a curăției și perseverenței celor îndrăgostiți. Veselie, scene duioase, cântece populare. Scenăria simplă — două odăi țărănești. Roluri, principale — 2 bărbătești, 4 femeiești; secundare — un singur rol. Numele sunt românizate, tot așa și cântecele care sunt luate din colecțiile noastre de folclor.

Cine lansează pe sate piesa tipărită de „Astra” — ne apropie totodată, sufletește, și de poporul cehoslovac.

H.

*

Dr. Caius Bardosi: *Politica de plasamente a Casselor de Economii*. Principii și sisteme. (Bibl. Inst. Economic Românesc nr. 116. Studiind, în mod comparativ, diferitele sisteme (*etatiste, limitate, libere*), de plasamente ale Casselor de Economii, autorul, referent la „Cassa Națională de Economii și Cecuri Poștale”, ajunge la concluzia că cel mai bun sistem care poate fi recomandat este cel al *plasamentelor limitate*, adică sistemul belgo-român, care permite o mai largă participare a Casselor de Economii la dezvoltarea vieții economice, — participațiunea fiindu-le însă reglementată de Stat, prin legi și restricțiuni speciale.

*

Ioan I. Ghelase, prof.: „Expansiunea economică socială a Mocanilor bârsani în trecutul nostru românesc.” Extras din rev. A. L. A. C. I., București, 15 pp. O broșură menită, se pare, mai mult a spori *numărul* publicațiilor „De același autor”, înșirate în pg. ultimă a copertei. Măciuca pe care i-o aplică, în „Plaiuri Săcelene” Nr. 12, compatriotul d-sale Al. Stroe-Militaru, face de prisos comentariile noastre.*

*

Părintele **Gh. Fl. Presmereanu** din Codlea ne trimite două caete de cântece și coruri. Primul (16 pp. 12 lei) e destinat claselor începătoare ale școlii primare, iar al doilea (coruri religioase în 4 voci mixte), 8 pp. 5 lei, adunărilor Oastei Domnului. Se pot procura dela autor, dar numai câte 10 exemplare. Sunt străduințe care ar trebui sprijinite, încurajate.

*

Cosmos sau Cântarea Stelelor, poem filosofic-spiritualist. (Concepție nouă care explică dumnezeirea, universul și nemurirea), de Cleant Spirescu.

Acestea sunt titlurile și subtitlurile poemului, care ne-a fost trimis la redacție și pe care înzadar am încercat să-l citim cu liniștea cu care se citesc lucrările, ce merită a fi recensate.

Di Cleant Spirescu, în loc de a privi în jurul său și de a se coborî în sufletul său, s'a apucat să străbată imensitatea spațiilor cosmice și s'a pierdut deabinelea în....eter! A făcut din poemul său un îngrijitor amestec de speculații științifico-filosofice și de considerații teologice, în care fotonii și super-fotonii revin la fiecare pagină. După concepția dlui Spirescu haosul a preexistat lui Dumnezeu și numai dela un timp oarecare a binevoit să creieze.... pe Dumnezeu!! Păcat de frumusețea unor versuri ce amintesc Scrisoarea I a lui Eminescu și de truda cheltuită în acest poem, care pusă în slujba altui scop, putea fi de vr'un folos.

*

Begir Walter.

Les relations albano-yougoslaves. (Que monsieur Jevtitch ouvre les yeux!) este o broșură într'o aproximativă limbă franceză asupra relațiilor dintre Albania și Yugo-Slavia pe de o parte și între aceeași țară și Italia pe de altă parte. O încercare de a dovedi oscilațiunile politice ale lui Ahmed Zogu între cele două puteri, doritoare de a-și întinde deopotrivă ițele intereselor lor economice și politice în această țară tânără. **T.**

*) Vezi și „Plaiuri Săcelene” nr. 4—5 (pe Apr.—Mai 1934) p. 5, despre o altă lucrare, în l. germană, a d-lui „inspector central din Min. de Ind. și Comerț.” D-l Toma Negulescu, care în „Gazeta Cărților” nr. 9—10 din 1934 l-a elogiat pe „adâncul cunoscător al trecutului Mocanilor”, își va mușca azi, desigur, degetele.

Cartea Satului se întitulează, simplu, cum se cuvine, o „carte” de preț : o culegere de coruri, cuprinzând în 104 pp., 37 piese, între cari 6 colinde, 7 coruri pe 3 voci egale și restul : coruri pentru 4 voci mixte, — datorite cunoscuților noștri compozitori : Kiriac, T. Popovici, G. Muzicescu, I. Vidu, N. Oancea, T. Brediceanu, I. D. Chirescu. C. Porumbescu, I. Velceanu ș. a. Corurile sunt selecționate și adunate buchete de prof. compozitor fost conducător al Reuniunii de muzică din Sibiu, d-l N. Oancea și scoase cu cheltuiala Fund. Culturale regale „Principele Carol”, în condițiuni tehnice superioare, cu o introducere din partea d-lui E. Bucuța și cu 8 ilustrațiuni care încântă ochiul. — „Cartea Satului” e o surpriză și o nădejde. *Surpriză*, fiindcă nu prea eram obicinuiți cu astfel de „cărți” și mai ales cei cărora li se adresează nu prea cunoscă acestfel de solicititudine pentru ei ; și *nădejde*, pentru viitor, că nu va fi ultima, — Costând numai 30 Lei, acest dar din dar va putea ajunge și în mâna mănuiitorilor de baghetă mai săracuți și prin ei în cuprinsul satelor cărora e destinat. Îți cade așa de bine să mai vezi luând drumul miilor noastre de sate și glasuri de *armonie* nu numai de *dihonie* și *ură politicardă*.

*

Reviste și buletine.

Buletinul demografic al României de sub direcț. d-lui Dr. S. Manuilă, nr. 10 (pe Oct.), cuprinzând mișcarea populației României în luna Iunie 1934, are constatări care, în alte țări, ar mobiliza nu numai pe factorii direct răspunzători de aceste stări alarmante, ci întreaga opinie publică. Iată câteva din ele :

În Transilvania tot al patrulea nou născut moare sub vârsta de 1 an (25.9%). În întreaga țară aveam în luna Iunie 10.761 copii morți sub 1 an și 52.398 nou născuți în aceeași lună. Și dacă avem județe cu peste 50 nou născuți la mia de suflete — poate prima țară, natalitatea în cele mai multe țări civilizate neatingând proporția de 25 la mia de suflete — avem în schimb și județe (Iași, Alba, Odorhei, Someș) cu o mortalitate infantilă de *peste 30 la sută* din cifra noilor născuți : „*proporții unice în literatura universală*”. Cu deosebire este alarmantă mortalitatea infantilă din unele orașe ca : Botoșani cu 65.5%, Roman 61.9%, Vaslui 57.1%, Chișinău 52.1%, Călărași 51.9% etc. *Un adevărat dezastru național.*

Jud. Brașov se prezintă cu o populație probabilă (la 1 Ian. 1934) de 112,554 (Excedent la 1000 de loc. 12.6).

Născuți vii 324 (Rom. 190, Unguri 79, Germ. 47, Evrei 3. Alții 5.)
Decese 190 („ 103, „ 52, „ 32, „ 1, „ 2.)

In munic. Braşov cu 59.941 loc. (Excedent la 1000 loc. 3.9.)
Născuţi vii 83 (Rom. 27, Ung. 32, Germ. 20, Evrei 3, Alţii 1.)
Decese 64 („ 26, „ 19, „ 17, „ 1, „ 1.)

Edificătoare e şi rubrica imigrărilor de cetăţeni străini în România :

Lucrători industriali 61, agricoli 23, profesii libere 3, casnice 2, alte 17, *fără profesii şi profesii necunoscute* 37.

*

Cu prilejul aniversării a 22-a a independenţei Albaniei (28 Nov.), organul naţionalist popular albanez „**Shqipëria e Rë**“ (*Albania Nouă*) a apărut într'un număr festiv de 14 pg., format mare, cu 50 ilustraţii şi un bogat material politic, istoric, literar etc. în limbile albaneză, română şi franceză.

În afară de 48 scriitori albanezi, au mai colaborat la acest nr. d-nii prof. N. Iorga, Al. Gherghel, Dr. C. Mureşanu, Petre Caragea, I. Tudor, prof. Ilie Bărbulescu, D. N. Mincev, Dr. Dem. Pascu, prof. Dr. Vlad Bănăţeanu, Dr. Const. Tabacu, Al. Doinaru şi Dr. Ştefan Rey-Bruxel.

Redacţia şi Administraţia : Str. Traian 18, Constanţa.

*

Parlamentul Românesc — „tribuna de idei curate şi drepte judecăţi“ — a împlinit *cinci* ani de existenţă : „de acţiune utilă în slujba unui ideal politic“, voind să fie „o oglindă obiectivă a lumii şi vieţii politice a României, reflectând în apele ei limpezi marile interese româneşti“ — spune în nr.-ul aniversar 157—160, făcându-şi bilanţul activităţii de până acum, directorul revistei d-l N. Russu Ardeleanu.

Indrăzneala opiniilor şi, în acelaşi timp, imparţialitatea dovedită până acum în judecarea oamenilor şi a faptelor lor, îndritueşte „Parlamentul Românesc“ să privească mulţumit la trecut şi cu încredere în viitor, pe care i-l dorim bogat în recolte şi nevămuît de abonaţi „conversiunişti“.

*

Vioaia revistă braileană de literatură, artă şi critică „**Relief Dunărean**“, care a strâns în jurul său câteva bune condeie, închină în nr. 3 (Dec.) şi 4 (Ian.) memoriei lui Cincinat Pavelescu câteva pagini menite să pună în şi mai vie lumină inteligenţa şi spiritul scăpărător al judecătorului „care a iertat mult, pentrucă a iubit mult“ şi al poetului care „a iubit mult, pentrucă a iertat mult“. O notă de distincţie, fineţei condeiului d. Liviu Opriş.

*

Plaiuri Săcelene, revista de atitudini și probleme exclusiv săcelene, se prezintă cu respirația mai largă în nr. ultim (pe Dec.) închinat vizitei pe care a făcut-o Săcelelor ministrul instr. publice, d-l Dr. Angelescu, cu ocazia punerii pietrei fundamentale a „Căminului liceului Gh. Șincai” din Buc., ctitoria unui fiu al Săcelelor, a prof. pens. *Nicolae R. Colceag* — unul din întemeietorii lic. „Gh. Șincai” din capitala țării, care deodată cu întreaga-i proprietate, a dăruit și 100,000 lei, în titluri din renta împroprietăririi.

*

Moldova Literară nr. 6—12 (Iunie—Dec. 1934). Mihăileni. Dacă revista s'ar chema „*Mihăilenii Literari*” n'am afla de necesar să mai spunem ceace spunem. O comună dă ce-o ajută puterile. Titlul pretențios „*Moldova Literară*” implică însă alte obligamente pentru o revistă. În cazul acesta, sau o scoți în astfel de condițiuni încât să nu faci rușine provinciei în al cărei exponent literar te erijezi — și *Moldova* cu gloriile și meritele ei literare, slavă Domnului, impun destul de serioase îndatoriri! — sau în caz contrar, cobori firma și tragi obloanele. Atât patriotism local se poate cere, credem, dela *băștinași ai Moldovei*. A scoate însă *șapte nr-e* de-odată, într'un total de 16, recte *14 pagini*, (va să zică: câte 2 pagini de fiecare nr. lunar) va conveni, credem, și d. L. Rusu cu tovarășii d-sale de redacție, că nu mai e o cinste pentru Moldova. Cele 3, zi *trei* abonamente sosite la ad. revistei în curs de *opt* luni e un răspuns și o apreciere destul de lămurită din partea publicului cetitor. Nu?

*

Duioase amintiri, juste aprecieri și unanime regrete, înmănunchiază o seamă de colaboratori, prietini și admiratori, în ultimul număr (21—22, pe Ian.—Febr. a. c.) al **Brașovului Literar**, fondatorului, directorului și animatorului acestuia: poetului-magistrat *Cincinat Pavelescu*. E un omagiu care cinstește nu numai amintirea celui căruia i se închină această frumoasă jerbă de sentimente și aprecieri, ci și pe pioșii comemoratori (I. Focșăneanu, I. Th. Florescu, Gr. Trancu Iași, Elena Văcărescu, Nichifor Crainic, I. Colan, C. Dumitrescu-Pârvu, G. Aronescu, A. Safirescu, Dr. A. Neguș, T. Panu, P. I. Teodorescu, Dr. I. Dăianu etc.), între cari partea leului, pentru trecutul revistei, o are d-l I. Focșăneanu, iar pentru acest nr., d-l prof. Petru I. Teodorescu.

Comitetul de redacție înțelege să conexeze acestui ultim omagiu depus pe gurguiul mormântului din cimitirul Bellu, și „ultima bătaie de inimă” a revistei „care a trăit cu viață din viața lui” — cum se exprimă d-l I. Focșăneanu. E o hotărîre cu

care nu ne putem împăca. În Braşovul atâtor publicaţii străine, Braşovul Literar nu trebuie, *nu-i iertat* să dispară. El trebuie să-şi continue misiunea. De aceea, îl aşteptăm revenind în casele noastre, cât mai curând, cu puteri înnoite şi voinţă călită. Pierderile, cu cât sunt mai mari, cu atât trebuie să strângă mai mult rândurile în jurul steagului de luptă şi de onoare.

*

Dupăce ni s'au înstrăinat (oare unde şi cine aruncă discreditul acesta poştei româneşti, fără teamă că ar putea fi tras odată la răspundere?) trei nr-e consecutive (pe Oct., Nov., Dec.), am ajuns, din gentileţea redacţiei, să obţinem totuşi, sub altă învălitoare, nr-ul de pe Dec. al rev. „**Orientări**“, pe care de 3 ani o scoate, cu nebănuite jertfe, Românul de suflet şi de ispravă care e d. *Const. R. Crişan*. În puzderia de publicaţii în care nu ştii ce să condamnai mai mult: moşia în discuţii, torturarea limbii, insuficienţa cerebrală, poezia-galimatie sau proza decoltată pe care Ți-e ruşine s'o Ții pe masă, nu cumva să dea cu ochii de ea vre-un om cu sentimentul ruşinei netăbăcit, — mărturisim că aşteptam întotdeauna cu nerăbdare revista dela Moineşti cu articolele prime ale directorului ei. De această mărturisire se vor mira numai cei care n'au văzut şi n'au citit nici un nr. din această revistă, modestă la înfăţişare, dar cu o repercusiune cuceritoare a ideilor şi sentimentelor cărora le dă glas conducătorul ei. Şi sunt mulţi aceştia, fiindcă cei care ar trebui s'o ajute, n'o ajută, iar cei care ar trebui s'o facă cunoscută, au tot interesul s'o omoare cu tăcerea. E o tactică veche a tuturor celor care se susţin din umbrirea cât mai deasă a „rivalilor“ care le-ar putea diminua încasările — morale şi materiale — prin cucerirea simpatiiilor, sau le-ar putea strica alte socoteli sem'te. Decât, piedecile ca şi tăcerea organizată împotriva-i, care pe alţii i-ar fi determinat de mult să pună cruce publicaţiei, pe directorul Orientărilor, nu-l descurajează; dimpotrivă, îl îndârjesc şi-i întetesc puterile. N'are banii necesari tipării revistei? — vără mâna'n buzunarul propriu şi-o tipăreşte. N'are suficienţi colaboratori? — se multiplică însuşi în colaboratorii necesari, sub diferite pseudonime. Şi nu cu lucruri scuturate din mânecă, ci cu pagini gândite, profund gândite, — pagini rupte din sufletul unui *patriot* chinuit de îngrijorare şi de legitimă revoltă în faţa situaţiei în care-şi vede neamul şi ţara. „În serviciul acestui neam românesc, noi, cei care abia avem o bucată de pâine amară care ne-ajută să nu murim de foame într'o ţară care, altfel organizată, ne-ar da să mâncăm cozonac, noi nu putem constata şi spune decât adevărul rece, brutal, ştiinţificeşte examinat“. Şi-l spune, uneor cu pumnii strânşi, alături cu expresia vibrând de durere, dar întotdeauna cu încredere în *zorii* zilei de mâne, a *Țării de mâne*, a Statului naţional

și creștin, a *României Românilor*. — Articole ca „Zorii”, „Țara de mâine”, „Sărbătoarea păcii” etc. — care ne-au parvenit — sau ca cel „Despre artă” (din nr. pe Ianuarie), nu se cîtesc oriunde. Ele denotă pregătire serioasă, multilaterală, cap limpede, meditațiune îndelungată asupra problemelor tratate. — E un mare păcat că astfel de condeie nu se afirmă în publicații mai răspândite. Păcat și pentru cel care se macină în cerc prea restrâns și și pentru cei cărora se adresează scrisul său, care, nu ne îndoim, s’ar păstra la loc de cinste în casele Românilor cu sufletul nestrâmbat de *puieții* și *îndrumătorii* răsăriți la toate colțurile de stradă și lansați de prieteni „*ejusdem farinae*” prin paginile publicațiilor cu redacția absentă.

Energii, cunoștințe și Români ca C. R. Crișan ar trebui altfel susținute și încurajate în opera lor de educație creștinească, românească, literară.

*

Siebenbürgische Vierteljahrsschrift nr. 4 (Oct.-Dec.) 1934

Se vorbește, între altele, în acest nr. de urme săsești în „Ion”-ul lui Liviu Rebreanu (d. Fritz Keintzel-Schön) și de o tradițiune săsească din Ardeal despre întemeierea *Folticenilor* din Moldova. După dd. N. Iorga și M. Costăchescu numele satului de odinioară *Fulticianii*, derivă dela porecla posesorului său: Stan *Pântece* (*Foltică*, *Fultică*). Tradițiunea săsească îl aduce în legătură cu numele Sasului din „Weilau” (la N. de Reghin) *Fâln Hannes* care, omorînd pe omul curții boierești venit cu biciul asupra oamenilor ce-și lucrau pământul și cu intențiunea de a li-l lua pe seama stăpânului său, fu nevoit să se refugieze în Moldova. „Aici ajunge în serviciul unui boier mare. Peste un an însă îi moare stăpânul și ia el în căsătorie pe văduva proprietăreasă. Chemând apoi mulți Sași din vechea lui patrie, le dădu pământ și întemeie aci o colonie săsească. Și fiindcă pe el îl chema săsește *Fâlden*, *Fâln* (Valentin), românește *Fâltcin*, se numi și colonia după el *Fâlticeni*”.

Stan *Pântece*, -- după d. G. A. Zikeli, care comunică această tradiție — „poate fi boierul la care se refugiase *Fâlden Hannes* (Hanea) și pe a cărui soție o luă apoi în căsătorie”. „Nu e exclus deci, — conchide — ca această colonie să fi fost întemeiată de țărani sași, primindu-și numele (*Fulticeanii*, *Folticenii*, *Fâlticenii*), dela întemeietorul ei Sas *Fâlden Hannes* (Hania) la 1434; mai ales că Baia și Sasca Mare, tot așezări săsești. nu sunt departe (8 și 12 Km.) de actuala capitală a jud. Baia.

*

Progres și Cultură. Vorbind de Pr. și C. trebuie să facem o mărturisire. La 1 Oct. 1933, când apăruse primul nr. al rev. Asociației învățătorilor din jud. Mureș, aveam aproape certitudinea că revista nu va împlini anul, sau dacă-l va împlini, ea va fi de pur interes școlar, mai mult o revistă a oficialității școlare (deși Comitetul Asoc. spunea în pg. 1 a nr. 1: „forma oficială — adaogă: în care apărem — nu ne obligă să scriem la comandă”) decât a învățătorilor cu convingerile nemodelate de privirile autoritare ale celor care le dau note și cu condeiuul nemlădiat de considerații pentru sensibilități ierarhice.

Azi, după un an, recunoaștem că ne-am înșelat. Comparând sumarul nr. 1 cu cel al nr.-elor din urmă, constatăm că acestea — în afară de câteva pagini — nu mai prea reamintesc că această revistă ar fi a unei Asoc. învățătoresci, așa încât ea poate intra azi în casa oricărui intelectual, ne mai putând fi privită ca „un reflector de lumină și perfecționare profesională”, — cum se, proiectase.

Noi, firește, numai bucura ne putem de această ieșire în larg. devremece reviste de interes pur profesional dăscălesc mai avem. Învățătorii și le pot procura pe acelea. Sprijinindu-le, le vor da posibilitatea să se desăvârșească tot mai mult. Și mai bine: puține și bune, decât multe și slabe. Pe când o revistă de „progres și cultură” în centrul Secuimii — dacă cei grupați în jurul ei vor ști s'o introducă în cercuri largi — va fi, fără 'ndoială, de mai mare, mai vital interes, câștigând și polarizând conștiințele spre luminișurile aceleiași culturi.

Și revista Pr. și C. va fi, nădăjduim, sprijinită nu numai pentru conținutul ei tot mai bun și mai variat, ci și pentru încrederea pe care o inspiră abonaților prin apariția ei regulată de până acum. *)

Alte publicații primite. a) **Cărți:**

Pimen Constantinescu, prof.: Publicațiile periodice românești ale Sibiului de azi. Schiță bibliografică. Sibiu 1934, pp. 16, lei 5.

M. Costin: Șoimii patrupezi. Polemici și satire, cu o prefață de Fr. Nietzsche. Pp. 160, în 8°, lei 40.

Ionel Neamtzu: Introducere în estetică (Bibl. „Chronos”). Ed. ziarului „Sibiul”. Pp. 16, 8°, lei 5.

Pimen Constantinescu: Poeme creștine. Poezii alese și traduse în forma originalului, cu portrete, introduceri și bibliografie

---

*) Nr. 1 și 2 din a. c., primite după culegerea celor de mai sus, spre deosebire de nr.-ele anterioare, dau mai multă atenție oamenilor și problemelor școlarei.

italo-română. Caetele trimestriale 3—4 de poezie italiană: Pietro Mignosi și Gino Novelli („Ausonia“ Sibiu, Str. G-l Moșoiu 1), Pp. 80, lei 40.

b) **Reviste:** Școala Prahovei nr. 7—8 (Sept.—Oct.) și 9—10 (Nov.—Dec.) 1934. Variată și bună revistă dăscălească. Ploești, str. Regina Maria 7. Abon. L. 100.

Societatea de Mâine nr. 11 (Nov.), 12 (Dec.) Sunt nr-e care se cer nu numai cetite ci și păstrate, pentru interesul și importanța multor probleme pe care le pune și discută.

Gazeta Cărților nr. 11—12 (15 și 31 Ian.) 1935, Ploești. Colaborează la acest nr. dd. D. Munteanu-Râmnic („O carte uitată“, Insistă pt. actualizarea și popularizarea cărții lui Dim. Ghica-Comănești, scrisă acum 40 de ani: „O expediție română în Africa“). I. Constantinescu—Delabaia (Despre „modernism“), Horia Petrapetrescu (Despre „Cartea dela San-Michele“ a lui Axel Munthe și „Presa sănătoasă și presa de scandal“, Aurel A. Mureșianu („Protopopul ortodox al Făgărașului G. Petrașcu — 1734—1800 — și biblioteca sa“), Prof. Dr. D. Mazilu („I. M. Kogălniceanu la Luzeville în 1834—1835“), G. D. Scraba („Limba românească și revizionismul“), Al. Mihailov („Cartea rusă în România“), Cezar Stoica („Lermontov“). În afară de acestea, lit. beletristică și cronici.

Prometeu nr. 9—10. (Ian.—Febr.) cuprinde articole de dd.: I. Al. B. Lemeny (Spirit nou), Pr. I. Popa (Imperativul moral al progresului), Eft. Mărculescu (Filosofia și ocultismul), Dr. M. Suciu-Sibianu (Concepții noi ce se impun în medicină și viață. Alimentația), I. Negulescu (extrage din rev. *Esprit* părerea despre artă a lui Jean Lacroix), ** (Reproduce părerile dd. Ciprian Doicescu și C. D. Pantazescu despre *lit. modernistă*), L. Costin (Ghicitorile bănățene). Poezii semnează H. Frunză și N. Moisiu (o trad. din Petőfi). Recenzii de directorul revistei, d. Lemeny.

Criterion (Ian.—Febr.) nr. 6—7. Revistă de arte, litere și filosofie. Buc. Calea Victoriei 177. În acest dublu nr. publică dd. Mircea Eliade (Reabilitarea spiritualității), O. Șuluțiu (Limba românească în Ardeal), H. H. Stahl (Satul), P. Comărnescu (Tirania formulelor-capcane).

Convorbiri Literare nr. 11—12 (Nov. Dec.) str. Wilson 1, București. Abon. Lei 240.

Cele trei Crișuri nr. 11—12 (Nov.—Dec.) 1934. Nr. închinat muzicii românești, Oradea, Abon. L. 200.

Pagini Literare, nr. 9 (pe Ian.) De reținut din acest nr. paginile d-lor: R. Brateș (Rolul rev. „Luceafărul“ în cultura rom.), Gr. Popa (O. Goga și L. Blaga la Universitate), R. Demetrescu

(Limba poeziei lui O. Goga), T. Mureșanu (Cântecele lui Anacreon).

Viața Basarabiei nr. 2 (Febr.) Chișinău. Str. Alexandru cel Bun 85. Abon. 120 lei.

Junimea Literară nr. 7—12 (1934) și nr. 1 (1935). Cernăuți, Str. I. Flondor 16. Abon. L. 250.

Gândul Vremii nr. 1 (Ian.), Iași, Str. Păcurari 18, Abon. L. 100.

Viața Ilustrată nr. 2 (Febr.) Nr. închinat martirilor dela 1784. Sibiu, Acad. teologică „Andreiană“. Abon. L. 200.

Viața Românească nr. 21—24 (Nov,—Dec.) Buc. Str. Clemenceau 9. Abon. L. 250.

Neamul Românesc pentru Popor Buc. Bd. Schitu Măgureanu 1. Ultimul nr. primit 4 (16 Febr.) Abon. L. 100. Pt. studenți L. 60.

Poporul Românesc nr. 3 (1. Febr.) Gara Chitila, jud. Ilfov, Abon. L. 120.

Parlamentul Românesc nr. 161 (Ian.) Buc. III. Str. Visarion 32, Abon. L. 500.

Duh nr. 3—4 (Dec.—Ian.) În 4 pag. de ziar. Buc. Alea Suter 23. Abon. 70 L.

Gând Românesc nr. 1 (Ian.) Cluj, Calea Moșilor 76, Abon. L. 200.

Arhivele Basarabiei nr. 4 (Oct.—Dec.) 1934. Chișinău, Bd. Carol II. 73—75. Abon. L. 200.

Creștinul Ortodox, foaie religioasă pt. popor. Apare săptămânal, la R.-Vâlcea, în câte 8 pp., format 8°.

Cărțile și revistele sosite mai recent se vor anunța în nr-ul viitor.

Jertfa prietenilor revistei, pe anul 1935

Banciu Sorin, jud. în tribunalul din Tg.-Mureș	L. 300.—
Dr. Ciura V., notar public, Sighișoara	„ 100.—
Gamber Rupert, Orșova	„ 240.—
Dr. Gârbacea I., prof. Acad. Comercială, Cluj	„ 240.—
Dr. Nicolau Ștefan, prof. universitar, București	„ 110.—
Peteu Ioan, fabricant, Brașov	„ 110.—
Popp Gh. Caius, mare proprietar, București	„ 240.—
Popa Gh., insp.-șef școlar, Cluj	„ 50.—
Dr. med. Popa Ioan, deputat, Sf.-Gheorghe	„ 180.—
Schiopul Iosif, cons. de presă, Berna	„ 100.—
Zernoveanu T. N., dir. la Soc. de cărbuni „Petroșani“, București	„ 740.—
Dr. Colbazi E., medic primar de spital, Brașov	„ 240.—
Lapedatu I., adm. delegat Bca Naț., București	„ 240.—

Tuturora calde mulțumiri.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul

Până la 31 Dec. 1934

Boată Toma, avocat, București.
 Cinciu I., prof. i. r., București.
 Dimitropol Șt., colonel, Ploiești.
 Direcț. Șc. com. de băieți, Cluj.
 „ Lic. „Radu Negru“, Făgăraș.
 „ Lic. „Gh. Lazăr“, Sibiu.
 „ Lic. „Princ. Nicolae“, Sighișoara.
 Dordea Nic., inginer, Cluj.
 Pr. Dure Const., profesor, Arad.
 Floașiu Ilie, comerciant, Sibiu.
 Grama V., farmacist, Făgăraș.
 Grecu Pavel, ing. agr., Lugoj.
 Micuda V., inv., f. subrev. șc. Brașov.
 Pop R., prim preș. C. de Apel, Brașov.
 Dr. Popea N., insp. șef al Muncii, Brașov.
 Dr. Stinghe N., preot, Brașov.
 Tanislau I., asist. univ., Cluj.
 Vaida Mimi, Brașov.

Până la 1 Martie 1935.

Mateescu N. C., prof., R. Vâlcea.
 Primăria comunei Sânpetru

Până la 30 Aprilie 1935

Dr. med. Dogariu Vasile, Brașov.

Până la 30 Iunie 1935

Dr. Atirescu I., avocat, f. prefect, Hațeg.
 Dr. Giurgiu Tr., avocat, Cluj.
 Pușcariu V., preot, Sohodol.

Până la 31 Aug. 1935.

Lt. col. Vătășanu I., Sf. Gheorghe.

Până la 1 Nov. 1935.

Zănescu A., dir. Bca Naț., Sighișoara.

Până la 31 Dec. 1935.

Dr. Bânda Ch., pr. preș. Trib. Sibiu.
 Dr. Blaga I., protopop, Brașov.
 Bertianu V., dir. Fabr. Bragadiru, Buc.
 Boiu Ol., ing. cons. silvic, Mălini.
 Dr. T. Brediceanu, dir. Albina, Brașov.
 Clasa VII dela Lic. „G. Barițiu“, Cluj.
 Dr. Codarcea Al. ing. geolog, București.
 Dr. Colbazi E., med. pr. de spit., Brașov.
 Comaniciu I., ing. cons. silvic, București.
 Dr. Comșa O., cons. C. de Apel, Brașov.

Dr. Crețu M., med. pr. jud., Sf. Gheorghe.
Direct. Bcii Naț. Suc. Brașov.

„ Lic. „Mircea cel Bătrân“,
Constanța.
„ Gimn. de băeți, Satu-luug.
„ Șc. norm. de fete „A. Șaguna“,
Sibiu.

Dr. Dobrin G., avocat, Lugoj.

Gamber Rupert, Orșova.

Lt. col. Hociotă I., prot. milit., Brașov.

Dr. Jinga V., prof. Acad. Com., Cluj.

Lapedatu I., adm. del. Bca Naț., Buc.

Dr. med. Lupaș Mih., Săliște.

Dr. Minea I., prof. univ., Cluj.

Mocsonyi A., maestrul vân. regale, Buc.

Munteanu I., măestru zidar, Cristian.

Oțoiu A., adm. del. Bca Naț., Buc.

Pașca T. elev. cl. VII. lic., Cluj.

Pestrea C., blănar, Brașov.

Dr. Petra N., avocat, Sibiu.

Popovici Afilon, București.

Dr. Popovici Șt., șef de secție, Munic,
Brașov.

Popp C., f. dir. executiv Albina, Sibiu.

Rebega I., director Albina, Sibiu.

Rectoratul Acad. teologice, Arad.

Roșculeț G. I., comerciant, Bușteni.

Savu Ilie, proprietar, Brașov.

Dr. Sbârcea T., f. med. pr. jud., Brașov.

Spit. de contagioși „Dr. Babeș“, Brașov.

Stănicel A., inginer, Brașov.

Dr. Stănilă N., cons. C. de Casație, Buc.

Dr. med. Stinghe Valer, Brașov.

Dr. Stoica Tr., not. public, Dumbrăveni.

Stoichița O., fost deputat, Brașov.

Stoicovici Vinc., inginer, București.

Tiberiu I., comerciant, Brașov.

Până la 30 Aprilie 1936

Moșoiu I., restaurateur, Brașov.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Domni

cu urechea mai tare decât toate rugămințile și mandatele noastre poștale. —
li publicăm aci, în continuare, poate *se sesizează* de expunerea numelui dom-
niilor lor în vitrina aceasta, deschisă și pentru urmași, sau, dacă nu alta,
măcar *se scandalizează* de îndrăzneala noastră de a le cere, pe această cale,
echivalentul exemplarelor de revistă primite și reținute de dâșșii, dar plătite,
cu bani grei, de noi, care nu le-am greșit decât doar atât că *le-am avansat*
ceceace n'au meritat: încrederea noastră de oameni de bunăcredință.

Bota Gh., deputat, Oradea, a primit și reținut rev. dela 1. I. 1931 — 1. VII. 1933

Dr. med. Bude Traian, Avrig „ „ „ 1. VII. 1933 — 1. IX. 1934

Cărpinișan S., dir. gimn., Sebeș [Alba] „ „ „ „ — „

Cocorandu M., inginer, Urleați „ „ „ 1. V. 1931 — 1. I. 1933

Comanescu Candin, Alba-Iulia „ „ „ 1. V. 1931 — 1. I. 1934

Glodariu C., prof., Bacău „ „ „ 1. I. 1933 — 1. IX. 1934

Dr. Iosif I., dir. de bancă, Rupea „ „ „ 1. V. 1931 — 1. XI. 1933

Dr. Mălaiu Tiț, not. p., Timișoara „ „ „ 1. VII. 1933 — 1. XI. 1934

Martinovici C. prof. Acad. Agr. Cluj „ „ „ 1. III. 1931 — 1. VII. 1933

Olteanu G. adv., M. Ciuc „ „ „ 1. V. 1931 — 1. III. 1933

Rafiroiu I., prot., Poiana Sărată „ „ „ 1. I. 1933 — 1. XI. 1934

Dr. med. maior Staicu D., Călărași „ „ „ 1. I. 1933 — 1. XI. 1934

(Va urma).

Notă. Dintre d-nii publicați în nr. trecut n'a catadicsit nici unul, repetăm: *nici unul*, să răspundă la întrebarea noastră. Concluzia nu trebuie, credem, s'o mai tragem noi. Ea se impune dela sine. În dauna noastră, firește. Dar numai în cea materială. În cea neasemănat mai grea, în cea morală, nu ne atinge pe noi.

Poșta redacției

V. în B. Te miri că nu-ți publicăm „poeziile“. Noi ne mirăm de d-ta că-ți pierzi vremea — atât de scumpă pentru alții — cu ticluri de ghicitori rimate — căci *ghicitori rimate* sunt „poeziile“ d-tale, nu „*Cântece*“ — cum îți place să le numești. Nici măcar *cotcodăceală* ca legea nu sunt, ci aduc numai a cotcodăceală, fiindcă le-ai aninat în coadă clopoței rimelor. — D-ta ești curat ca o găinușă (scuză-ne comparația), care, în nerăbdarea de a aștepta plinirea timpului necesar incubăției, creșterii oului, geloasă de mai marea prețuire a găinilor ouătoare, se instalează și ea serioasă, foarte serioasă, într'un cuib, clipind meditativ, din mărgeluțele ochilor, mai meditativ decât găinile cu ouă la activul lor, și forțând ceea ce nu se poate forța. Rezultatul?... firește, nu va fi *ou*. Ea însă, în credința că a ouat, își umflă pipota, dă voinicește din aripi, sare pe gunoi, pe gard, în stradă, dând lumii de știre „evenimentul.“

Ca să vezi că nu Te nedreptățim și că „poezii“ de felul celor trimise de d-ta mai avem, fără să le fi publicat — deși, vei admite, sunt mai „realizate“ (cum ați spune-o „poezii“ de azi) decât ale d-tale — iată una, de mostră, spre mângâierea d-tale:

Deși scurt în pantaloni,
mustețe intelectuale
eu rad și răsucesc,
agale,
întocmai ca un crai bătrân
când ochește-un tânăr sân...
Cu urechile-mi antene
adulmec mirosul din stele
în sprintene catrene,

și cu unghii iluzorii,
dând în lături norii,
după practica străbună
scarpin ceafa brună
a ciobanului din lună...
Iar cu lipitol nasal
din hârburi de cuvinte
clădesc un falnic monument
prostiei rari... cuminte.

Poșta Administrației. D-lui Comandant al Cohortei Cercetașilor din Roșiorii de Vede. Foarte măguliți de onoarea ce ne faceți solicitându-ne colecțiile revistei noastre pe ultimii trei ani, pe seama bibliotecii dv. „*foarte bogată și frecventată de: profesori, avocați, ingineri, preoți, învățători etc.*...“, ne vedem totuși nevoiți a Vă ruga să comunicați numeroșilor și pasionaților cititori ai urbei dv., avizi de a cunoaște și publicația noastră, că, devremece rev. Țara Bârsei nu se tipărește cu cheltuiala vre-unei fundații, nici ajutorul

vr'unui minister (ba ce e mai mult: n'avem nici măcar un singur minister abonat și nici vr'un inserat dela vre-o instituție de stat sau dela vre-o Casă autonomă noi n'am putut obține, cu toate intervențiile făcute, deși atâtea fițuici beneficiază de inserări scump plătite) — suntem avizați la abonamente, ca să putem trăi. Faceți-i, Vă rugăm, pe numeroșii intelectuali cu care Vă mândriți Roșiorii de Vede, să înțeleagă că: scoaterea unei reviste serioase reclamă, mai ales azi, mari, nespuse jertfe, care trebuie scoase de undeva. Și de furat nu putem fura, ca să tipărim reviste gratuite.*)

*

In atențiunea restanțierilor. Avertizăm pe toți datorașii noștri, că nu vom mai cruța pe nimenea, oricât de sus ar fi pus, dacă nu înțelege, în cel mai scurt timp, să ne achite contravaloarea trudei și bunului nostru, asupra căruia s'au făcut stăpâni. Cine nu-și cinstește însuși obrazul, să nu aștepte să i-l cinstim noi. Clara pacta . . .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Numărul acesta, sporit cu 16 pagini, a apărut la 25 II. 1935.

---

*) Răspunsul acesta privește și pe ceilalți solicitori de abonamente sau exemplare gratuite.